İSTANBULUM

54

Bomonti'den Harbiye'ye

Hande Öğüt

İstanbul 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

heyamola yayınları

Bomonti'den Harbiye'ye

Hande Öğüt

Heyamola - 2010

Hande Öğüt

1970 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'ni bitirdi. Çeşitli gazete, dergi ve televizyon programlarında editör olarak görev aldı. Hayalet Gemi, gergindergi ve altzine'de öyküleri yayımlandı. Erotik Öyküler (Antoloji/Editör: Halil Gökhan, Okuyanus Yayınları, 2003), Şimdi Seni Konuşuyorduk Selim İleri Kitabı (Kolektif/Hazırlayan: Handan İnci, Doğan Kitapçılık, 2007), Şiddete Karşı Anlatılar (Kolektif/Mor Çatı, 2009), Bedende Kıpırdanmalar (Derleyenler: Gülnur Elçik, Tuğba B. Özenç, Varlık Yayınları, 2010) adlı kitaplara yazılarıyla katkıda bulundu. Kadın Öykülerinde İstanbul adlı bir antoloji hazırladı (Sel Yayınları, 2008). Eşikcini, Pazartesi, Virgül dergilerinde yazdı. Yazılarının yayınlandığı yayınlar: Radikal Kitap, Yeni Şafak Kitap, Varlık, Mesele, Milliyet Sanat, Bibliotech, Kaos GL, Cogito, Amargi, Psikeart, Notos Edebiyat, Fotoritim, SanatLog, Roman Kahramanları.

Teşekkür

Hiç aklımda yokken, bir kitap yazmama ama daha da önemlisi, çocukluğumu, gençliğimi, geçmişin şimdiyi belirleyen tahayyüllerini ve imgelerini anımsamama vesile olduğu için Rozerin Doğan'a; "İstanbulum" dizisini başlatan Heyamola Yayınları'nın sahibi Ömer Asan'a; hep benim güzel, iyi, şefkatli annem babam oldukları ve eskiye dair unuttuğum ne varsa gerektiğinde notlar alarak hatırlattıkları için Zerrin ve Ahmet Rıfkı Öğüt'e; yazma sıkıntısı ve telaşı içinde kendimden geçmişken bana çaylar demleyip kahvaltılar hazırlayan, aksiliklerimi hoş gören, yüksek sesle okuduğum her satırı dinleyen, Bomonti'de benimle iz sürerek kitaptaki güzel fotoğrafları çeken eşim Senih Gürmen'e; kitap yazmam konusunda en az benim kadar heyecanlanan, umut ve enerji aşılayan, ışıklarını paylaşan dostlarım Ayşe ve Selahattin Kalıpçı'ya; eskiden bu yana hep olumlu, destekleyici, sakinleştirici etkisiyle yazmamı teşvik eden, kitabın ilk okuyucusu sevgili İbrahim Yıldırım'a; ne zaman daralsam beni iyimserliğiyle yatıştıran, aydınlatan güzel arkadaşım Zeynep Hale Akman'a ve elbette bu kitabın okuruna sonsuz teşekkür ediyorum.

İyi ki varsınız...

Yalnızca anılarımız değil, unuttuklarımız da içimizde barındırılmıştır. Bilinçsizliğimiz barındırılmıştır. Ruhumuz bir oturma yeridir. Ve evleri, odaları sürekli anımsayarak kendi içimizde oturmayı öğreniriz.

Gaslon Bachelard

Bomonti’de İlk Kayboluş ve İlk Keşifler

Akşam enikonu bastırdı, koyu barudi bir bulamacın, boşlukları unutulmuş simsiyah bir bulmacanın içine karışmakta, kara karelerle bütünleşerek zifirin, ziftin içine batmaktayım an be an... Saçlarım, ellerim ter içinde, yün çoraplarım bacaklarıma yapıştı, kaşındırıyor.

Güç bela yutkunuyorum sinirden, ürkmüş bir tavşan gibi atıyor kalbim. Eskiden bu yana aynalara soluk düşen suretim, kireçten yapılma bir duvar şimdi. Ağzımın içi kupkuru, sesimi yokluyorum, bir iki geniz alıştırması yaparak, mırıldanarak usulca. Şükür; yerinde... Çocukluğumdan bu yana tekrarlanan, sesimin hepten kesildiği, koşamadığım, zeminin yarıldığı, çığlığımın hızla atan kalbimde boğulduğu kâbusun içinde değilim demek...

Bağırsam, çığlık atsam... Olmaz ki; kocaman kız!

Gözlerim, kedigözü; hızla tarıyorum etrafı. Sonra kapatıp bir an, gözkapaklarımın perdesinde evimizin krokisini oynatıyorum. Nafile! Bulamıyorum, köşesinde kuruyemişçi olan birkaç sokağa girdim, kendinden gayet emin adımlar ve odaklanmış bakışlarla yürüdüm. Hüsran içinde çıktım gerisin geri. Bütün sokaklar birbirine benziyor, tüm köşe başları aynı. Kasaplar, kuruyemişçiler, manavlar, pastaneler denk. Ne kadar gürültülüymüş sokak, tüm sesleri birbirine katlayan caddede ne çok otomobil varmış, kaldırımlar ne kadar sert, gökyüzü ne kadar griymiş, o an fark ediyorum. Kaybolduğumda...

Birkaç kez gelmeme rağmen henüz alışamadığım yeni okulun büyük demir kapısından çıkıp sola, sonra... Anaokulunun iki katlı Rum binasından sağa dön, dümdüz aşağıya in, oto tamircileri var ya, işte onları görünce... Pazarın kurulduğu sokağı zaten biliyorum, sebze tarlalarını ve dereyi; oradan sonrası kolay. Evimizin bulunduğu sarı apartman karşıma dikilecek. 80’lerin başında yapılan, döneminin yüksek binalarından. Yakınlarına gelip de, çevresindeki gecekondulara, iki kat evlere nispet edercesine tepelenen Yüksel Apartmanı’nı görmemek mümkün değil.

Daha önce hiç olmamıştı bu; hiç kaybetmemiştim yolumu.

Bomonti’deki Yüksel Apartmanı’nın üçüncü katına taşındığımızın ilk haftası... Bir okul çıkışı... Annesinin elinden kurtulan bir çocuk gibi,

sahipsiz bir çanta gibi kayboldum.

Okuldan eve iki dönüş seçeneği vardı. Biri Bomonti, diğeri Feriköy yönünden. Evimiz her iki semte de aralıyordu kapısını. Akşamları Bomonti yolu ıssız, tehlikeli, korkutucu olurdu. Hava kardıktan sonra sessizlik ürkütür; kalabalık, ışıklı, sesin rahatlıkla duyulduğu yollardan yürünmeli. Ama dolambaçlı yollar, insan sesleri, trafik gürültüsü, hiç dinmeyen uğultu yönünü şaşırtabilir insana. Bu ilk kayboluşun ardından dersimi alacak, her tür tekinsizliğine, teşhirci tehlikesine ve çekinceye yol açan sessizliğine rağmen, kestirme yolu, fabrikalar, atölyeler ve otomobil tamircileriyle yüklü Bomonti yönünü kullanacaktım.

Yüzüm bembeyaz, bedenim terle ıslandı, sesim göğsümde sıkışmış. .. Bana günlerce sürmüş gibi gelen bu kayboluşun içinde çırpındım. Korktum. Korktukça çaresizliğim büyüdü, soluğum kesildi, gözlerim, aklım bilmez, görmez hale geldi. Kendime kızıyordum içimden, lanetler yağdırıyordum şaşkınlığıma, kızdıkça azalmıyordu korku, yerini bilgiye bırakmıyordu. Birilerine yol sormayı, danışmayı gururuma yediremiyordum. Hiç değilse yaşadığı yeri, oturduğu evin adresini bilmeli insan!

Yoksa içten içe keyif mi duyuyordum bundan? Korkuyla haz birlikte mi yol alıyordu içimde? Korku, öfkeyi iyiden iyiye koyulaştırıyordu, bunu biliyordum. Bu garip his galatının adını dehşet, kaygı ya da endişe değil, nisyan ve itiyat koyacaktım daha sonra...

Yıllar önce ayrıldığım bu kente ne olmuştu da karanlık, karmaşık, batak bir labirente dönüşmüştü? Korkmamak için kalabalığa giriyor, bu sefer kaybolup korkumu bir başka duyguyla, çaresizlikle besliyordum. Işığın, gölgenin, ağacın, suyun birbirine karıştığı, insan algısını tümden çarpıtan vahşi topraklarda, yabanıl bir ormanda değildim oysa. Birkaç kez annemle, babamla gidip geldiğim, evimize on beş dakika uzaklıkta, Bomonti'nin göbeğindeki okuldan çıkmış, hepsi benim gibi bir yığın öğrenciyle aynı yolu paylaşarak yürüyordum. Sonra birden, kuytu köşe başlarının birinde her şey bulandı, sokaklar büyüdü, caddeler genişledi, apartmanlar kıvrılarak orta yerlerinden üzerime yağmaya başladı, küçücük kaldım ortalarında. Beton blokların içinde balonu uçan bir çocuktum.

Kabullenemediğim gerçek şu muydu? İlkokula gitmiyorum artık. Genç kızlığa adım atmışım; ortaokul öğrencisiyim. Bu yaşta kaybolur mu insan, haydi kayboldu ama korkar mı?

Psikologlar bu durumu şöyle açıklıyor: Birçok kişi için şehrin herhangi

bir noktasında kaybolmak büyük bir heyecan ve korku unsurudur. Modern kentlerde yaşayan insanlar için yolunu tümüyle kaybetmek neredeyse imkânsız gibidir. Başka insanların varlığı, yolumuzu bulmamızı sağlayan araçlar (haritalar, yol işaretleri, sokak adları, levhalar) bize yardımcı olurlar. Gerçekleştiren çok fazla olmasa da, kent kimliğinin kaybolma riskini barındırması ve en azından kayıp hayalleri kurdurması bile psikolojik tatmin sağlar.

Her hazzın eski bir acıyı, korkuyu kendinde koruduğu ve sürdürdüğü doğruysa eğer, korku, ona dayanabilmiş olmanın gururu biçiminde, doğrudan doğruya, dönüştürülmemiş bir kalıp olarak hazza evriliyordu. Korkmak beni sindirmiyor, aksine adalet duygumu güçlendiriyor, ruhsal bir doygunluk sağlıyordu. Doğup yedi yaşına dek yaşadığım Ambarlı'daki lojmanımızın mutfağının tepe penceresinden girip de beni kaçıracak olan çingenelerden, Mersin'deki evde, ağabeyimle paylaştığımız odaya geceleri gölgesi düşen ağaçtan, Bomonti'de oturduğumuz apartmanın karşısındaki, geceyarılanna dek çalışan tekstil atölyesinin kirli, çıplak ampüllerinden, Harbiye'de gece insanlarının tekin-sizliğinden, hayaletli evlerden, uğursuz binalardan korktum... Yalnız kalmaktan, karanlıktan, geceden... Mutfak karanlığından içeri kaçan kuştan, balkon giderinden tırmanan fareden, damları tıkırdatan kedilerden... Kimlerdensin, nerdensin, nesin, necisin sorularından... Sağcı ya da solcu olmaktan... Meraklı bakışlardan, resmin arabı olmaktan, tiz fısıltılardan...

Hiçbirinden kaçamadım. Kaybolmak istedikçe kenti buldum karşımda tüm ağırlığıyla.

Bağırışlardan, haykırışlardan, mırıltılardan, ıslıklardan, dedikodudan oluşan dağdağada sesim kayboldu yalnızca. Saklandıkça, açığa çık-um kentin dört yanını kuşatan aynalarında. Kendime baktım, görüntüme, bakışıma... İçime kaçtım sonra. Korkular bir diğerine yerini bırakırken aynı mahallede, aynı semtte yıllar geçti. Bomonti'den Harbiye'ye aynı caddelerde, aynı öfkelerle, aynı kırgınlıklarla, aynı esnaf, tanıdık kokularla; değişen insanlar, şekil değiştiren korkular, yepyeni özlemlerle...

İlk birkaç gün annem götürüp getirdi beni okuldan eve. Utandım sonra, yaşıtım kızların simli çorap giyip, eteklerini bir karış kıvırdıklarını, erkeklerle el ele yürüdüklerini görünce. Dudaklarındaki parlatıcıya güneş ışığı vurduğunda... Çıkışlarda saçlarını savurup kırıtarak yürüyüşleri... Bense hâlâ çocuktum, evde gizli gizli bebeklerle oynayan, çizgi roman okuyan, çiçek böcek resmi çizen... Giysilerim de bir çocuğa uygun giysilerdi hem. Erken büyümeye, annemin giysilerini giyip makyaj masasına oturmaya hevesli bir kız

olmadım hiç. Ama artık büyümeliydim, kendimi sürekli denetlememi, kollamamı gerektiren İstanbul'da, çocuk gibi olmamalı, görünmemeliydim.

Elimi annemin elinden alıp, tüm güvenimi kuşanarak, yalnız başına dönmek istediğimi söylediğim ilk gün de işte kayboldum.

Walter Benjamin; "İnsanın bir kentte yolunu bulamaması pek de önemli değildir" der, ama insanın ormanda yolunu kaybetmesi gibi kentte yolunu kaybetmesi de deneyim gerektirir. Oysa buraya taşınalı çok zaman geçmemişti. Bomonti'yi, iç içe geçtiği Feriköy'ü, Pangaltı ve Kurtuluş'u avucumun içi gibi bilmiyordum. Büyümek nasıl bir duygu bilmiyordum. Sığ sulardan derinlere açılınca nasıl yüzülür bilmiyordum. Niye öne bükülerek yürümek zorunda kaldığımı, akşamları sokaklardan niye korktuğumu biliyor ama nedenini anlamıyor, karşı çı-kamıyordum.

İstanbul'daki ilk kayboluşumun ardından sürekli kaybolmak isteyecek, ancak vakıf olamayacak ve bu arzunun nedenini çözümleyemeyecektim. Bir şey, hiçbir şey aramadan gezmeyi, avare olup yitmeyi hiç beceremeyecektim. Çünkü zihnimiz bulmaya, varmaya, erişmeye odaklanmıştı. Bulmamız gereken yer, evimizdi.

Kaybolduğum gün, aslında kaybettiğim anda başka bir şeyi bulduğumu, kaybolurken keşfettiğimi fark edecektim. Her gün önünden defalarca geçmeme rağmen dönüp bakmadığım sokakları, cepheleri çini kuşanmış zevksiz apartmanları, tanıdık bir mimik aradığım esnafı ilk kez bu kadar ayrıntılı inceliyordum. Sokak isimlerini, levhaları, tabelaları, her köşe başını tutmuş kuruyemişçileri, pastaneleri, gırnava gelen kedileri, kıvrılıp uyumuş başı sinekli köpekleri... Hepsinin bütün içindeki yerine ve tek tek kendi oluşlarına baktıkça soluğum yerine geliyor, gözlerimdeki karaltı, pırıltıya dönüşüyordu.

Daha sonra da devam edecekti bilinen, görünen ortasında gizli kalanı bulma melekesi. İddialı bir sokak haritası okuyucusu olabilirdim belki ileride...

Çaresiz arayışın içindeyken bir kırtasiye ilişti gözüme: Uğraş Kırtasiye. Avukat Caddesi üzerindeki bu küçük mekân bir harikalar diyarı olacaktı benim için yıllar yılı. Renkli kap kâğıtları, kartpostallar, desenli etiketler, hikâye kitapları, envai çeşit kalem, küçük oyuncaklar... Fotokopi makinesini de ilk kez burada görmüştüm sanırım. Önünde otobüs durağı olan, sokakla caddeyi köşeleyen bu kırtasiyeyi, kerteriz noktası belledim o günden sonra.

Kitapçılara çocukluğumdan beri düşkünmüşüm besbelli ki, evin adresini zihnime kazıyıp kaybolma korkusunu bertaraf ettiğim günden itibaren her okul çıkışında, kâğıt kokan bu mekânlarda saatler geçirdim. Osmanbey'deki eski Vergi Dairesi binası ile Akbank şubesinin arasındaki sokakta bulunan Kent kitap kırtasiye, Saint Michel Lisesinde okuyan ağabeyim sayesinde keşfettiğim bir saplanma noktasıydı. Daha önce hiç görmediğim türde cicili bicili, yurt dışından gelen kırtasiye malzemeleri beni çocukluğun büyülü dünyasına çekerdi. 1970'lerin ortalarından 1980'lerin başlarına kadar ününü sürdürdü Kent... Çoksatar romanlar ve ders kitaplan hariç, kitabevi olarak fazla bir sürpriz beklenmeyecek, ama kâğıt, kırtasiye, oyuncak, kalem tutkunlarını o dönemler için çıldırtacak bu kitapçı, kolejli öğrencilerin diledikleri kadar şımarıp para harcayabilecekleri bir mekândı; dolayısıyla buradan nefret de ederdim gizli gizli.

Vaktin nasıl geçtiğini anlamadığım, kendimi raflardaki kitapların sayfalarında kaybettiğim bir başka kitapçı da Sander'di. Gerçek bir kitapçıydı burası. İki ayrı giriş kapısı vardı. Birinden girip bir saat kadar sonra, yenilenmiş, yaşına yeni yaşlar almış vaziyette çıkardım diğerinden. Vitrinlerindeki boy boy, çeşit çeşit kitaplarla, İngilizce, Almanca, Fransızca romanlarla beni kitap olan bir dünyada asla yalnız kalmayacağıma dair ikna ediyor, güçlendiriyordu her defasında. Çocuk kitapları hâlâ ilgimi çekmekle birlikle polisiye yeni merakımdı. Maceraya, "Afacan Beşler", "Gizli Yediler" ve "Yaramaz Kızlar"a çocuk yaşlarda başlamıştım. Evde tek başına kalmaya korkan, okul saati gelene dek bir odadan diğerine mekik dokuyarak hayaletleri kovalayan bir çocuk olarak, korkumun beslenmesi için elimden geleni de ardıma koymuyordum. Geceleri yorgan altında el feneriyle cinayet romanları okuduğum yetmiyormuş gibi korku filmlerini kaçırmaz olmuş, kendi polisiye maceralarımı kurgulamaya başlamıştım geceyarılan kalkıp sokağımızı seyrederek.

Bomonti, bana hazla karışık bir heyecan veren korku duygusunu her daim diri tutan bir semt oldu. Fabrikaları, atölyeleri, kiliseleri, manastırları, geceleri ıssız ara sokaklarıyla...

On sekiz yılın ardından bir on yıl da Harbiye'de oturmam bu yüzdendir belki. Buraların simyasına bir tedirginlik yükü, ürkütücü tozlar, efsunlu eriyikler karışmıştı sanki. Ürpertiyle beslenen tedirginlik, zihnimi kimi durumlara ve konum alışlara karşı tetikte tutuyor, buna karşılık ruhumun açmazlarına bir bir değiyor, en karanlık kuyuya usulca dokunup orayı ferahlatıyordu. Evimizin penceresinden görülen Fransız Fakirhanesi'nin çanı her saat başı vurduğunda, kendimi bir ortaçağ kasabasında, fantastik bir masalın ortasında hissederdim.

Ürküten, içine çeken ve kışkırtan mekânlarıyla Bomonti'ye dair kurguladığım fantazyanın derinliklerindeki gizem ve karabasanlar, romantik bir başkaldırıyı da temsil ederdi aynı zamanda.

Korktukça büyürdü içimdeki öfke... Kendimi korkutarak bilenirdim.

Bir Ortaçağ Resmi

Geçmişi, yaşadığım semtleri, olduğum yaşları, geçtiğim dönemleri anımsamaya çalıştığım bu metin üzerinde kesin bir iktidar kaygısı gütmüyorum. İnsanın kendini bile temsil etmesi kolay değilken, tarihi gerçeklikleri, geçmişe dönen bir bakışla görüp bir bir anımsayabilmesi hiç kolay değil. Yaşananları birebir dile getirmek ve özellikle de yazıyor olmanın bahşettiği otoriteyi bertaraf etmek için gerçeklikle kurulan ilişki sürekli sorgulanmalı sanırım.

Minareleri, gökyüzüne dikilmiş kılıç siluetleri gibi görünen camilerden yayılan ezan sesine karışan çan sesleri, birlikte ve yan yana yaşıyor olduğumuzun kutsal işareti, ruhani sedasıydı. Evimizin penceresinden rahatlıkla görülebilen manastırı, demir kapılı kiliseleri, gotik şatoları andıran bira fabrikası, minarelerin arasında ramazan günlerinde ışıldayan mahyalarıyla, çöplüğün yamacındaki gecekondular ve pis kokulu deresiyle, çingene mahallesi, Ermenisi, Lazı, Yahudisi, Gürcüsü, Rumuyla hiçbir temanın birbirinden ayrışmayarak aynı perspektifin içine sıkıştırıldığı bir ortaçağ resmini andırıyordu Bomonti.

Mesafeleri daraltan, etnik kökenleri birbiriyle kaynaştıran, mekânla insana, insanla doğaya uyum bahşeden, hepsini yan yana, inci gibi sıralayan benim zihnim olmalı. Tüm bu çeşitliliğin bir arada yaşamasına, hayatın romanlardaki, sepya fotoğraflardaki gibi huzur içinde sürmesine imkân yoktu çünkü.

Hoş, ortaçağ ressamlarının, o her şeyi bir arada, iç içe, rengârenk, karnaval havasında resmettiği tabloları da gerçek değil, "görünüşe göre öyle'ydi. Ressamların pek çoğu, o dönemde hayli yaygın olan eşzamanlılık ilkesine göre çalışır. Aslında aynı anda ve birbirine yakın biçimde gerçekleşmeyen olayları, yan yana sahneler halinde resmederler. Art arda, değişik mekânlarda, farklı sınıflarda gerçekleşen olaylar, aynı anda oluyormuş gibi tasvir edilir ve doğru "okumayı" bilen herkes bunu kolaylıkla anlayabilir.

Bomonti adını, buraya bir bira fabrikası kuran Bomonti Kardeşlerden almış; Feriköy'e ise adını 18. yüzyılda bölgeye gelen Rum tüccar Mösyö Feri vermiş. Eski adı Aya Dimitri olan bu küçük Rum köyü, zamanla Mösyö Feri'nin köyü olarak anılmış ve bölgeye yerleşen Gürcü, Ermeni ve Rum asıllı vatandaşlarla birlikte gelişmeye başlamış. Eskiden bu yana azınlıkların oturduğu, pastanelerinde en güzel çöreklerin piştiği, şarküterilerinde en taze mezelerin bulunduğu,

sokaklarında rahibelerin gezindiği bilinen bu iç içe geçmiş üç semtte Kurtuluş'ta, Bomonti'de, Feriköy'de barışçıl komşuluk ilişkileri, kozmopolit eşsiz ruh, çok uzun süre yan yana yaşayamamış ama. Mistifiye edilen sevgi, "hoşgörü" ve kardeşlik toplumu, 1955'e gelindiğinde bu erdemlerini bir kez daha terk etmiş, akıl sürgüne gönderilmiş.

Olmuş ya da olan her şeyin bağışlandığı hülyalı bir durum değildir hoşgörü. Aslında örtük şiddeti barındıran, egemen gücün ötekilere karşı kendini görünürde akladığı hiyerarşik bir duygu, milli bir görevdir. Ötekileştirmenin, kibar, asil vasıtası...

80'lerden sonra, yabancı korkusu, önyargı ve ötekinden çekinme yok sayılacak kadar azalmıştı Bomonti'de. Çok silah patlamış, çok ev basılmış, sokaklar temizlenmişti. Ya da öyleymiş gibi görünüyordu. Yıllar yılı beraber ve yan yana yaşayan bu semtte, kâh komşu, kâh esnaf, kâh arkadaş Ermenilere, Rumlara, Lazlara, Balkan göçmenlerine, Gürcülere değerek, birbirimize kültürlerimizi, yemeklerimizi, şarkılarımızı aktararak geçirdik günlerimizi. Ya da birlik ve beraberlik, anlamadan inandığım bir masaldı.

Giriş katında oturan Balkan göçmenleri, helva dağıtırdı apartmana kandillerde. Annem Muharrem ayı çıkmadan aşure yapar, her komşu için ayrı bir tabak ayırırdı. Feriköy son durağa yakın Gürcüler otururdu; birkaç akraba vardı galiba aralarında. Kimi akşamlar, midye dolması kokusu yayılırdı apartman boşluğuna, kimi sabahlar tarçınlı kekin yoğun rahiyasıyla uyanırdım. Kurtuluş'ta oturan bir ahbabımızın, Madam Zari'nin anlattıklarını dinlemeye, geleneklerini öğrenmeye can atardım. İrmik helvası aslında bir Ermeni geleneğiymiş; şaşırmıştım. San Gelin türküsünü Ermeniceden dinleyince hayran kalmıştım. Kiliselerde uzun uzun oturmaya, Rum okullarından duyulan şarkılara, topiğe bayılırdım. Ama biliyor ve görüyordum ki, "onlar" ile "biz" arasında kesin sınırlar vardı, adlandırmalar, tanımlamalar, kem bakışlar, kulaktan kulağa aktarılırken anlamını yitiren, yeniden kurulan cümleler...

Çocukluğumu, ilk gençliğimi anımsamak, tüm bunları notlar halinde sıralamak, yaşadığım semtle, mekânla, zamanla, o zamanki aklım ve şimdiyle bütünleştirmek, bir sistematik içinde yazıya dökmek için başvurduklarım; mekânlar, tanıklıklar, insanlar ve kitaplarla birlikte şüphesiz ki hafıza. Anıları, görüntüleri, sesleri, tatları, kokuları, korkuları, ilk görülüp hissedildikleri andaki gibi saklayan, dönüştüren, yeniden üreten ardiye...

Peki, hafıza yanılamaz mı ya da şöyle sorayım: Hafızada kalanı olduğu

gibi, sadakatle yazmak mümkün mü? Bir anı, bir olay, bir izlenim, bir duygu kâğıda dökülürken yazının kuralları işlemeye, gerçeklik metinleşmeye başlar ama işin bir de psikolojik yönü var.

İnsan kendi kimliğini destekleyebilmek için hafızasındakileri değiştirebilir, çarpıtabilir, hatta hiç olmayan şeyler bile uydurabilir. Belki ben de uyduruyorumdur, öyle olmasını istediğim ve öyle olmadığını bildiğim için. Pastoral kır manzaraları gibi zihnimde çizilen mutlu yaşam resmini, mahalle baskısının ve ötekileştirmenin olmadığı bir toplumla süslüyorumdur hayalimde. Dünyanın her yerinde, tarihin başlangıcından bu yana insanlar bir araya geldiklerinde birbirlerine benzemek ya da "öteki"ni kendine benzetmek için çeşitli mekanizmalar üretmemişler gibi.

Aynılaşmış bir toplumda çokkültürlülük olabilir mi? Doğası gereği zaten muhafazakâr ve baskıcı bir şeydir toplum, kentin uzun tarihi ise karmaşıklığın, çoğulculuğun ama aynı zamanda seçkinciliğin, iktidarın gezegeni olmanın tarihidir. Biliriz ki gezegenin üzerinde bir hayalet gezinir: Yabancının hayaleti!

Bizden olmayan, bize benzemeyen, bizi korkutan yabancıdır.

Geceleri sokaklar kapkaranlık, tek katlı evler ıssızdı. Televizyonda hep aynı adam umudu iğdiş eden sert bakışları, cüretkâr tavırları ve korkunç bir çığlıktan arta kalmış cızırtılı sesiyle beyanlar veriyordu. Bağırıyor, susup gözlerini kırparak kindarca bakıyor, had bildiriyor, asayiş vaat ediyordu. Birliktelik ruhu, belleğimdeki ortaçağ tablosunda bulanıyor, barış, huzur, neşe, aşk soyut fırça darbelerinin ardından birbirine karışarak görünmez oluyordu. Doğrudan baktığımda katıksız bir boşu, hiçi görüyordum. Sadece saptamaların bir ağı, bizzat yaratılmış ve üzerine yatırım yapılmış olandı yaşadıklarımız. Ancak bellek unutmaya planlanırken, bir yandan da eski güzel günlere geri dönerek anımsamaya devam ediyor; yemyeşil çimenleri, yüklü yemişleriyle ağaçları, denizin tuzunu, kuş seslerini, bahçede yetişen maydanozları, komşularla yenen akşam yemeklerini, öğle kahvelerini ve hiç sorunsuz, berrak çocukluk günlerini bir bir, üst üste yığıp aynı çerçevenin içine yerleştiriyordu.

Ambarlı, Mersin, Bomonti ve Harbiye'de geçen yıllar, yaşananlar birbirine karışıyor, birbiriyle kıyaslanıyor, zamanın doğrusal akışından ayrılarak anımsanan zamanın içindeki mağaralarda gizleniyorlar şimdi.

Yaşantımı gözden geçirdiğim, anıların hatırlanmaya çalışıldığı, belki yeniden şekillendirilip, sınırlandırılıp dönüştürüldüğü bu metinde, bir

anlatılan ben, bir de anlatan ben var. Bugünden geriye dönüp bakan, bir anıdan, bir kokudan, bir çağrışımdan yola çıkarak hayatın bir dönemini anımsayan ben ile çocukluğun hiç geçmeyen saatleri, ilk-gençliğin heyecanlı kalp atışları ve yaşlandıkça çabuk geçen zaman var.

Geçmişe şimdinin içinden bakarak, dünü bugünün bakış açısından yeniden kurgulayan bir gerçeklik var.

12 Eylül 1980: Büyük Suskunluk

12 Eylül 1980...

10 yaşına girmeme on beş gün kalmış. Yaşananları anımsamak için ideal bir yaştayım. Ama hayal meyal hatırlıyor, ancak annemin yardımıyla resmi gözümün önüne getirebiliyorum.

Aksaray'da oturan teyzemlerdeydik. Draman'daki evinden babaannem de kalkıp gelmişti. Ertesi sabah erkenden Tekirdağ'a gidecektik, pikniğe. Deniz kıyısında olmak, rüzgârla tüm gözeneklerime dolan tuzu hissetmek, kentten uzaklaşmak her zaman iyi gelmiştir bana. İçim içime sığmıyordu, erkenden uyudum.

Hiç olmadığı kadar tenhaydı gece...

Sabah, çıt çıkmıyordu sokaklarda. Kedilerin tıkırtısı, köpeklerin uğultusu, güvercin curnatası, trafik keşmekeşi kesilmiş; suretler, gölgeler, yazılar silinmişti duvarlardan. Evlerin açık pencerelerinden dışarı sızan, sessiz sokaklarda derinden derine patlayan bir ses, kaim, tok bir erkek sesi duyuluyordu yalnızca. Hemen televizyona yöneldik. Hiç bu kadar çabuk uyanmamıştı ekran. Darbe olmuştu. Deniz ateş almıştı. Sesi sonuna dek açık televizyondan evin içine yağan negatif enerji hepimizi güçsüz bırakmış, altüst etmişti duyduklarımız...

Genelkurmay başkanı Kenan Evren TRT'de konuşuyordu, tüm evlerde, tüm Türkiye'de yankılanıyordu sesi. Kulak kesilip dinleyen insanın gözleri görmez ya, tam da kör olmamız gereken, beklenen bu dönemde, uğunurcasına bağıran bu ses, bakışımıza, ufkumuza da simsiyah bir perde indiriyordu.

Unutmamız, görmememiz, duymayıp konuşmamamız lazımdı.

Milli Güvenlik Konseyi, radyodan okunan ilk bildiriye göre, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış, ülke yönetimine bütünüyle el koymuştu. Emir komuta zinciri içinde, silahlı kuvvetlerin hayata üçüncü açık müdahalesiydi bu. Hepimizin hayatında yeni bir süreç başlatacak, korkularımızı besleyip büyütecek, yeniden üretecek, çeşitlendirecek ya da korkuyu nesneleştirip, cilalayarak arzu edilir kılacaktı. Titizlikle hazırlanan bu tarihi oluşum, kavramsal bir tablo gibi işleyecek, belleklerimiz de geçmişin aşamalandırılışını, olayların

akışını, kendine kalan malzemeyle ve renklerle biçimlendirecekti.

Bomonti'de, herkesin bir odaya sahip olduğu yeni evimize yerleşmiştik. Karanlığa/ aydınlığa/ boşluğa/ araya bakan küçük odayı seçmiştim kendime. Kitaplarım, oyuncaklarım, küçük teybim, kasetlerim bir bir en uygun yerlere özenle konulmuş, kendine ait odanın iskeleti, ortaokul yıllarında oluşturulmuştu. Annemlerin kütüphanesinden kendi kitaplığıma kitap taşıma takıntısı da bu dönemde gelişmiş olmalı. Her gece saatlerce onların kitaplarına bakar, inceler, "bunu alıyorum" derdim nihayetinde. Dimitır Dimov'un "Tütün"ü, Yaşar Kemal'in "İnce Memed"i, Bernard Malamud'un "Kiev'deki Adam"ı Joyce Carol Oates'ın "Kadınlar"ı, Yasunari Kawabata'nın "Karlar Ülkesi" annemlerin kütüphanesinden aşırarak mülklendiğim kitaplar arasındaydı. Okurken yüzümün kızardığı, midemin bulandığı, ürktüğüm, etkisinden uzun süre kurtulamadığım ise Jerzy Kosinski'nin "Boyalı Kuş"u olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nda ailesinden ayrılmak zorunda kalan altı yaşında bir çocuğun yaşadıklarını anlatıyordu roman.

Karşılaştığı hemen herkes onun ya Yahudi ya da Çingene olduğunu sanarak lanetli bir varlık olduğunu düşünür. Dışlanır, aşağılanır ve var olma savaşında yapayalnız kalır. Şiddet yetmiyormuş gibi birçok hurafeyle de uğraşmak zorundadır. Çocuğun lanetli olduğuna inananlar, onu görünce Ortaçağ Druidleri gibi; laneti kendilerinden uzak tutmak için tükürürler.

Kitaplığın ortasındaki boşlukta, duvarın çiğ soğukluğunu örtmek için uydurduğumuz bir manzara resmi asılıydı. Zirveleri karlı dağları, eteklerindeki ahşap evleri, ağaçları, bereketli ovaları betimleyen pastoral bir tabloydu bu. Gözüm ne zaman takılsa uzunca bakar, kırda olma duygusunu içimde uyandıran, çocukluğumu özleme dönüştüren Ambarlı'daki lojmanı anımsattığı için derinliklerinde kaybolurdum resmin. Yüzeyindeki çentiği göremeyecek kadar...

Taşındığımız ay birkaç komşu gelmişti oturmaya. Hayırlı olsun, hoş geldiniz bahanesiyle mahremiyet gözetimiydi yaptıkları. Nerede ne var, neleri var, kimsiniz, kimlerdensiniz? İçlerinden biri, hayli keskin bakışlı olanı, kitaplıktaki tablonun içine gömülü sırrı çözmüştü:

"Aaa, orda MHP yazıyor."

Hakikaten de öyleydi. Dağların tepesindeki bembeyaz karın içine işlenmiş yan yana üç büyük harf... Faşizan bir anamorfoz! Görme duyusuyla dolaysız olarak algılanamayan, belirli bir biçime sahip değilmiş gibi görünen nesnelerin, özel bir bakış açısından algılanabilir

olması anlamına gelir anamorfoz. Görülemeyen, betimlenemeyendir. Bir cin gibi, bir hayalet gibi resmin içine saklanır, her şekle girer. Kendini sakınan, kapılarını sıkı sıkıya ona kapatan tüm hanelere sızar faşizm. Öfkeyle ve şaşkınlıkla kaldırıp attığımız resimde gerçekliğin kesin temsilinin çarpıtılışı yoluyla ortaya çıkan şeydi bu üç harf: Etrafında toplumsal gerçekliğin yapılandığı bir travma...

Dönemleri nasıl ayırdığım, nereye kopuşlar koyup hangilerine süreklilik kazandırdığım, hangisini anımsayıp hangisini unuttuğum, "şimdi"nin kuruluşunu belirleyen siyasal tercihler olmalı mutlaka. Şimdiki an, dolaysızca burada olan, belleğin dolayımıyla kurulur ancak.

Kıyamete özgü kötümserlik geride kalmış, ilk günlerde, sinir sistemimize dolayımsız etki eden darbe ve söylencelerin bitmeyen tekrarı, zaman içinde ciddi bir duygu kaybına yol açmıştı. Devlet ve ordu, milletini korumak için elinden geleni ardına koymuyordu sözde... Herkes birbirinden çekinir, sakınır, tedirgin hale gelmişti oysa. Işığı erkenden sönen evlerde, müphem bekâr odalarının sırrı konuşuluyor, geceyi orta yerinden yırtan patlamalara hayırlı manalar yüklenmeye çalışılıyordu. Komşu komşudan, arkadaş arkadaştan, tanıdık tanımadıktan, hırlı hırsızdan şüphelenir olmuştu. Katil kim, suç ne, sorulan, türlü kılıflarla örtülüp, infial yaratmayacak cümlelere dönüşüyor, yanıtlar orta yerinden kırılıp kısalıyor, konuşmalar asgariye iniyor, söz düşüyordu.

Işıkların erkenden sönüp, televizyonların kapatıldığı, soba üzerindeki çaydanlığın ıslığının, gecenin ayazına karıştığı günlerdi. İrili ufaklı patlama sesleri duyulurdu uzaktan. Düdükler, bağırtılar... Bazen bir lastik patlardı, bazen gecekondu mahallesinin bıçkın delikanlılarının kurusıkıları...

Sesler ölüme benzerdi, korku sokaklarda gezerdi. Herkes, diğerinin kim olduğunu, kimlerden olduğunu ölesiye merak ederdi. Üzerinden zaman geçse de kendi mitolojisini yaratan korkunun bir suskunluğu vardı. Suskunluğun bilgisini bir görgü kuralı gibi öğrenen kızlar grubuna dahil olmadım hiç.

Gerçeklerin üstesinden gelemediğimde kendime yeni bir varoluş yarattım. Tüm yokuşları geçip, katı kuralları aşmadan evvel çok korku birikmişti yüreğimde.

Dünyanın bozulmuş evreninde kendimizden korkar olmuştuk; gölgemizden, sözümüzden... Oysa bu adaletsizlikti, yanlıştı! Bir perde asılmasının bizden çaldığı gökyüzünü geri almalıydık ve

pencerelerimizde solan çiçeklerin diri renklerini...

80'lerin başıydı Bomonti'ye taşındığımız yıllar. Ambarlı'da doğmuş, yedi yaşıma dek orada yaşamıştım. Sonra beş yıllık bir zorunlu göç: Mersin... Babamın tayini dolayısıyla gittiğimiz bu güney kentindeki son yıllarımızda başlamıştı gürültü patırtı. Değiştirdiğim üçüncü ilkokulun ilk sınıfından itibaren, 70'lerin sonlarında, sadece geceleri değil, gündüzleri de okula giderken, ip atlarken, ödevimi yaparken hep o korku dolu soru üşüşürdü zihnime. Ne anlamını ne cevabını bildiğim meşum soru, "Sağcı mısın, solcu mu?" rüyalarıma girip kırbaç gibi ruhuma, tenime inmeye başlamıştı çocuk yaşta. Bir yandan bu sorunun bir çocuğa asla sorulmayacağı gerçeğini meşrulaştırmaya çalışıp kendimi teselli ediyordum. Ama bir yandan da "ya" diye başlayıp, sonu kanlı biten cümleler diziliyordu ardı ardına aklımda...

Her zamanki gibi yürüyerek okula gittiğim günlerden birinde, karşıdan karşıya geçecekken bir motorsiklet çarptı, yere kapaklandım yüzüstü. Canımı fena acıtan betondan atak bir hamleyle kalktığımda gördüm, hırkamın kolu yırtılmış, dirseğim, dizlerim, avuçlarım berelenmiş, kanamıştı. Etraftan koşanların yardımıyla kendimi toparlayıp eve geri dönmüştüm. Hep bu soru yüzündendi dikkatsizliğim, bir kâbusun içindeymiş gibi efsunlanmam. Sen küçücük bir çocuksun diyordu akıl, sana niye sorsunlar ki? Hiç durmadan teori üretiyor, kurguluyor, çürütüyor, inanıyor, inanmıyor. Bedene emirler veriyor ardı ardına. Terliyorum, kızarıyorum, titriyorum. Duygum, iyicil yanım, aklımı yatıştırmaya çabalıyor. Hem bu öyle, alenen sorulan bir soru değil ki, hem bu bir soru değil ki. Yanıtı alınsın ya da alınmasın, suç suçtu ve infaz yerine getirilirdi. Yanıtlayamadığım sorunun ağırlığı o motosikletin altına itmişti beni. Üstelik en sevdiğim hırkam da yırtılmıştı. Kanayan dirseğim, berelenen, kan sızan dizlerim... Acı; duygum!

Sık görüştüğümüz, beraber denize, pikniğe gittiğimiz komşularımızdan birinin kızının adı yazılmıştı apartman girişine. Alelacele karalanmıştı, belli. Kırık, yamuk ama savında tiz, kesin, kızgın ve tehditkârbir sesti bu. "Ölüm" diyordu; "Size ve benzerlerinize ölüm!"

Gecenin bir yarısı, apartmanın tam girişine mavi boyayla atılan bu gözdağını kim ne zaman yazmış, kim ne zaman görmüş bilinmez ama dehşete düşüren bir vaveyla koptu ortalık daha aydınlanmadan. Kadınlar bir eve doluşurken adamlar sokağa döküldü ellerinde gazlı bezlerle...

Saatlerce uğraştılar, uğundular silmek için. Parmakları eridi gazyağından. Tırnaklarına geçti kin. Ne uyku kaldı ne huzur. Bu kez

korkuda birleşmiştik komşularımızla. Vatan büyüklerinin temennileri her durumda gerçekleşiyordu işte: İyi günde, kötü günde, mutlulukta ve üzüntüde birlik, beraberlik!

Evimizin yakmlarındaki Dumlupınar Ortaokulunda gün geçmiyordu olaysız. Ya okul kapanır, ya taranır, ya taşlanırdı. Komşularımızın bazılarının çocuklarının devam ettiği bu okula gitmek isterdim bir ara; özel okullara, kolejlere gönül indirmeyen bir "sokak" çocuğu olarak. .. Ama eğitim, öğrenim imkânsız kılmıyordu giderek. Vurulmalar, ölümler, kan... Acı, kocalarını işe yollayan kadınların kahvaltı sonrası kahvelerinin koyu telvesiydi. Gündelikti ama günlük değil, onunla yaşanıyor, ona alışılıyordu. Anne babalarımız tüm bu acıyı ortak bir yazgıya dönüştürürken biz, bisikletlerimizin pedalına hızla abanarak gitmek istiyorduk bilinmeyen bir ülkeye, ayaklarımızda lastik pabuçlarla.

Mihail Zoşçenko'nun ilk okuduğum kitabıydı anımsadığım kadarıyla "Lastik Pabuçlar". Ataol Behramoğlu'nun Rusça aslından Türkçeleştirdiği kitap, tıpkı ağabeyim Selçuk'la benim gibi, biri kız biri erkek iki kardeşin maceralarını anlatıyordu. Bu da, çocuk aklımı şekillendiren, bakışımı farklılaştıran, Mersin'deki Remzi Kitabevi'nden edindiğim kitaplardan biriydi.

Hasta olmayı çok severdim okula gitmeyip evde kitap okuyabildiğim için. Mersin'de yaşadığımız yıllarda, hasta ve mutlu bir çocuk olduğumda "Sevdalı Bulut"u okumuştum, içimde giderek büyüyen bir merak duygusuyla... Komünist olduğu gerekçesiyle camları kırılan, dükkânı hasara uğrayan Remzi Kitabevi'nden almıştı annem Nâzım'dan okuduğum bu ilk kitabı. 12 Eylül öncesinin ikliminde, silah seslerinin, çatışmaların, ölümlerin hiç durmadığı bir dönemde donkişotluk yapıyordu Remzi Kitabevi. Doğuştan bu yana sahip olduğum melankolik mizaç, kendi ayrıcalıklı nesnelerine daha bir tutkuyla sarılmaya başladı bu dönemde. Mülkiyet duygumun geliştiği tek nesne olan kitaplar, derin düşünme aynaları, hülyaları harekete geçirmenin araçlarıydı benim için.

Tolstoy'un, Behrengi'nin, Zoşçenko'nun, Dostoyevski'nin Hugo'nun, Aziz Nesin'in kitaplan gelmişti sonra sırasıyla... Yuri Olesha'nın "Üç Şişman Adam"ını, Gormander'in "Çocuklar Grevde'sini, Anthony Hope'un "Zenda Mahkûmları"nı ve Behrengi'nin "Püsküllü Devesi"ni dün gibi hatırlıyorum. Köyden şehre göçü ve burjuva yaşantısındaki adaletsizlikleri anlatan "Püsküllü Deve", yıllarca sakladığım bu kitaplar arasında bir numaraydı. Zaman zaman resimlerine, bazen de satıraralarına uzun uzun baktığım, bana her defasında buruk bir çocukluk çağsaması yaşatan Samed Behrengi'nin "Küçük Kara Balık"ı

ise kütüphanemde hâlâ özel bir yer teşkil eder. Kıvamı tam da yerinde bir çocukluğu, gerçekliğin içine çeker kekremsi tadıyla. Hayat yaşlanıncaya kadar küçücük bir alanda dönüp durmak mıdır? Yok mudur bir başka dünya, başka bir varoluş? Küçük karabalık, suyun ötesini merak eder, yaşadığı hayata isyan eder... Annesi, çoktan kabullenmiştir yazgısını, anlayamaz oğlunun feveranını:

“Sevgili oğlum, delirdin mi? Dünya... Dünya! Başka bir dünya! Dünya burası, yani yaşadığımız yer. Hayat da işte yaşadığımız gibi bir şey...”

Denizlerin hâkimi bir balık da özler mi başka yerleri? Yaşadığı sonsuz evren ona da sınırlı gelecek kadar dar mıdır ki kıstırılmış hisseder kendini. Ya rutinleşmiş hayatına başkaldırdığında annesinin verdiği cevap? Annesine ve diğer dişi balıklara, kâinatın bir gerçeği,tanrının yazgısı olarak kabul ettirilmiştir hayatın işte yaşadıkları gibi bir “şey” olduğu...

Sokaklarda, gece yarılarına ve sesimiz kısılana dek oynardık oynamasına ama okumaya da bebeklerle oynamaya da zaman ayırırdım, kolej sınavlarına hazırlanmak yerine. Ağabeyim, Saint Michel’i kazanmıştı. Bense asla gönül indirmeyecektim burjuva çocuklarla birlikte okumaya. Paraya para demeyenlerle değil, kıta kanaat getirenlerle oturacaktım yan yana.

Korkudan Korkmak

Ağabeyim Saint Michel'de eğitimine başlamak için İstanbul'a, teyzemlerin yanına döndü. Ama kısa süre sonra doğup büyüdüğü bu kent ona yabancı gelmeye, kendini yapayalnız hissetmeye başladı. Anne babanın, ailenin yerini hiçbir sevgi doldurmuyor. Bizim de gitmemizi kesinleştiren bu sürecin sonunda, bir yıl sonra yine ayrıldığımız kentteydik. Selçuk'un okuluna yakın olması, bir ev için belirlediğimiz tek kriterdi. Zaman dardı ve nerdeyse ilk bulunan uygun evlerden birine yerleşildi. Sonra hemen bana yeni bir okul bulundu. Özel bir okula gitmek istemiyordum, evimize en yakın okula, Bomonti Sadık Şendil Sokak'taki Talât Paşa Ortaokulu'na yazıldım ve birkaç günlük gecikmeyle, diğer öğrencilere yetişme telaşına kapıldım. Okulun açıldığı ilk gün annem beni almaya gelmiş, Selçuk'un okuluna gitmiştik. Biz sıradan bir törenle dağılırken, buradaki öğenciler için özel bir merasim düzenlenmişti. Yanındaki lojmanıyla birlikte Abide-i Hürriyet Caddesi ndeki en eski, en güzel binalardan birindeydi Saint Michel...

1886 Eylül'ünde, Frereler Enstitüsü, Beyoğlu Pera'da, Galatasaray Lisesi'nden çok az uzaklıkta, yarım gün hizmet veren bir kurum açar ve bu okula Saint Michel adını verirler. 1896 yılında, Beyoğlu'ndan daha sakin olan Feriköy'de, Saint-Jean Chrysostome önderliğinde, bir ilkokul inşa eder Fransız aile. Yıldızı çabuk parlayan okul, 1914'te kapanır. 1921'de, 1. Dünya Savaşı sonrasında, eğitimci Frere Florin, St. Jean Chrysostome okulunun olduğu yerde, daha büyük ve daha donanımlı bir okul yaptırır. Bu okulun da adı Sainte-Jeanne d'Arc olur. İlkokul eğitimi veren okuldan mezun olan öğrencilere iki seçenek sunulur. Eğitimlerine Pera'daki Saint Michel College'de ya da Kadıköy'deki Saint Joseph College'de devam edebileceklerdir. 1936'da çıkan bir yasayla ilköğretim düzeyinde eğitim veren yabancı okullar kapatılınca Saint Michel, Sainte Jeanne D'Arc okulunun bulunduğu Feriköy'e taşınır.

Talât Paşa Ortaokulundaki üç yılım boyunca çok iyi bir öğrenci oldum. Derslerden arta kalan zamanlarda kitap okur, film izlerdim en çok. Fazla gezmezdim. Okulda da anlaşabileceğim fazla arkadaşım yoktu. Bomonti'de, dönemin ses, ışık ve podyum konusunda Türkiye'de bir numara olan Staras Stüdyoları yakınlarında otururdu Sevda.

Genç kız gibi giyinmeyi, süslenmeyi ondan öğrenmiştim. Evimizin

bulunduğu Şahmerdan Sokağı'na çok yakın Lalaşahin Sokak'ta oturan Işıl en yakın arkadaşımdı. Işılların evine sık giderdim, ders çalışır, gençlik dergilerini karıştınr, dudaklarımıza parlatıcı, parmaklarımıza cila sürerdik.

Tam karşılarındaki evde oturan Alman ikizlere birkaç kez birlikte dadılık yapmıştık. Rivayete göre anneleri evi terk etmişti, Türkçe'yi çat pat konuşan bu iki sevimli kız çocuğu da alkolik babalarıyla kalmışlardı. Kir içindeydiler, iyi beslenmiyorlardı ve çok yalnızdılar.

Yalnızlıklarını afacanlıkla örten bu çilli kız kardeşler, herkesin herkessiz yaşayabileceğini erken yaşlarda öğrenen, soğuk gecelerin çocuklarındandı. Üniversite birinci sınıfta okumaya başlayacağım, onunla beraber Svevo'yu, Pavese yi, Kafka'yı tanıyacağım, gitmeyi çağrıştırdığı için tren raylarını hep seveceğim, ama bir yandan rayları ve Küçükçekmece'deki ilkokulu, dışlanan çocukları bana hep hatırlattığı için öfke duyacağım Tezer Özlü de bu sokakta yaşamış 1967'de... Lalaşahin Sokak, Numara: 106/4, Feriköy.

Neredeyse altı çizilmemiş bir satır bırakmadığım "Yaşamın Ucuna Yolculuk", gitmenin ve arayışın hiç bitmeyeceğini öğretmişti bana... Bayazıt'taki sahaflar çarşısından aldığım "Çocukluğun Soğuk Geceleri" ve "Eski Bahçe Eski Sevgi" ise direnmeyi, karşı durmayı, kenardan dahi bakmamayı, hiç bakmamayı...

Herkesin yattığı sessiz evde, gece lambasının kör ışığında parıldıyordu cümleleri, kaçışa harikulade bir imkândı isyanları. İnsanlardan daha çok uzaklaştım okudukça, yerleştiğim kovukta, diğer kaçanlar, gidenlerle, ara istasyonda inenlerle karşılaştım. Nilgün Marmara, Sylvia Plath, Cesare Pavese, Bilge Karasu, Vüs'at O. Bener... En büyük mutluluğum, her şeyden kaçmak olmuştu Tezer Özlü gibi;

"*Tüm çocuklardan,*
Tüm acılardan,
Tüm sevgilerden..."

Otobüslerde, bilet kuyruklarında, açık alanlarda sayfaların içine gömülerek kaçıyor, saklanıyordum insanlardan; "İnsanın gerçek yeteneğini, tüm yaşamını, kanını, aklını, varoluşunu, verdiği iç dünyasının olgularının sizler için hiçbir değeri yok ki" demek istiyordum onlara Tezer Özlü'den satır satır okuyarak:

"Ama hayır, hiç değilse susarak hepsini yüzünüze haykırmak istiyorum. Sizin düzeninizle, akıl anlayışınızla, namus anlayışınızla, başarı anlayışınızla hiç bağdaşan yanım yok. Aranızda dolaşmak için

giyiniyorum.”

Kökene bağlı olmak istemiyorum, toprak ve doğa haricinde. Toplu olarak yapılan her şeyden, günün en yoğun saatlerinden, kent kalabalığından, trafikten kaçmaya başlıyorum. Kiliselerin ısısızlığına, kış vakti sahillere, rüzgâr koparken dalgakıranlara sığınıyorum. Kenti tanımaya başlıyorum. Derken sorulardan, meraklı bakışlardan kurtulamayacağımı anlıyorum nereye kaçsam.

Kimlerden olduğuma dair sorunun cevabı yavaş yavaş şekilleniyordu ama korku, üzerinden zaman geçmesine rağmen hep benimle yaşadı, ben oldu. Kimse sokakta bomba patlatmıyordu, kimse kimseyle gerekmedikçe konuşmuyordu, ama fısıltılar, gölgeler, hayaletler... Bunca belirsizlikle bilinçler iflasın eşiğine gelmiş, gündelik olanın zorluğuna direnmeye çalışırken, yepyeni bir eve, semte, okula, arkadaşlara, manzaraya, görüntüye ve taşın soğukluğuna alışmaya çalışıyordum. Yeni huylar geliştirmiş, tahammül edilemeyecek denli kırılgan ve duyarlı olmuştum. En güzeli, korkudan korkmak bir tür oyuna dönüşmüştü. Ama korku ilk ne zaman oluşmuştu, zihnim buna kesin bir yanıt veremiyor.

Bugünden geçmişe dönüp baktığımda korkmuş olduğumu anımsamama karşın korkunun kendini anımsayamıyor, bugüne taşıyamıyorum ilk, yalın haliyle. Ama bir nüve vardı ve bu çekirdeğin etrafı giderek etleniyor, olgun bir meyveye evriliyordu. Çocukluğumda masumiyet, buluğ çağındaki genç kız yüreğimde öfke ve cansıkıntısı vardı. Ya şimdi? Başlı başına evham!

Geçmişte yaşananlar, hayalgücüne tercüme edilmiş olsa dahi, deneysel şimdinin lanetinden muaf değil.

Burada doğmuş, büyümüş, ilkokula bu kentte başlamıştım; anımsadığım özel bir çocukluk hastalığım, travmam yoktu, yaslı bir ayrılık, kör bir melankoli yaşamamıştım. Mutlu, varsıl, dolu dolu ve doğal bir çocukluk dönemi geçirmiş, mükemmel anne babaya sahip olmuştum. Ama korkmuş ve korkmuş olduğum şey konusunda susmuştum. Susmak korkudan önce miydi yoksa sonra mı ayrıştıramıyorum. Söylenemeyen üzerine susuluyordu. Sözün gümüş, sükûtun altın olduğu temrininin kutsandığı toplumlarda, söylemektense susmak, anımsamaktansa unutmak yeğdi.

Askeri darbenin ardından otorite figürleri ve kurumları her gün evlerimize konuk olmaya başlamışlardı ekran ve gazeteler aracılığıyla... Mahallemizdeki azınlıklar, bayram günlerinde “biz”lerden erken bayrak asar oldular pencerelerine. Birkaç gün

öncesinden asılan bayrak, birkaç gün sonrasına dek dalgalanırdı rüzgârda kısık kısık...

Sükût ve nisyan vatandaşlık göreviydi adeta.

Adından hiç hazzetmediğim Tâlât Paşa Ortaokulu ve sonrasındaki Şişli Lisesi'nde bayrak törenleri, tüm o şanlı geçmişi anma merasimlerinde boğazımda bir yumru düğümlenir, ellerimden başlardım ter atmaya. Sırasını sürekli şaşırdığım, mısralarını unutarak uydurduğum, vurgularını, tonlamasını hiç beceremediğim İstiklal Marşındaysa sesim kısılır, cümleler hecelerinden koparak ağzımın içinde kırılırdı birer birer. .. Yüksek tondan hep bir ağızdan okunan marşa ağzımı oynatarak katılır, öğretmenler sesimin çıkmadığını anlayacak diye korkardım. Her sabah, bir öğrencinin tüm okula okuttuğu 'Andımız", bu hamasi manifesto da, çocuk yaşta sinirlerimi bozar, kendime olan güvenimi artırması beklenirken aksine azaltır, omurgamı yumuşatır kamburlaştırırdı beni. Bir gün ben de tüm öğrencilerin önüne çıkıp yüksek sesle dikte edecektim, Türklüğümü, çalışkanlığımı, doğruluğumu.

Gövdemi dik, sesimi gür, gözlerimi odakta tutmayı reddettiğim ilköğretim yıllarında, üç ilkokul değiştirdim. Ambarlı'daki lojmanda geçirdiğimiz son yıl, ağabeyimin bir önceki yıl başladığı Küçükçekmece İlkokulu'na yazıldım. Okuldan eve gelişlerinde resimli bir kitap ya da kedili, köpekli, civcivli bir kartpostal getirirdi ağabeyim, sabah erkenden evimizin önüne gelen servise binip diğer çocuklarla konuşmaya başlardı hemen. Annemle beraber onu uğurlarken kıskançlıkla dolardı içim. Bir anda tedirginliğe, evden uzak kalma, dış dünyaya açılma endişelerini de beraberinde getiren bir istememe haline dönüşen bu kıskançlığın hasede evrildiğini hiç hatırlamıyorum. Okula gitmeyi hiç istemedim ben. Konuşmanın, gülmenin, düşünmenin yasaklandığı, simsiyah önlükler, boynu kesen kolalı beyaz yakalar içinde canlı birer üniformaya dönüştürüleceğimiz bu sürecin başlangıcı hakikaten sevimsiz, korkutucu oldu benim için.

Kısa bir süre devam ettiğim, istasyonun karşısındaki Küçükçekmece İlkokulu'ndan sevgiyle anımsadıklarım; raylar ve tren sesi, okulun kuş cıvıltılarıyla şenlenen bahçesi ve Oya... Çocuk aklımın uydurduğu ve bilincimde bugüne dek taşıdığım melodramatik bir senaryo değil, hayatın katı gerçeğinin, ötekileştirmenin ne olduğunu öğrendiğim bir sahneydi Oya'yı zihnime nakşeden.

Sınıfta kimsenin konuşmadığı Oya, hep yalnız, hep çemberin dışındaydı. Konuşmayan, gülmeyen, yabani bir kız... Hepimizden iriydi, kulak hizası sapsarı saçları, kocaman elleri vardı. Zamanın bir

noktasında dondurulmuşcasına sabitti bakışları, hissizdi sanki. Bu haliyle dikkatimi çeker ama yanaşmaya çekinirdim. Ekranlardan evlere, dışarıdan içeriye, zihinlerden kalplere işleyen yabancı korkusunun iliklerimde dolaştığını duyumsayarak... Babası bir gün okula gelmiş ve kızıyla arkadaşlık yapmamız için bize para vermeye çalışmıştı. İkibuçuk lira, büyük paraydı. Diğer çocuklar ökseye yapışmış kuş gibi adamın çevresinde kümelenip kantine doğru yol aldılar. Yine yapayalnız köşesine kilitlenen benim gibi şüphesiz Oya'nın da hayatına acı bir bilgi olarak kaydedilecekti bu zelil tavır. Parayı kabul etmediğimi, Oya'yı karşılıksız sevdiğimi söylediğimi hatırlıyorum, gözlerimin dolduğunu, kuru bir öksürüğe yakalandığımı... Dış dünyadaki ilk incinmemin bu olayla başladığınıysa hiç unutmuyorum.

Birkaç kez gülümsemek, yüzündeki ürküyü yumuşatmaya, gözlerinin derinlerindeki uzaklığa erişebilmeye yetmedi. Aslına bakarsanız, göze de alamıyordum onunla konuşmayı. Çekingenliğimin nedeni, gururunu incitmekten duyduğum korkuydu. Oyaya değemeden ayrıldım Küçükçekmece İlkokulu'ndan. Babamın Mersin'e tayini çıkmıştı. Oradaki evin bulunması, taşınma ve yerleşme sürecinde, Aksaray'da oturan teyzemlerde kaldık bir süre. Ben de Sevim teyzemin öğretmenlik yaptığı, semtin ve kentin köklü okullarından Mahmudiye İlköğretim Okulu'na devam ettim iki üç hafta kadar. Öğrencilerin dilediklerini giyebildikleri, önlük mecburiyeti olmayan bu okulda mutluydum, ama yine de uzayıp giden koridorlarıyla, beton katlarıyla, kentin, kalabalığın fazlaca içinde oluşuyla, uzak bir gezegenin soğukluğunu atamıyordu üzerinden.

Kendimi özgür, yaratıcı bir birey olarak hissedebildiğim bu okuldaki günlerin ardından değişik bir coğrafyada, ilkeleri, kaideleri, zihniyeti ve geleneği ise aynı bir başka ilkokula yazıldım: Barbaros İlköğretim Okulu. İlk karşı çıktığım, yan yana oturacağım arkadaşı seçme hakkına sahip olmayışımdı. Hiç de hoşlanmadığım sıra arkadaşım nedeniyle bütün gün somurtmuş, evde bastırılmış isyanımı ağlayarak dile getirmiştim. Sonra yazmayı, sınıfta konuşmayı, arkadaş edinmeyi, öğretilenlerin tümünü reddettim. Okumayı ne denli zor kabullenmişsem, saati öğrenmeye de direnmiştim. Zamanımızın, birileri tarafından saat dilimlerine bölünmesi ne gaddarca, ne kısıtlayıcı ve zalimceydi.

Yeniye, dayatılana karşı bu gergin tavrım, eskiden bu yana hep süregeldi. Kendimi "feminist" olarak tanımladığım yıllarda severek okuduğum Virginia Woolf'un da benzer bir süreci yaşadığını öğrendiğimde şaşırmış, sevinmiştim. Viktorya döneminin katı ahlâkçılığında, erkek egemen bir krallıkta doğan Woolf, üç yaşına dek

hiç konuşmaz. Bu bilinçli bir tercih mi yoksa çocuksu bir kapris mi bilinemez. Ancak bir makalesinde, Elizabeth dönemi İngilizcesinin insanları normal, sıradan, doğal konuşmaktan nasıl uzaklaştırdığını yazmştır.

Zamanla her şeyi öğrenmem gerektiğini kavradım. Reddedeceksem bile öncelikle öğrenmem... İlk çocuklukta korkuyu ve çaresizliği, ilkokulda dersleri ve toplum kurallarını, ortaokulda kadın doğulmayıp olunduğunu, lisede aşkı, üniversitede ideolojiyi, sonrasındaki yıllar aslında kadın doğulduğunu öğrendim.

Dış dünyayı reddediyor olmak yalnızlığa, içe kapanmaya, içinde bir dünya kurmaya yöneltiyordu beni. Korkulardan mülhem, kâbuslarla örülü bu iç dünya, seslerle, müzikle, derişik cümlelerle, şiirle, edebiyatla beslenmeye başladı. Otorite, öfke, sıkışmış kızgınlıklar, gölgeler, imgeler, özerklik, kimlik sorunları, yalnızlığa kaçış, melankoli, isyan hiç durulmayan, kendi ağacını bir türlü bulamayan zihnin limanlan oldu usul usul...

Bahçeden Balkona, Denizden Havuza

Bir yanı Feriköy'e, bir yanı Bomonti'ye bakan evimize ayak bastığımız günden itibaren, kentin olağan dinamizmi, gürültüsü, şiddetli sesleri sıkmaya, itmeye, irkiltmeye başladı beni. Feriköy'e bakan cephede evler, evler, evler... Bomonti'yi gören balkonlu arka kısımda, bulanık ve kirli suyuyla dere, arasından tek tük yaban kekiklerinin seçildiği otlar ve kavak ağaçları... Kocaman bir bahçe içindeki Ambarlı'daki lojmandan da, Mersin'de önünde heybetli bir palmiye ağacının bulunduğu havadar evden de, hanımeli kokan sokaktan da çok farklıydı burası. Boğucu, kalabalık, yabancı... Korkutucu... Beton, mermer, renksiz, silik... Taş! Modern binaların çoğunu lanetlemiş gibi görünen duyusal yoksunluk, gökyüzünü sakatlayan sıkıcılık, monotonluk ve elle tutulur kısırlık... Baştan aşağıya bir rahatsızlıktı Bomonti önceleri benim için. Merkezden uzak soyut bir bahçeden çıkmış, her şeyin görünür ve izlenir olduğu somut gerçekliğin içine fırlatılmıştım sanki.

Dikotomik bir yapıya oturtulmuş güç, öfke, tehlike, anlamlı işler ve önemli dünyayı sembolize eden kent merkezi, rasyonel, katı, erkeksi bir çevreydi. Daha önce yaşadığımız "banliyö" ise daha güvenli, evsel, doğayla barışık, dingin... Ambarlı'ya ilişkin en çok ağaçları ve yemyeşil çimenleri özlüyordum. Sonra bahçemizde yetiştirdiğimiz maydanozları, biberleri, nane kokusunu... Bahçede yakılan ızgarayı; küle gömülen yerelmalarının tadını, külden yakılan sigaralara eşlik eden kahvenin keyfini. O dönem sürekli bir şölendi. İnsanın kendinden geçmesi için bahçeye çıkması yeterliydi; her şey öylesine kendi renginde, kendi kokusunda, kendiydi ki...

Yeni sayılabilecek apartmanlardan biriydi bizimki. Yüksekçe, sarı boyalı, düz... Giriş katında boyalı içecekler üreten bir imalathane, karşısında da gecekondular... Bu tek göz evlerde yaşayan kadınların akşamüstleri çaylarını, çekirdeklerini alıp çimenlerin üzerine yayılışlarına; ayın, yıldızların gökyüzünde kıpırdandığı geceyarılan kapı önlerine, ağaç altlarına süzülüşlerine, açık pencereden duyulan kahkahalarına imrenirdim. Hele çimlerin üzerinde sebze ayıklayan annesine yardım eden ben yaştaki kızların rahatlığına, büyümüşlüklerine, sokakta kendilerinden emin yürüyüşlerine... Karşı tarlalarda eğilmiş kadınların biber toplayışlarındaki mutluluğa, paylaşıma...

Belleği güçlü biçimde diri kılan kültürel bir bellek mekânı, kadınların kendi aralarındaki şölenlerde çoğaldıkları bir uzamdı doğa benim için. Dolunay, çimenlerin yeşilinde parlardı ışıl ışıl, incir yemiş verirdi yaz bitimlerinde... Kavak dalları savrulurdu, güzün işaretçisi... Hepi topu birkaç ağaç, biraz çimen vardı önümüzde, gecekondu kapılarının önündeki Vita kutularında süs biberleri, fesleğenler bir de. Muhayyilem biriktirdiği tüm ağaçları ardı ardına sıralıyor, bir orman oluşturuyordu evimizin karşısında. Apartmanın yanından akan kirli dere, bir şelaleye, denize dönüşüyordu bakışımı kaydırarak baktığımda...

Sadece bir buğday filizi görebilsek de bakacak sadece bir avuç gökyüzümüz olsa da, sadece kaldırımdaki çatlakta bir dizi yabani ota rastlasak da doğadaki ve doğayla birlikte olan döngülerimizi görebileceğimize inanıyordum, gerçekte hiç öyle olmasa bile.

Gidilebilir en yakın orman Belgrad Ormanları'ydı. Voleybol oynadığım yıllarda babamla sabah erkenden gidip koşardık, bazen piknik yapardık ailece. Denize girmek içinse birkaç vasıta değiştirilen uzun yollar aşmak gerekiyordu.

İstinye, Tarabya, Kilyos... Bir zamanlar temiz havası ve deniziyle “Therapia” (şifa, tedavi) adıyla anılan Tarabya, her ne kadar 80’li yıllarda mantar gibi çoğalan, kitch tavernalarla kirlenmişse de, deniz hâlâ girilebilir haldeydi. Yeniköy Caddesi’ndeki Tarabya Plajı, en sık gittiğimiz plajlardandı. 1964’ten bu yana hizmet sunan ve pek çok Türk filminde görünen plajın deniz içindeki su kaydırağından defalarca denize uçmak, taşkın bir coşku verirdi ağabeyimle bana. Kilyos ise uçsuz bucaksız sahili, her daim dalgalı deniziyle ufku daha geniş bir tatil günü sunardı bize. Denizin içine doğmuş bir çocuk olarak deniz hiç eksilmedi yaşamımdan; İstanbul’da denizin tükendiği, suyun kirlendiği yıllarda dahi bir soyutlama olarak duygusunu, gücünü, görünümünü hep korudu.

Sonsuz bir akışkanlık, bir süreklilik ve özgürlük olarak, ebedi ve ezeli olanın, doğal ilk hale dönüşün mitiydi deniz. Kurak, sert ve statik olan eril dünyanın karşısında duran güçlü bir akışkan, erkeğin kadına yüklediği aidiyetleri yıkan bir iksir, bir esriklikti su...

Ambarlı’da sandalla denizde pikniğe, Mersin’deyse her hafta sonu şen şakrak komşularla ormana ve plaj sefasına giderken, doğanın içinde, onunla bir ve bütün olmayı unutmuştuk İstanbul’da. Kibirle yüklenmiştik sanki.

Tarabya, İstinye ve Kilyos’un da zaman içinde tadı kaçmış, her yıl yeni

bir tesis, beton barınaklar eklenir olmuştu kıyılara. Babamın çalıştığı Shell şirketinin Ortaköy sahilindeki dinlenme tesisine havuz yapılınca, yerimiz yurdumuz belli olmuştu yaz için. Tek başına da gidilebilir, güvenilirdi burası. Akşamları, Boğaz manzarası seyrederek deniz kıyısındaki masalarda oturup yemek yeme keyfi de sunardı, voleybol, basketbol ve tenis oynama imkânı da... Boğazın dalgaları güçlü, kunt, mağrurdu; hipnotize ederdi bakanı. Havuz, denizin yerini tutmuyordu. Kısırların, keklerin, içli köftelerin, sarımsaklı köftelerin yapıldığı, serin akşam rüzgârıyla içkilerin içilip mangalların ateşlendiği konu komşu buluşmaları yoktu. Yaz sıcağında, toprak kokulu ıslak balkonlarda anneler iş işlerken yatılan yumuşacık öğle uykuları yoktu.

Yeşilden, doğal olandan, birliktelik ruhundan ve beraber olmanın cıvıltılı mutluluğundan mahrum kaldığımı duyumsuyordum Bomonti'de. Civarda küçük de olsa bir park da mı olmaz? Oyun oynayacağımız, spor yapacağımız yeşil alanlar? Mersin'de, geç vakitlere dek özgürce bindiğimiz bisikletler, balkonun neminde çürüdü gitti.

Taksim'e, Nişantaşı üzerinden Beşiktaş'a, oradan Ortaköy'e, Üsküdar'dan Kuzguncuk'a, tüm Boğaz köylerine yürümeyi severdim. Kâh alacakaranlıkta çıkar akşamalacasında dönerdim eve, kâh öğle güneşinin altında, kâh soğuk gecelerde... Beykoz'du, Paşabahçe'ydi, Kavaklardı, Adalardı, İzmit'ti, Tekirdağ'dı, Antalya'ydı gezip, görüp, gurub vakti denizi; bağbozumu bağları seyredip geri dönerdim. Kendi evime, kendi fikirlerime, düzenime, besleyici bir iç dünyaya götürürdü bu kaçışlar beni. Yalnızlığımda sadece derin düşünceye değil öğrenmeye de; unutulmuş, kötüye kullanılmış ve gömülmüş olanı açığa çıkarmaya da zaman vardı. Orada geleceği hayal edebilir, ruhumun yara izlerinden oluşan haritalarını izleyerek nereye gideceğimi öğrenirdim.

Kalabalıklardan uzaklaştığım gibi kentin tam göbeğine atardım kendimi bazen de. Bilmediğim sokaklarda kaybolmak, küçücük tuhafiyecilerden tütün kolonyası almak, köhne börekçilerde çay içmek, kiliselerde mum yakıp havralarda dinlenmek, her yöne vızır vızır işleyerek her yeri ulaşılabilir kılan otobüslere binmek, kıraathanelerde gümüş yüzüklü dedelerin fotoğrafını çekmek, hem bağımlı olduğum, hem katlanamadığını bu kentin tüm renklerini, çokkültürlülüğünü, burukluğunu, ihtişamıyla birlikte yoksulluğunu da görmemi sağlıyordu.

Yıllarca yaşadığım çoktandır betonlaşmış Harbiye'de bile hiç görülmemiş ağaçlar, hiç koklanmamış çiçekler, hiç dönülmemiş köşe başları bulabilirdim isteyince. Notre Dame de Sion'un tarihi binasını,

ara sokaklardaki mahalle hayatını, Vatikan büyükelçilik binasını gizliden gözetler, sıra Rum evlerini görünce ısınırdım.

Doğaya, hayvanlara duyduğum özlem, ortaokul yıllarındaki resimlerime yansımış. İlkokul defterlerime baktığımda da, kargacık burgacık resimlerde kedileri, köpekleri, kuşlan, çiçek ve ağaçları, masmavi gökyüzü ortasında gülümseyen güneşin parladığını görüyorum. Ortaokuldaki en sevdiğim dersti, resim dersi. Öğretmenimiz Şeyda Baykal, yürek veren, destek olan, uysal ve zarif tavırlarıyla diğer öğretmenlere hiç benzemiyordu. Onun verdiği güç ve enerjiyle, bir bölümü yarışmalara gönderilen rengârenk resimler çiziyordum. Hatta bir tanesi Akbank'ın düzenlediği yarışmalardan birinde ödül kazanmıştı. Genç kızlık ile çocukluk arafında, kendi yarattığım bir eserin ödülünü almaya Beyoğlu'na gittik annemlerle.

Hep hizada ve ürkek adımlarla yürüdüğüm bu caddede, ilk kez farklı bir endam vardı üzerimde.

Bomonti'de Bir Genç Kız

Ortaokula başladığım yıl, kaideler koyu çizgilerle ve didaktik bir söylemle artmaya başladı. Çocukken özgürce bağırıp çağırdığımız, oynadığımız, geç vakitlere dek güvenle kalabildiğimiz sokağın kuralları, sınırlarını genişletmişti. Çocukluktan ergenliğe, genç kızlığa evrilişin zorunlu ritüeli değil de kentin kuralları mıydı yoksa bunlar?

Zaman değil, uzam ve mekân etkiliyordu bu çok önemli değişim dönemimi. "Satürn Yıldızı Altında" başlıklı makalesinde zamanın, bir kısıntı, yetersizlik, yineleme ve salt doyum aracı olduğundan söz ediyordu Susan Sontag. "Zaman içinde, insan neyse yalnızca odur" diyordu. "Uzam içindeyse insan bir başkası olabilir. Zaman insana pek fazla kıpırdanma olanağı vermez: Bizi arkamızdan öne doğru ittirir, şimdinin dar hunisinden geleceğe doğru üfler. Oysa uzam, barındırdığı olanaklar, konumlar, kesişmeler, geçitler, dolambaçlar, U dönüşleri, çıkmaz sokaklar ve tek yönlü yollarla gepgeniştir."

Yıllar geçtikçe değişiyor, serpilip büyüyordum. Boyum uzuyor, bedenim şekilleniyordu. Ambarlı'daki bebek, Mersin'deki çocuk değildim besbelli. İstanbul, bu süreci, mekânın ve uzamın kendine özel zorunluluklarını yükleyerek zorlaştırıyordu. Beden ve bedensel imkânlar kısıtlanıyor, ama bir yandan da görüntü, postür vitrine taşınıyordu. Giyim kuşama, tavırlara özen göstermeli, bedeni baskı altında tutmalıydık. Dolaptaki giysilerim biraz daralmışsa da içine sığabiliyordum. Ama yenilerinin alınması iyi olurdu, şort yerine etek giymem daha uygun kaçardı, göğüslerimi saklayacak bol gömlekler...

Fazla aşırılıktan kaçınmak gerekir!

Orta yerde görünmenin, özellikle de alımlı ve çekici görünmenin, felaketlerle trajik bir işbirliği vardır. Açık seçik ortada olmak, gözler önünde bulunmak, görünene ve görene zarar verecek bir apaçıklıktır. Kente bir kadın olarak tüm açıklığınla, şeffaflığınla çıkamazsın, görenin neyi gördüğünün hesabının çok net yapıldığı bir düzlemdir burası. Hele ki İstanbul gibi bir metropol; bir eril büyük şehir...

Kendimi duygusal uyarıcılara karşı kapatmam, zihinsel handikaplarla dolu şehirde uyanık olmam gerekirdi. Giyim, kuşam ve davranış kurallarını koyan ne annemdi ne babam. Hiyerarşi sırasına göre toplumun, mahallelinin, komşuların baskısı, doğduğum an kundağıma yapışmış is lekesiydi zaten. Bir kız çocuk olarak doğmuştum. Bedenime sansür uygulayarak rahatsız edici bakışlardan, yaşıtım

kızların utangaç sorularından koruyordum kendimi. Ne de çabuk büyümüştüm; kızıyordum kendime.

Ya ailecek gittiğimiz kimi restoranlarda küçük hanımefendi muamelesi görmek! Haftada bir kez mutlaka akşam yemeğe çıkar, Osmanbey, Nişantaşı, Şişli güzergâhında gezinerek eve dönerdik. En sık gittiğimiz yerlerden biri, 80'lerde Osmanbey'in efsane mekânlarından olan Mantı'ydı. Halaskargazi Caddesi'nden Bomonti'ye çıkan yolda, soldaki ilk sokakta bulunan restoranda mantı, patates kızartması, sosis yer, bira ya da şarap içerdik. Bir masayı diğerinden ayıran, insanları birbirinden saklayan localarıyla, yemek sunumuyla ve mönüsüyle Alman birahanesi-Fransız bistrosu karışımı sevimli bir mekândı. Her öğle ve akşam saatlerinde tıklım tıklım olması, o yıllarda bu tarz restoranların azlığı kadar içkide yaş sınırı tanımamasından kaynaklanırdı. Hatırladığım kadarıyla ilk burada çakırkeyif olmuştum. Daha sonra, nerede çakır keyif olduğumu, nerede hüzünlendiğimi hatırlayamayacak kadar çok yer gezecek ama Bomonti'nin ünü dillere destan bira bahçelerine yetişememek bir ukte olarak kalacaktı içimde.

Şükür ki yıllar sonra tanışacağım bir dost, hem varlığıyla, hem yazdıklarıyla çok sevdiğim İbrahim Yıldırım anlattıklarıyla, Bomonti Bira Bahçesini yaşamamı sağlayacaktı. "Eylül'den Sonra" adını verdiği üçlemenin ikinci kitabı olan "Yaralı Kalmak"ı okuduğumda, ruh eşi yazarımı bulduğuma kanaat getirmiştim. (Daha sonra yayımlanacak olan üçlemenin son kitabı "Bıçkın ve Orta Halli" ise gerçek bir şölendi benim için.) Üniversiteyi çoktan bitirmiş, pek çok iş deneyiminin ardından Bir Numara Yayıncılık'ın yayımladığı Gezi Traveler dergisinde editör olarak çalışmaya başlamıştım. Kentin yeni yapılanan bölgelerinde İkitelli'de, Bomonti'deki eve hayli uzak bir mesafedeydi işyeri. Servisle, işe gidip gelirken, sigara aralannda, öğle yemeği molalarında verdiği keyfi çoğaltarak okuduğum "Yaralı Kalmak" müthiş bir romandı. Çocukken sık gittiğimiz, zaman araları uzamakla birlikte hâlâ ziyaret ettiğim, çok sevdiğim Nevin ve Sevim teyzelerimin oturduğu Aksaray'dı roman mekânı. Yeraltı Geçidiyle, UFİ'siyle, tren istasyonu, sahildeki gazinoları, Samatya sahili, girmeye hep çekindiğim loş birahane ve meyhaneleriyle imgelemimde Bomonti'den daha gerçekçi, tam da hayatın içinden bir polisiye/korku ikonografisi oluşturmamı sağlayan Aksaray'ı, 12 Eylül Darbesinin hemen ardındaki karanlık ve yasaklı günlerde bir yazarın kaçtığı sığınak olarak anlatıyordu Yıldırım. Taşradan gelip İstanbul'da, Aksaray'da bir otele yerleşen Müşfik'in hayatından kısa bir dönemdi tanıklık edilen. Ankara'da üniversitede felsefe öğrenimi gördükten sonra, memleketine, taşra hayatına döndüğünde uyumsuzluk yaşayan Müşfik, Aksaray'da yeni bir kimliğe bürünür. Ehlitabiat Otelinde kendisine verilen Tahsin Yılmaztürk kimliği ile yaşamaya başladıktan

sonra sıkıntılı bir anında gittiği Karakuş birahanesinde bambaşka bir dünyaya açılır. Meyhaneci Cavit'in dostluğu ile ayakta kalan, orada tanıştığı yarı meczup iki garibanın -General ve Tatyos'un- geçmişleriyle beraber kendini de keşfe çıkan kahraman, hatırlamak istemediği, kaybolduğu karanlık dönemin içine girer usul usul. İmgesel dili, yarattığı cinnet ortamı ve romana sık müdahale eden sesiyle zihnimde, çatık kaşlı, sipsi gibi incecik, asabi ve gergin bir yazar resmi çizilmişti. Yazmam konusunda beni yıllarca teşvik eden arkadaşım Sibel Kilimci sayesinde İbrahim Yıldırım ile tanışmış ve hayalkırıklığına uğramıştım! Beyoğlu'ndaki kafelerden birinin küçücük masasında, karşımda oturuyordu. Bembeyaz saçları, sakalları, masmavi gözleriyle nur yüzlü, ufacık tefecik bir adamdı İbrahim Yıldırım. İyi yazardı ama öncelikle iyi kalpliydi. Yazar adaylarına elinden gelen desteği verir, kimsenin dedikodusunu yapmaz; şefkatli ve hakikatlidir. Defalarca buluştuk, edebiyattan, yazma sıkıntısından, hayattaki yaralardan söz ettik, bira içtik, güldük. Gidip göremediğim, bu konuda eksik kaldığım Bomonti Bira Bahçesi'ni ilk ondan dinledim:

"Bomonti Bira Bahçesi'ne, gitmek için önce, -artık koca bir konfeksiyoncu loncasına dönümüş olan- Şair Nigâr Sokağı'nı aşmamız, ardından karşı kaldırıma geçip Mecidiyeköy Vergi Dairesi olarak bilinen binanın yanıbaşında uzanan yokuşu tırmanmamız gerekirdi. Bu yürüyüşler daima akşam alacası inmek üzereyken serinlikte yapılırdı.

Hatırladığım şu; Vişne şurubu tadına esintili mini mırıl bir zaman parçası; Ne korna sesleri, ne motor gürültüleri, ne günün her anı duyulan siren çığlıkları, ne de boğucu insan rabarbası var... Bu sesler belki o zamanlarda da vardı ama ben hatırlamıyor, hatırlamak istemiyorum. Çünkü Bomonti Bira Bahçesi'nde havuzbaşında çalan orkestranın tadını kaçırmak istemiyorum."

Teyzesi, ablaları ve ağabeyiyle yaşayan komşumuz, yaşıtım Serap, Almanya'da çalışan anne babasının yolladığı, alkolsüz, şekerli çocuk biralarından vermişti ilkokula giderken. Eğer sayılırsa, benim ilk bira içişim böyle olmuştu. İbrahim Ağabey ise ilk kez Bomonti Bira Bahçesi'nde içmiş birayı ben yaşlardayken.

"Hiç unutmuyorum ilk biramı burada içmiştim: Masamıza getirilen küçük tahta fıçının tıpası çıkarılıp musluk takıldığında, babam bardaktan doldurmaya başlamış, onca ısrarıma karşın, bana gazozla yetinmemi söylemişti. Ama neşeyle geçirilen saatlerin ardından bu kez kendim Arjantin bardağını musluğun altına tutmuş, neredeyse yarısına kadar doldurup bir dikişte içmiştim. On yaşındaydım. Ağaç dalları arasına gerilen tellerin üzerinde salınıp duran kırmızı, mavi, sarı

şenlik ampüllerine baka baka uyuyakalmıştım.

Orkestra ne çalıyordu?

Portofino mu? Esperanza mı?

Kokoreçi de ilk kez Bomonti Bahçesi'nde tatmıştım... Ama sanırım insanlar yemeklerini de getirir, masalarını dolmalarla, köftelerle, sigara börekleriyle donatırlardı. Peki, tahta fıçılarla servis yapılan Tekel Birası'ndan başka şeyler de içilir miydi? Hatırlamıyorum. İçilse bile bizim masamıza gelmezdi. Gelseydi tadardım."

Adını, yaşadığım semte veren Bomonti Bira Fabrikası, Türkiye'de modern bira üretim tekniğiyle imalata başlayan ilk bira üretim tesisi. İsveçli Bomonti Kardeşler tarafından 1890'da kurulmuş fabrika... 1909 yılında Büyükdere'de Nektar Bira Fabrikası açılınca, bu yeni teşebbüsle ayrı gayrı olmaz düşüncesiyle yan yana gelmiş İsveçli biraderler. Bomonti-Nektar Müttehit Bira Şirketleri kurulmuş böylelikle. Bu izdivaçtan doğmuş, bilip tadanların anlata anlata bitiremedikleri beyaz köpüklü, altın renkli Bomonti-Nektar birası... 1902'de Tekel Bira Fabrikasının bulunduğu yere taşınmış, uzun yıllar rakipsiz bir şirket olarak faaliyetlerini sürdürmüş. 1976 yılında 37 milyon litre üretime ulaşan fabrika, 1990'ların sonuna doğru kapatılarak boşaltılmış.

Annemin arkadaşlanndan biri fabrikanın lojmanlarında otururdu. Kocası Tekel'de ilkin müfettiş olarak çalışmış, daire başkanlığına yükselince lojmana geçmişler. Silahşör Caddesinde, fabrikanın aşağı kısmında kalan, Fransız yapımı, iki katlı 26 lojmandan biriydi evleri. Annelerle gidilen ev gezmelerini eskisi kadar sevmesem de Gönül Teyze'yi çok severdim. Harika kekler, kurabiyeler yapar, sohbeti de ikramı da çok sever ve çok da güzel becerirdi. 1976'da buraya gelmişler, on yedi yıl oturduktan sonra taşınmışlardı. Onlar ayrılırken fabrika hâlâ çalışır haldeymiş, bira bahçesi ise çoktan kapanmış.

Batılı eğlencenin İstanbul'daki önemli öncülerinden Bomonti Bira Bahçesi, 1930-1950 yılları arasında sadece semt sakinlerinin değil, yiyip içmeyi seven, hayattan kâm almayı bilen pek çok ailenin buluşma mekânlarından biri olmuş. O dönemi yaşayan ve anımsayanlar, daima çok kalabalık olduğunu, biranın 5-6 litre kapasitede küçük fıçılarda ikram edildiğini, bahçedeki eğlentileri anlatıyorlar. Bahçenin ortasındaki havuz etrafına konumlanan masalarda, kadınlı erkekli gruplar geç saatlere dek sohbet eder, eğlenir, müzik dinlermiş.

“İstanbul’da Kayıp Zamanlar” adlı kitabın (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlan, Şubat 2010) yazan Liji Pulcu Çizmeciyan, dönemin iki önemli gezinti yeri olan Hürriyet Tepesi ile Bomonti Bira Bahçesi’ni şöyle aktarıyor anılarında:

“Şişli’de, cadde ikiye ayrılır. Sol tarafı Abide-i Hürriyet Caddesi’dir; Hürriyet Tepesi’ne gider. Annemizle sık sık faytonla anıta kadar giderdik. Orada bir iki kır kahvesi vardı. Oturup temiz havayı ciğerlerimize çekerdik. Yine bir gün oradayız, burnumuza nefis bir köfte kokusu geliyor. Biz annemize ‘Açız’ diyoruz. Bu kelime ağzımızdan nadiren çıkar, iştahsız çocuklarız. Annemiz gidip seyyar köfteciden ekmek içi köfte aldı. Öyle nefis geldi ki o tadı unutamam. Bir başka gezme yeri de Bomonti Bira Bahçesi’ydi. Bira fabrikası Alman şatolarını andırırdı, galiba Bomonti Biraderler İsviçreli Alman’dı. Fabrikanın karşısında çok büyük mor salkımlı, fıskiyeli havuzlu bir bahçe vardı. Orada bira içilirdi. Bira kulplu büyük bardaklarda köpür köpür gelir. Kalabalık grup olunca dabüyük bir fıçı alınır. Tahta tokmakla fıçı delinir, ondan sonra doldur da doldur.”

Gotik bir kent olan Prag’daki bira bahçelerini anımsıyor hatta onlarla kıyaslıyorum okuduklarımdan, dinlediklerimden resmettiklerimi. Kimi binalarını Bomonti’dekilere benzettiğim Prag’daki bira bahçelerinde de ev yapımı biralar, geleneksel fıçılarda sunulur. Koyu renkli, bol köpüklü siyah biraların tadı gerçekten de doyumsuzdur.

120 yıl önce bu topraklarda üretilmeye başlanan ilk bira, Bomonti birası yeniden doğacakmış yazılanlara göre. Geçmişten gelen bu markanın adına sahip çıkan Anadolu Efes Grubu tarafından yüzde yüz malttan üretilecekmiş Bomonti Birası. Kim bilir nerelerde içilecek? Manhattan olacağı müjdelenen yeni elit Bomonti semtinin alışveriş merkezlerindeki steril barlarda, birer peysaj harikası olan küçük arka bahçelerde mi?

Bir daha geri gelmeyecek olan Bomonti Bira Bahçesi’ni mimar Vedat Tek ise şöyle hatırlıyor:

“Yaz aylannda burada küçük fıçılar içinde buzlu bira içilirdi. Ayrıca çevrede meze satan dükkânlar, manavlar ve seyyar satıcılar vardı. Bahçede tatil günlerinde müzik de çalınırdı. Ailece gelinen bir yerdi... Neşeli ve hoş saatler geçirilirdi bahçede.”

(Yıllarboyu Tarih, Haziran 1980)

Bahçenin ailecek gelinen, gerçekten de eğlenilen bir mekân olduğunun hakkını Liji Pulcu Çizmeciyan da teslim ediyor. 1955’lerde varlığını

hâlâ sürdüren bahçeye, bir Notre Dame de Lourdes Kilisesi çıkışı, büyük bir grup olarak gidip aç karnına bira içmişler:

“Artık bu anane oldu, her mayısta kiliseye gittiğimizde oraya uğruyorduk. Kilise Gürcülere aitti ve o sıralarda Peder Pier ve Peder Şalva diye iki ihtiyar rahip vardı. Şimdi bu kilise Gürcü asıllı Zazadze ailesinin malıdır. Kilisenin yanındaki Notre Dame de Lourdes Okulu, Gürcü sörlerindi, tedrisat Fransızcaydı. Okulun uzun zaman müdiresi Mari Zazadze’nin teyzesi Sör Elizabeth’ti. Bu okul sonradan Türkçe tedrisat yapan bir ilkokul oldu: Bilgi Okulu.”

Hem Tâlât Paşa Ortaokulu’na, hem de 19 Mayıs Mahallesi, Doktor Şevket Bey Caddesi’ndeki Şişli Lisesi’ne pek çok farklı yoldan gitme şansım vardı. Ya caddeden uzatarak ya ara yollardan, Bomonti’nin en sevdiğim, ağaçlı ara sokaklarına girip çıkarak... Ya pazar kurulan günler dışında ıssız ve biraz da tekinsiz olan Feriköy Dere Yolu’nu takiben Feriköy Fırın Sokak veya bir üst paralelindeki Kazım Orbay Caddesi’ne gelip Silahşor Caddesi ya da Sıracevizler Caddesi üzerinden ulaşırdım okula. Bu rotalar üzerinde pek çok okul vardı, sabahın köründe uyanmamış bedenlerini sürüyerek koşuşturan öğrencilerle paylaşırdım yönümü.

Claude Zazadze tarafından kurulan, ana ve ilkokul düzeyinde öğretime 1968’de başlayan, 1983’de Anadolu lisesi statüsünde orta eğitim sunan Bilgi Lisesi’nin bir alt sokağında, Bomonti Fırın Sokak’ta Özel NDS İlköğretim Okulu, onun da bir üst sokağında Kazım Orbay Cad-desi’nde Özel Evrim Okulları bulunuyor. Evrim Lisesi’nin yüksek tavanlı, neo klasik stilindeki beş katlı tarihi binası, 1903 yılında Cenova’nın asil ailelerinden Justiniani Ailesi’nin reisi Bartolomeo Justinania’nın bağışıyla yaptırılmış. İnşaatı 1906-1909 yılları arasında sürmüş; İtalyan İlkokulu Sanat ve Meslek okulu olarak açılmış 1909’da. 1983-1984 öğretim yılındaysa Namık Horasan Fedrigotti kuruculuğunda Özel Evrim Lisesi olarak eğitim ve öğretime başlamış. Hemen yakınlarındaki Surp Gazar Ermeni Katolik Mıhitarist Mıhitaryan Manastır ve Mektebi Vakfı’na bağlı olan Özel Bomonti Ermeni Katolik Okulu (İzzet Paşa Sokak) da yine tarihi binalardan birinde devam ediyor eğitimine. 1808 yılında Mıhitaryan mensuplanndan Minas Pıjişgyan, Beyoğlu Yenimahalle’de Mıhitaryan Okulu’nu açarak ilk faaliyetine başlamış. 1834’te çıkan yangında okul binası kül olunca Beyoğlu Sakızağacı Cad-desi’ne nakledilmiş. 1850 yılında bu binada da yangın çıkmış, onarıldıktan sonra yatılı ve gündüzlü öğrencilerle faal bir duruma geçmiş. Ancak 1870 yılında üçüncü bir yangına maruz kalınca, bir süre ara vermiş eğitim hayatına. 1921 yılına kadar adı Mıhitaryan Okulu iken, bu tarihten sonra Sakızağacı Ermeni Katolik İlkokulu olarak değiştirilmiş.

1964-1965 öğretim yılından itibaren Bomonti'deki yerinde Özel Bomonti Ermeni Katolik İlkokulu adı altında faaliyete geçmiş.

Özel okul öğrencilerinin formaları da özeldi. Kareli etekler, gri ya da mavi formalar, özel fularlar, armalı çoraplar... Bir örneklik içinde biraz daha çeşitlilik taşırlardı. Oğlanlar kravatlarını sağa sola çekiştirerek okul çıkışlarında delikanlılaşır, kızlar eteklerini bir karış yukarı çekip saçlannı açarak kadınsılaşırlardı. Benim saçlarımsa hep kısacık kesilmiş olurdu. Çoraplarım dizlerimi kapatacak ölçüde... Kaşlarım çatık! Kız öğrencilere de takma zorunluluğu getirilen kravatla boğazından sıkılmış, koyu renk formamın içinde, hiç kıvırmadan, kıvrılmadan dümdüz gidip gelirdim okula. Cinsiyetsiz!

Kamusal alanda böyle bir kadın modeline yer vardı ancak...

Nişantaşı Konak Sineması: Patlarsam Yanarsın!

Metropolün vaat ettiği özgürlüklerden yararlanabilmek için görünmezleşmek ya da normalleşmek zorunda kalır ergen kız çocukları.

İlk başlarda, normalleşmeyi seçtiğimi hatırlıyorum; ağırbaşlı, küçük hanımefendi rolüne çalışmayı...

Kırk yaşımda bile asla giymeyeceğim giysilerle, kendime modern ama edepli bir kadın edası vererek çıkıyorum dışarı. Teyzemle Nişantaşı'ndaki ünlü Konak Sineması'na gideceğiz; ortaokul öğrencisiyim.

Sinemaya gitme alışkanlığını, sinemanın büyülü dünyasını bize teyzem öğretmişti. Ağabeyimle beni mutlaka her hafta sonu sinemaya, ardından da döner yemeğe götürürdü Sevim teyzem. Beyoğlu'nda sinemaya gitmenin keyfi, Pam Pam'da döner yenilerek taçlandırılırdı. Turşulu dönerli sandviçi gerçekten nefis olan ilk fast-food büfelerden biriydi bu Emek Sineması'nın girişindeki daracık mekân. Yüksekçe bir taburede oturur bir yandan gelip geçeni, bir yandan da karşımdaki aynalarda kendimi seyrederdim; nasıl göründüğümü, nasıl seyredildiğimi...

Teyzemlerin dolabındaki bir iki yıldır göz diktiğim şarabi fuları boynuma doladığımda, tırnaklarımı da boyama arzusu hop etti yüreğimde. Bir baktım ki yürüyüşüm değişmiş. Üstelik saçlarımı da teyzemin Harbiye'deki kuaföründe kestiriyorum artık. Bomonti'deki evden çıkıp da on beş dakika içinde Harbiye'ye ulaştığımızda büyüdüğümü hissediyorum. Harbiye'den kıvrılıp Valikonağı'na dönüyoruz teyzemle. Askeri Müze'nin karşısındaki efsanevi sinemada izleyeceğiz filmi. Banker Kastelli satın aldıktan sonra kapanan Konak Sineması'nda. 1950'li yılların sonlarında Beyoğlu'nun dışında İstanbul'daki ilk büyük sinema salonu projesi olan Konak'ta cumartesi öğle seansları "gençlik" filmlerine ayrılmıştı. Atatürk Kültür Merkezi sahnesinin planlarını da hazırlayan mimar Rüknettin Güney'in eseri olan bu çok zarif, pek sükseli sinema, o günlerin en ileri teknikleriyle inşa olunmuş, modern bir anlayışla dekore edilmişti.

Genellikle Fransız filmleri gösterilirdi ki biz de Claude Pinoteau'nun kült filmi "La Boum"a (Patlarsam Yanarsın) gelmiştik. 1980 yıl... Olaylar Saint-Germain-des-Prés'de geçiyor. Bir an önce büyümek isteyen şeker kız Vic, henüz 13 yaşındadır. İlk ev partisini vermek için anne ve babasını ikna etmeye çalışıyordur. Acaba başarabilecek midir? Daha da önemlisi beğendiği yakışıklı çocuk partiye gelecek midir?

İlk filmiyle başrol oynayan Sophie Marceau'nun canlandırdığı Vic ile aynı yaşta ve aynı çağda, farklı kültürlerde ve yaşam biçimleri içinde ama aynı sıkıntılarla yaşıyor; onun aksine bu şekilde büyümeye ve toplumsal olarak cinsiyetlendirilmeye direniyordum. Ömür boyu bize eşlik eden mutluluk imgelerimizin olduğu kadar, kurtulmak için hep çaba harcayacağımız korkularımızın, dağıtmak için her yolu denediğimiz iç sıkıntımızın da kaynağı, kaynağı değilse bile ilk sahnesiydi burası; hayatın sancılı araflarından biri, genç kızlık dönemi.

Sinemadan çıkıp Taksim'e yürürken aklım filmdeki sıkıntıdaydı; büyümenin kaçınılmazlığı ve eşik halinin iç boğuntusu... Ama bir yandan önünden geçtiğimiz kimi mağazaların vitrinlerini tarıyordu gözlerim. Neredeyse tüm giysilerim Osmanbey'deki Atalar ve Harbiye'deki Gençler mağazalarından alınırdı çocukluğumdan bu yana. Hem bir kız çocuğunun, hem bir genç kızın giyebileceği çok hoş, şık modelleri vardı. Ama fazla gelenekseldi sanki. Kendime yeni alışveriş noktaları, özgün vitrinler, sıra dışı giysiler arıyordum; içinde bulunduğum rahatsızlıktan kurtulmaya çalışıyordum.

Harbiye ve Elmadağ Taksim'e kadar, hissettirdiği yoğun büyüme duygusu kadar sınıf atlamanın ve lüks yaşamın da ölçütüydü sanki. Askeri Müze, Kenter Tiyatrosu, Radyoevi, Orduevi, Şehir Tiyatrosu, Açıkhava Tiyatrosu, Hilton, Divan, Sheraton otelleri, Kervansaray, Parizien, Hydromel, Club 33 gibi birer klasik olan gece kulüpleri, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Spor ve Sergi Sarayı, Vatikan Büyükelçiliği, Notre Dame de Sion Lisesi ve hemen arkasındaki Saint-Esprit Katolik Katedrali...

Kimi tarihi, kimi modern ama tümü de mağrur ve şık binaları, dinamik sosyal hayatı ve eğlence anlayışıyla Avrupai bir yaşam sunuyordu Harbiye. Buranın Batılılaşmayı seven İstanbullular için kıvanç kaynağı sayılabilecek bir bulvar olduğunu Murat Belge de belirtiyor "İstanbul Gezi Rehberi"nde.

Hafta sonları Aksaray'da oturan anneannemlere giderdik. Evimizin

biraz ilerisindeki Ortanca Durağı'nda çoğunlukla bir saate yakın beklettikten sonra gelen otobüs Taksim'i geçince, her defasında dilimi, duygumu lâl kılan korku baş gösterirdi.

O zamanlar, yıkılıp yeniden yapılmamıştı Tarlabaşı. İzbe, dar sokakların ekşi kokusunun duyulmak ne kelime, görüldüğü dolambaçlı köşe başlarında ne çok durak vardı. Ne çok börekçi, bar, pavyon, meyhane, kapı basamaklarında oturan geçkince kadın, kirli bakışlı tombalacı, çıplak ayaklı çocuk sürüsü... Yol boyu sıralanan duraklardan otobüse binen herkes uğursuzdu sanki. Üzerime abanan kaba gölgeler karşısında kalbim yerinden çıkarcasına atar, damağım kurur, sözcüklerim yapışırdı gırtlağıma. Cümleler ağzımın içinde sakızlanır, büyüyüp dertop olurdu. Susardım. Pencereden bakıp hayallere dalardım.

İstanbul'u kadına benzetir pek çok yazar, şair. Ama ortaokul yıllarından itibaren daha iyi tanımaya, algılamaya başladığım Bomonti'nin, Pangaltı'nın, Harbiye'nin, Taksim, Beyoğlu ve Tarlabaşı'nın velhasıl semtleriyle İstanbul'un fazlasıyla "erkek" olduğunu, güç ve iktidar ilişkilerinin kamusal alandaki ezici hükmünü görmeye, deneyimlemeye başlamıştım.

Eril bir kentti İstanbul evet, buna rağmen "Şehrin zamanı dişidir" diyen Feride Çiçekoğlu da haksız sayılmazdı. Kadının erkek bilincindeki ikiye bölünmüşlüğünü, şehir-zaman ilişkisini irdelediği "Vesikalı Şehir" adlı kitabında, "Şehrin ritmi dişidir evet, şehrin hareketi, şehirde gezen kadına kodlandı daha farklı hareketlerden en çok öne çıkan kadının hareketi oldu, göz, bakış ona odaklandığı için öyle bir dişilik var" diyor Çiçekoğlu.

Gece çökünce, kadınlarını ürkütür şehir. Ürkütür, çünkü erkekleşir... Evden çıkarken çantaya uzun kollu bir hırka atmak gerekir, gözyaşartıcı bulundurmak iyidir, hırsıza, arsıza karşı tetikte ve tedarikli olmak gerekir, geç vakit eve dönmemek gerekir, bedenin formunu örtmek gerekir. Bedenin sadece sana ait değildir sokağa çıkınca. İnsanın bir bedeni olması, o beden üzerine bir kimlik kurmayı ve sahip çıkmayı imkânlı kılsa da tek bir bedene hapsolmuş bir öznellik konumu yanılsamadan ibarettir. Kendini başkalarından ayıran, kendini kendisi olarak en iyi duyumsadığı bedeninde bile "yuvasında" değildir insan. Çünkü bedenimizde "başkaları"yla, toplumsal hafızayla, gelenekle, kültürle, biyolojik ve genetik olanla yaşarız.

Uğradığı bir taciz üzerine yazdığı "Sketch" adlı denemesinde,

bedenimizin biyolojik bakımdan kaç yılında dünyaya gelmiş olursa olsun, asıl tarihinin çok daha eskilere dayanmakta olduğunu anlatır Virginia Woolf. Bedenim bana ait gibi görünürken aslında bir kod olarak toplumsal hafızaya aitti. Farkındaydım. Yeterince öfke biriktirmiştim ama bunu dışa vuracak, dile getirecek, dönüştürecek vasıtalara sahip değildim henüz.

Beyoğlu'nun trafiğe kapatılmadığı yıllarda, Galatasaray'da otobüs beklerken yine karşılaşmıştım karanlık bakışlarla... Çocuk olmadığımı söylüyordu göz bebeklerindeki büyüme. Yeni Melek Sineması'nda çocuk oyuncu Rick Schroder'in devleştiği "Şampiyon"u seyrederken içlenerek ağlayan çocuk değildim demek ki artık. Öyle ya, ortaokulda ev ekonomisi dersi görmeye başlamıştık sadece biz kızlar... Beden eğitimi derslerinde erkekler şort, kızlar kalçalarını kapatacak eşofmanlar giyiyordu. Ayrışmaya başlamıştık. Erkeklerin dışarıda özgürce top koşturduğu, kantinde şamata parlattığı bir saatlik derste bizler yarının anneleri, yuvasının dişi kuşları, hem pratik, hem ekonomik, hem titiz, temiz olmayı öğrenirdik.

Ömrümde ilk kez bu derste okkalı bir tokat yedim. Giyilmesi zorunlu beyaz önlüğüm yoktu; üniformalı bir ev kadını modeli değildim. İstanbul'a yeni taşınıp ancak yerleşmiş olduğumuz, henüz önlüğü almaya fırsat bulamayışımız bahane değildi. Üstelik kahveyi köpüklü yapmayı da beceremiyordum bir türlü. Ama çok çalışkan bir öğrenciydim; her yıl takdirname kazanan, akıllı, terbiyeli kız... Lise sona kadar devam etti bu maharetler. On yedi yaşına bastığımda, "okulu kırmalar", "öğretmenlere karşı çıkmalar, derslerden sıkılmalar, melankolik takılmalar, giyinip süslenme isteği ve asili" benden yana olmuştu bu kez.

Bir zamanlar tüm Türkiye'de tanınan Pilavcı Pasajı, Site, Gazi, Kent sinemaları ve pasajları, Kristal Büfe, Saray Muhallebicisi, Harbiye'nin ünlü entelektüel barı Sekizbuçuk gençliğimizin vazgeçilmez mekânlarıydı. Tek başına Halaskargazi Caddesi, bir hafta sonunu doldurabilecek her türlü aktiviteye, ilgiye cevap verebiliyordu.

Kurtuluş'u Feriköy'e bağlayan Feriköy Pasajı, içinden geçmeyi en çok sevdiğim pasajlardandı. Ayakkabıcısından hediyelik eşyacısına, baharatçısından kuyumcusuna kadar minicik ışıltılı vitrinleriyle her geçişimde cezbesine kapılır, dakikalar geçirirdim. Annemle zaman zaman uğradığımız Pangaltı ve Harbiye'deki birkaç küçük pasajdaki yüncüler, tuhafiyeciler, kumaşçılar, bir gün tasarımcı olmayı düşleyen benim için besleyici, hayallerin sınırını genişleten yerlerdi. Annemin aldığı kumaşlara merakla bakar, zihnimde elbiseler tasarlardım

onlardan bebeklerim için.

Lise yıllarında kâğıttan elbiseler yapıp boyuyor, kesip yine kendi yaptığım manken bebeklere giydiriyordum. Annemin aldığı kumaşları orta yerinden ya da elbiselerini eteğinden kesme huyumdan kurtulmuş; kâğıtla daha haşırneşir olmuştum. Takıya, düğmelere, renkli yumaklara, goblenlere, orlonlara, ipek ibrişimlere, kukalara, etaminlere o kadar meraklı olmama rağmen elimden hiçbir iş gelmezdi!

Hayalimdeki tasarımları gerçekleştirmek istiyordum ben, kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel modelleri yeniden üretmek değil. Ev ekonomisi dersinin zorunlu ödevlerini, bebek zıbınlarını, sabun bezlerini, etaminleri, örgüleri, nakışları hep annem yapardı evde. Sınıfta tığ tutmayı, iki sıra örgü örmeyi beceremezken nasıl olup da harika işler getiriyordum bir sonraki haftaya anlayamayıp kızıyordu öğretmenim ama umursamıyordum; yeter ki bir daha vurmasın!

Ev kadını olmayacaktım; buna ortaokul birinci sınıfta karar verdim. İngilizce, edebiyat, sosyoloji, mantık, felsefe hariç hiçbir dersi severek çalışmadım. Zamanımın tamamını kitap okumaya, sinemaya, konserlere, sergilere ayırmak istiyordum ezberci eğitim sisteminden sıyrılarak, formaların tektipleştiren formundan kurtularak.

Lise yıllarında voleybol oynamaya başladım. Eczacıbaşı'nın yaz okulunun ardından yıldız takıma girdiğimde antrenmanların sayısı da artmıştı; benim Bomonti ile Levent arasındaki seyrüseferimin de. Levent'e gidebilmek için Osmanbey'e yürümem veya dakikalarca Eminönü ya da Yenikapı otobüslerini bekleyip, Harbiye'de inip yeniden otobüse binmem gerekirdi. Genellikle yürür, bazen anacaddeye bir türlü ulaşmayan yokuşu daha çıkmadan nefesim ve ruhum tıkanır, otobüse binerdim. Merkezi bir yere ulaşabilmek ne kadar güç gelirdi o zamanlar.

Eczacıbaşı'nın yıldız ve genç takımlarında, Yeşilyurt Spor Kulübü'nün A Takımı'nda oynadığım yıllarda hayatıma, yurt içi seyahatler, turnuvalar, deplasman maçları da girdi. Evden ilk kez tek başıma uzun sürelerle uzaklaşıyordum. Rutin yaşantıma görece bir hareketin geldiği bu dönemde, hafta sonu antrenmanlarından sonra takım arkadaşlarımla diskolara da gider olmuştum. Alkolsüz gençlik seansları... Esentepe'deki Airport, Levent'teki Stüdyo 54 ve Discorium... Her hafta mutlaka bir yaşgünü olur, güle oynaya, dans ede kutlanırdı. Ama asla aşırıya kaçılmazdı. Çünkü disiplinin maksimum derecede yaşandığı bir takımda oynuyorduk. Her

antrenmandan önce tırnaklarımız, yüzümüz kontrol edilirdi, oje, cila, makyaj var mı diye... Hiçbir zaman makyaj yapmayı, kendimi olduğumdan daha cilalı, maskeli göstermeyi sevmedim. Sadece üniversite birinci sınıfta sınırlarımı zorladım fazlasıyla...

Ağustos böceği gibi tüm yazı, roman okuyarak ve gezip tozarak geçirmiş, sınavlara hiç çalışmadan kazanmıştım İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu'nu. Büyüdüğümde dedektif olma tutkusu, ara ara tasarımcı, ressam, modacı, yazar olma arzularıyla yer değiştirirdi. Kimseye "gazeteci" olmak istediğimi söylememiştim ama içimde gizlice yer bulmuş, oraya yerleşmiş bile.

Ortaokul ve lise yıllarında hemen her sabah babamla beraber yürüdüğümüz Bomonti, Osmanbey, Şişli rotası yerini Feriköy son duraktan tek başına dakikalarca otobüs beklemeye bırakacaktı. İstanbul'a ait fotoğraf ve kartpostallarda görüp hayran kaldığım bu okulda okumak, Beyazıt Meydanı'ndaki büyük kapıdan içeri girmek, okul çıkışlarında Çınaraltında çay, Köprüaltında bira içmek, konserlere, söyleşilere gitmek artık üniversiteli oldum demekti. Saçlarımı Fransız kadınlar gibi kestirmiş, mini etekler, topuklu ayakkabılar, fileli çoraplarla okula gider olmuştum. Yıllar yılı lacivert bir formayla sarıp sarmaladığım sopa şekillenmiş, evrilmiş, genç bir kadın çıkmıştı içinden...

Bedenim bana aitti ve onu dilediğim gibi süsleyip giydirebilirdim.

Bende bir kadın vardı, Bayazıd Sahaflar Çarşısı'ndan kitaplarını aldığım İranlı şair Furuğ Ferruhzad'ın şiirindeki gibi:

"Bende bir kadın var/Tutsaklıktan ve yalandan korkmayan Yangından ve patlamadan korkmayan Pak bir serçe gibi Karanlık ormanın öfkesinin zirvesine kanatlanır ve arayan aydınlık elleriyle Ayakları zincire vurulmuş ağaçlara Fener kavuşturur. Bende bir kadın var Köhnemiş kuşku sütunlarına Yaslanmaz ve öfkenin yıkımına yabancıdır Bende bir kadın var Ahura gibi Şeytanı uyutmuş

Kendi dişil varlığında..."

Bomonti'nin Gotik Ruhu

İçinde barındırdığı tüm canlı ve cansız varlıkların üstünde, ancak özel bir dikkat, derin bir önseziyle algılanabilecek bir tinsel gerçekliğin varlığını duyuruyordu İstanbul ve özellikle yaşadığım semt...

Bu gerçeğin ne olduğunu bulmalıydım!

Hafta sonları mutlaka sinemaya ve tiyatroya giderdik ailecek. Şişli Kent, Site ve Gazi sinemalarının kocaman afişlerle kaplı fuayeleri kadar, gelecek filmlerden fragmanlar izlemeye bayılırdım. "The Omen" serisini Kent Sineması'nda izlemiştik. Şeytanla ilişki içindeki bu garip çocuk, uzun süre çıkmadı rüyalarımdan. Damien'in yürek söken mavi gözlerinden öylesine etkilenmişim ki, bir dönem en büyük korkum haline gelen, okul çocuklarını kesip öldürdüğü rivayet olunan Şişli Canavarı imgelemimde canlanıp kanlanmıştı. Masmavi dehşet saçan gözleri ve sapsarı uzun saçlarına zihnimin kattığı ilave, siyah rugan çizmelerdi. Bir korku motifine bu denli ayrıntı biçip onu yeniden üretmek, zihinsel bir oyundu önceleri, sonra onu yazarak destekledim.

Kimselere okutmadığım polisiye hikâyelerin kaynağı hiç kuşkusuz Bomonti, dönemin buhranı ve ergenlik çağındaki korkular, sıkıntılardı. Bilinmez ve açıklanamaz olana merakım, Bomonti'deki hayat yerine oturdukça saplantıya dönüşmeye başlamıştı.

Şimdilerde Okmeydanı'na bağlantı yolu yapılan derenin geceleri zincirlerinden boşanırca çağıldaması, penceremizin hemen altındaki gecekonduların sabaha karşı kapılarının sertçe vurulması, ötelerden yankılanan sarhoş naraları, silah sesleri, çakan bembeyaz şimşekler, damlara hücum edercesine boşalan yağmur, başucumdaki Simenon'lar, Agatha Christie'ler, ortaokul öğrencilerini kesip biçen Şişli Canavarı; korku ikonografyamın önemli panoları tüm bunlar. Eve yalnız dönemeyip, annelerimizin ellerini kanatırcasına sıkmamıza neden olan bu şehir efsanesiyle başladı belki de kafamdaki polisiye kurmacalar... Büyüyünce dedektif olsam muradı... O zaman belki çocukluk korkularımın nedenini de sezebilir, ortaya çıkarabilirdim.

Ambarlı'daki mutfağımızın tepe penceresinden çingenelerin beni kaçıracağını zannederek bundan ölesiye korkmak, ortak kullanılan mekânlar hariç yalnız kalamamak, o dönem izlediğim filmlerle yakından alâkalı şüphesiz.

70'lerin ikinci yarısı... Siyah beyaz, tek kanallı televizyonda sık sık çocuk oyuncuların rol aldığı Türk filmleri gösteriliyor. Çocuklar üzerinden sızdırılıyor korku. Ötekilerden kaçıp sakınmamız öğretiliyor henüz bu yaşlarda; onları yok etmeyi ise daha sonra öğreneceğiz. Zenginler hep kötü, fakirler hep çok mazlum. Güzel ve beyaz olan kazanıyor sonunda, çirkin ve kara olan kaybediyor. Her karesi çocuk kalbimde ürküyle atan, çocuk aklıma hem korkuyu, hem dışlamayı aynı anda salan "kaçırma" temalı Türk filmlerinden birini asla unutamıyorum.

İkiz kız kardeşlerden biri çingeneler tarafından kaçırılıp çalıştırılıyor, türlü zulme uğrayıp hep ağlıyordu. Çingeneler onu küçücük yaşta çengi gibi oynatıyor, üzerinden para kazanıp çirkin ve kaba kahkahalar atıyorlardı. Güzel ve masum olanların sesi de yumuşacıktı, esmerdi bağıranlar.

Çocuk kaçıran, ahlâksız işlere bulaşan, hırsızlık yapan, yanlarından yörelerinden kaçınılması dikte edilen çingenelerden biz çocukları korkutan ne çok film vardı böyle. Çingenelerin, tarihini bile isteye unutmuş, unutmayı ölümle ikame etmiş bir cemaat olduğunu resmi tarih öğretmeyecekti bize. Tarih boyu paylarına kendi kimliklerinden kaçmanın, susmanın ve korkuyu yalana dönüştürme maharetinin düştüğünü de...

Ortaokul yıllarında semtimizin civarından tek başıma uzaklaştığım olmazdı. Aksaray'da oturan anneannemlere bile yalnız gidemezdim. Zaman kötüydü, mekân korkutucuydu. Taksilerin bile içinden geçmek istemediği, ekstra ücret talep ettiği Hacı Hüsrev, evimiz civarlarında yer alan bir bölgeydi. 11. yüzyıldan beri İstanbul'da oldukları bilinen Çingenelerin yerleşik düzene geçtikleri ilk mahallelerden olan Hacı Hüsrev'in kötü şanını duymuştum. Korkmuştum!

Geceleri, gün ağarıncaya kadar, odamdaki soluk lambanın ışığında Agahta Christie, Georges Simenon, Edgar Allen Poe okuyor, polisiye hikâyeler kurguluyor, esrarı çözmeye çabalıyor ve en çok Miss Marple olmak istiyordum.

Agatha Christie'nin 1930'da yayımlanan "Papazın Evinde Cinayet" adlı romanında ortaya çıkan, ilk sivil kadın dedektif sayılırdı Miss Jane Marple. Cinayetleri bir bir çözerek, geleneksel kadın ve erkek imgelerini kökten değişikliğe uğratan, erkeklerin yeteneksizliği ve zayıflığını kanıtlayan Miss Marple ile uyuşmadığım noktalar da vardı ancak.

Cinayete çözümlenmesi gereken bir mantık sorunu olarak değil; denetlenemez bir şiddetin kendini ortaya koyuşu olarak yaklaşmak gerektiğini düşünüyordum ben. Miss Marple'ın gücü, sezgisi bu duruşuna rağmen geleneksel yapıyı, eril şiddeti kırmaya yetmiyordu. Düzeni alaşağı etmek, kendini yeni kadın olarak ortaya atmak, kimlik ve davranış kalıplarını değiştirmek değil, eski durumuna getirip kurtarmaktı yaptığı...

Nitekim 1864'te yaratılan ilk kurgu kadın dedektif Mrs Gladden'dan bu yana kadın dedektifler ya mesleklerini bırakıp evlenerek geleneksel kadın rollerine bağlanmış ya da bir erkek dedektifle evlenip onların yardımcısı konumunu sürdürmüşlerdi. Yine de Christie kitaplarında, Miss Marple ve Ariadne Oliver gibi yaşlılar haricinde, Anne Beddingfield, Lady Eileen Brent ve Emily Trefusis ile zeki ve genç kızların merkezi rollerde karşıma çıkması, onu bıkmadan, sıkılmadan okumamı sağlıyordu.

Yalnız başına sinemaya gitmeye başladığım yıllarda, İnci Sineması'nın simsiyah salonunda belli belirsiz bir ürküyle izlemiştim kurtadamlı bir filmi. Yönetmenliğini John Landis'in yaptığı, 1981 yapımı "Kurtadam Londra'da", korku sineması için bir külttü. İki genç Amerikalı turist Ingiltere'nin kırsalında, vahşi bir yaratığın saldırısına uğrarlar. Biri parçalanarak ölür, diğeri kurtarılır. Londra'da bir hastaneye yatırılır ama iyileştiğinde kendini ısıran vahşi yaratığa dönüştüğünü anlar. Mazlumken zalime dönüşmüştür, korkarken korkutucu olana....

Polisiye romanların yanı sıra türünün önemli dergilerinden "Bilinmeyen"in sayfaları arasında kayboluyordum, derslerden arta kalan tüm zamanlarda. Gnostisizm, Kabala, mistisizm, yıldıznameler, astroloji, astronomi, kozmik ilimler, polisiye, korku hepsi aynı anda ve iç içe ilgi duyduğum alanlar haline gelmişti. Ruh çağırma seanslarına katılabilmek, daha fincanı çevirmeden geleceği görebilen falcı kadınlara gidebilmek için yollar arıyordum. Hatta birkaç tanesine gitmiştim bile. Biri Menekşe'de oturuyordu. Daha sonra bir cinayet hikâyesine dönüşecekti gördüklerim, duyduklarım. Diğeri Samatya'da; evin her yanını dağıtıp bize yapılan büyüyü aramama neden olmuştu fal bakan ihtiyar kadın.

Annem duysa canıma okur! Hiç hazzetmez böyle şeylerden. Akılcı kadındır, boş uğraşlarla vakit geçirmeyi sevmez. Kitap okumayı sever en çok; başladığı kitabı sabaha kadar bitirmezse uyku tutmaz. Hiçbir zaman onun kadar hızlı ve sebatkâr olamamışımdır bu konuda. Ne fal baktırır, ne burç köşesi okur, ne astrolojiyle ilgilenir, ne batıl

inanışlarla...

Göze de inanırım ben, nazara da. Merdivenaltından geçmem, elden ele bıçak, makas vermem, kapı girişlerine ayna koyarım, mutfağa üzerlik asarım. Zaman zaman adaçayı, çörekotu yakarım evin tüm odalanında gezdirerek buhrunu, zaman zaman bergamot yağı damlatırım kapı eşiklerine, tuz atarım yastık altlarına. Kurşun döktürmeden huzur bulamam kimi zaman da.

Bu ve benzeri ritüeller sonrasında öyle huzur bulurdum ki, detektif olma fikrinden vazgeçip şifacı kadın olma arzusuyla dolup taşardım. Mevsimleri yakından gözlemek, toprağa yakın yaşamak, ayın döngüleriyle iç içe geçmek, canlılar arasındaki ilişkiyi dikkatle izlemek, bitkileri tanımak, astroloji, rüyabiliciliği ve kehanetlerle bağ kurmak...

Hayatımın yeni bir döngüsünde, kırk yaşından gün almaya başladığımda yeniden ilgilenecektim şifacılıkla, Şamanlıkla. Doğanın bahçesindeki mucizeyi, yardımcı ruhlar gibi bedenime çağıracaktım. Akıldansa duyguya, geçmişten ve gelecektense şimdiye odaklanacaktım. Bakışımı arındırmak, farkındalık ve olup biten her şey hakkında yeni bir kavrayışa ulaşmak için...

Bomonti'deki evde, üst kat komşumuz, aynı zamanda evsahibimiz Emine Teyze'yi çağırttırırdım zorla, nefesimi daraltacak kadar ağırlık hissetsem. Allah kimseye taşıyabileceğinden fazla ağırlık vermezmiş denir, başımın üzerine bir çarşaf gerilir, ateşte kızdırılan kurşun üzerinden dualarla gezdirilir. Suya atılır, ortaya çıkan şekiller nazara karşı saklanır, kurşun dökülen su, evin eşiklerine dökülür...

Yıllar yılı inandığım, her tekrarlanışında rahatladığım bu ritüeli "Kapana Kıstırılan Bilinç" adlı öyküde, hiç plansız, hakikaten bilinçdışı bir akışla kullanmışım:

"Tan yeri ağarırken kalktım, çabucak hazırlandım. Dokuzuncu günün sabahı, saat dokuzda kentin epey dışına, kırları geçip ovalara doğru yola koyulduk. Çocukluğu terk ettiğimden beri hiç gelmediğimiz bu köhne ev, yine kömür ve is kokuyor, yine kocaman kazanlar fokurduyordu. Şüphesiz Yemliha, beyazları kaynatıyordu ama bana yıllar yılı bunların birtakım büyü formülleri olduğunu düşünmek daha gizemli gelmişti. Bir iki hoşbeşten sonra vakit tamamdı. Müezzin, ikindi ezanına durduğunda takım taklavat ortaya çıktı. Başım bir örtüyle kapatıldı, kalaylanmış bir tavada kurşun eritildi ve su dolu hamam tasının içine atılarak alacağı şekil, mırıl mırıl dualarla hayırlandı. Kurşunun donma hızı sonrası suyun içinde

beliriveren, çift başlı bir kadın maskıydı düpedüz... Tasın içine ekmek doğrayıp köpeklere dağıtmam için beni sokağa itiklediler. Bir şeyler döndüğünü anlamış, bahçe kapısının eşiğinde sinsice beklemiştim. Açık pencerenin ardından, korkuyla kurulan tüm cümleler, tortusundan arınıp rüzgârda uçuşan tülün deliklerinden süzülerek kulağıma çalınıyordu. Tabii ya! Ümmüser'in yüzüydü, bu.

Bomonti'deki İplik Fabrikası'yla Fransız Fakirhanesi'nin aşağı kısmında, dereye dönük gecekondulardan birinde otururdu Ümmüser. Annemi kıskıvrak yakalayan erken doğum felaketinde koşup gelmiş, kanamayı durdurup beni o kanlı mağaradan çekip almıştı. Hâlâ yaşıyor muydu acaba? Annem de Yemliha da adları gibi bilip günahları gibi sakındıkları bu yüzü nasıl unuturdu?

İçeri girdiğimde odaya küflü bir suskunluk hâkimdi. Çok geç kaldığımızı söyleyen annem derhal ayağa kalktı, son yıkanma suyuna karıştıracağım sirkeli, okunmuş su şişesini ve ısrarım üzerine -benim için bir nevi gnom sureti olan-, kurşun parçasını da alarak bir daha asla uğramayacağımız bu evden çıktık. Hiç konuşmadık gece boyunca, odama çeildiğimde sabaha kadar kurşun parçasını inceledim. Su dolu tastan çıkan bu çift başlı mask, Ümmüser'in yüzü ve duymam istenmeyen fısıltılar....

Kafamın içinde metaforlar çılgınca dans ediyordu. Graal'dan yola çıkabilirdim; kutsal kâse! Birisi ya da birileri mesajını, benim çizip boyadığım yanılsamasını verdiği beyaz kartonlar üzerindeki simgeler aracılığıyla yollamış; ipucunu da tasta göveren bu maskın içine saklamıştı. Ama neden? Niye anımsayamıyordum Ümmüser'i?

Annem bu konuda ağzını açmıyordu. Çıldırı tüm benliğimi ele geçirmiş; birtakım tansıklara inanmak, safsatalara boyun eğmek, öğretiler kapanının kıskacına kapılmak, bilincimi kıskıvrak sarmış, onulmaz, onanılmaz bir şizofreniye sürüklemişti beni."

Korkunç hayaletler, gizemli şatolar, doğaüstü ve şeytani güçler, kırılgan ruhlar....

Her zaman yerleşik düzene ve ahlâk kurallarına karşı çıkarak aşırıya varmaktan, ileri gitmekten yanaydı gotik edebiyat; abartıyı, yalnızlığı, karşı çıkmayı büyüdükçe daha da sever olmuştum. Medeniyetten uzak eski malikâneler, egzotik eşyalarla dolu yüksek tavanlı loş salonlar, gizli geçitler, uzun koridorlar, kasvetli gri şatolar, soğuk mahzenler, uzak, bilinmeyen yerler, terk edilmiş kaleler, labirentler, kiliseler...

Bir kentte yaşamak aslında bir imgede yaşamaktır.

Büyülü, gizemli, sır dolu ve korku yüklü olan ne varsa, Bomonti'nin kuleli binalarının üzerinde yükselen gri gökyüzüyle birleşip havaya karışıyordu. Kiliseler, manastırlar, metruk evler, gizlere egemen merkezi bir örgütün mekânı gibiydiler. Bir yandan da bir nuranilik vardi üzerlerinde; sanki yükselerek uçuyormuş hissi verirdi bakınca. Dinde kişisel gizemciliğin sık sık vurgulandığı gotik dönemdeki gibi. Gotik bir yüzü vardı Bomonti'nin, benim çocukluğumun aynasından sırra yansıyan...

Mekânların çoğu gerçek mekânlar değil, birer anlam mekânıydı. Çevredeki kilise ve manastırlar, yeniden doğuşu ve saflığı çağrıştırıyordu bana. Özellikle de evimizin penceresinden görülen, çanını ne zaman duysam huşuyla dolduğum Bomonti Fransız Fakirhanesi. Yüksek duvarla çevrili, bu beş katlı bina uzaktan uzağa içimdeki hayalciyi kışkırtıyor, kapısından çıkan simsiyah giysileri içindeki rahibeler merakımı katlıyordu.

"Little Sisters of the Poor" diye söz ediliyor rahibelerden. Yani Katolik mezhebinden olan kadınlar topluluğu... 19. yüzyılda Jeanne Jugan tarafindan Fransa, Rennes civarında şekillenen topluluk, yoksul, ihtiyaç sahibi, sokakta yaşayan yaşlılara yardım eli uzatmak için bir araya gelmiş. Günün birinde kendi evine bir yaşlıyı kabul eden Jugan, 1843 yılından itibaren daha çok insana yardım edebilmek için önce Fransa'nın farklı şehirlerinde, daha sonra farklı ülkelerde huzurevleri kurulmasına ön ayak olmuş.

Ünlü Madam Şaşati de burada kalmış yıllarca. Gönül teyze anlatmıştı. Evlerinin tam karışısına denk düşen fakirhanenin bahçesinde sörler gezinirmiş güneşli günlerde. Herkes en güzel giysilerini giyermiş dışarı çıkarken; en şık, en temiz. Saygı, kibarlık ve latafet bu şıklığın aksesuvarlarıymış. İskenderun'da zengin bir aileye mensup olan Madam Şaşati, annesi ve babası ölüp, ağabeyleri de evlenince soluğu fakirhanede almış. Öğrencilere İngilizce ve Fransızca dersler vererek geçirirmiş günlerini. Sonradan Şişli'deki Fransız La Paix Hastanesi'ne geçmiş. Zengin bir aileden, dört dörtlük bir çocukluktan sonra yaşadığı bu yoksulluk ve yoksunluk üzmüştü beni fazlasıyla. Ne büyük kopuşlar, ne toparlanamaz savruluşlar yaşanmıştı ve yaşanmaktaydı kimbilir bu yoksullar ve yaşlılar yurdunda? Kim bilir kaç yara dinmiş kaçına tuz basılmıştı, kim bilir kaç yaşgünü kutlanmış, kaç kez yas tutulmuştu.

Liji Pulcu Çizmeciyan "İstanbul'da Kayıp Zamanlar" adlı kitabında, Petites Soeurs des Pauvres'ların, düşkünlerevini nasıl idame ve idare

ettiklerine şöyle değiniyor:

"Fakir olan herkesi, dine ve milliyete bakmadan alırlar. İaneyle koca evi geçindirirler. Çocukluğumda, tek katlı yeşil bir arabaları vardı. Arabacı bir sördü. Dükkân dükkân, ev ev gezerler sadaka toplarlardı. Sörler sırf Fransız'dı o devirde. Şimdi Fransız sör yok gibi, Hintli, Afrikalı çok. Bu pahalılıkta artık sırf ianeyle çeviremiyorlar fakirhaneyi. Ancak emeklilik maaşı olanları alabiliyorlar. Ama evleri pırıl pırıl, her şey mis gibi kokuyor. Sadakayı da artık bir kaptıkaçtıyla topluyorlar. Tabii ki bir sör kullanıyor. Devirler değişiyor. 2005 yazında çatıları yandı. Büyük hasar oldu, ama onları kayıran çok, yardım yetmiş de artmış da. Allah kimseyi bırakmıyor."

Penceremizden ve arka balkondan rahatlıkla görünen bu binayı bazen gizlice dürbünle izler, kocaman çan kulesini, lensleri kaydırarak geçer, perdelerin, tüllerin ardını netlemeye çabalardım. Bu bulanık oda içlerinde, kaç hikâye, kaç yalnızlık vardı? Nerelerden kopup konmuştu pencerelerdeki soluk suretler asırlık taş binanın içine.

Beni kendine bambaşka boyutta çeken bir diğer mistik yapı, Bomonti Gürcü Katolik Kilisesi'ydi. Kilisenin bulunduğu Kazım Orbay Caddesi, civardaki en sevdiğim caddelerdendi. Babamla her sabah yürüyerek geçtiğimiz bu cadde, huzur verirdi çünkü bana. Ağacın ve yeşilin bol olduğu, en sıcak günde bile serin Kâzım Orbay Caddesi'ndeki kilisenin bahçesine imrenerek bakar, demir kapısının açık olması için dua ederdim adımlarımı yavaşlatarak. 1861'de Katolik Gürcü papaz Petre Hariscarianti tarafından kurulan kilise, dünyadaki az sayıda Gürcü Katolik kilisesinden biri. Murat Belge'nin "İstanbul Gezi Rehberi'nde yazdığı gibi; "Oldukça eski bir Hıristiyan kilisesini oluşturan Gürcüler aslında Ortodoks'tur ama Ermeni Gregoryenler gibi onların kilisesi de büyük ölçüde ulusal ve bağımsızdır. Katolik Gürcü ise fazla sık astlanan bir fenomen değildir."

Belge'ye göre, 2. Dünya Savaşı sırasında bazı Alman Katolik rahipler bu kilisede görev yapmış, bu göreve de biraz Nazi propagandası karışmış.

Baba tarafım Selanikli, anne tarafımsa Gürcü. Ben İstanbul'da doğdum ama nereliyim çok zaman bilmedim, bir "yer"li olmayı önemsemedim. Nüfus kâğıdımda yazanlara gönül indirmedim. Yabanotu gibi bittiğim topraktan köklendim. Ancak Murat Belge'nin yazdıklarından sonra Gürcüleri merak ettim.

1801'den başlayarak Gürcistan'ı ilhak eden Ortodoks Rusya,

Katoliklerin çalışmalarını engelleyince Katolik Gürcülerin önemli bir bölümü Osmanlı topraklarına göç etmiş. Gürcistan'da 13. yüzyılda Katolik inancının yayılmaya başlamasıyla İstanbul üzerinden Roma'ya gidiş gelişler çoğalmış, dolayısıyla Gürcülerin İstanbul'daki sayısında da bir artış olmuş. 1453 yılında İstanbul'u fetheden Osmanlılar Galata'da bir Gürcü topluluğuyla karşılaşmış, topluluğun bulunduğu yere "Gürcü Kapısı" adını vermişler. 17. yüzyılda Kapalıçarşı yakınlarında yaşayan Gürcüler ticaretle uğraşır, İstanbul'a taşkömürü, şarap, kereste, peynir, tereyağı gibi ürünler getirirlermiş beraberlerinde.

Burada bir yaşantı kurduklarına göre ibadet yerleri de vardı mutlaka Gürcülerin. Galata'daki Aziz Petre Kilisesi'nin yanı sıra İstanbul Gürcülerinin tarihinde en önemli yeri tutan kurum, Gürcü Katolik Manastırı olmuş. Gürcü Katolik Kilisesi'nin son papazı Pavle (Pol) Akobaşvili'nin 1968 yılında ölmesinden sonra, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Gürcü bir papaz bulunamadığı için kilise düzenli ayin yapamaz duruma gelmiş. Zaten Katolik Gürcülerin büyük bölümü, 1955'teki 6-7 Eylül Olayları'nın ardından, diğer gayrimüslimler gibi İstanbul'dan göç etmiş. Göçten önce yaklaşık on bin Katolik Gürcü yaşarken kentimizde, bugün binin altında olduğu tahmin ediliyor.

Anneannem Gürcüce bilir, okur, yazardı. Annem dili öğrenmemişse de Gürcü yemeklerini pişirirdi zaman zaman. Gürcü mutfağının en dikkat çekici ve iştah açıcı özelliği, ceviz, mısır, patlıcan, fasulye, lahana, pancar, pırasa ve kinziyi çok sık kullanmasıdır. Annem karalahanayı, mısırı, pancarı pazardan alır, kinziyi kendisi yetiştirirdi balkonda bir saksının içinde. Kişnişin, Gürcücedeki adı kinzi... Ete, cevizli fasulyeye, sarımsaklı salçalı ezmeye, yumurtaya katıldığında müthiş bir tat ortaya çıkardı. Hepsi birbirinden lezzetliydi ama "Zagizmari", kahvaltıların şahıydı. Ceviz, kinzi, nane, dereotu, sarımsak iyice ezilir, kıvamlı bir sos elde edilir ve haşlanmış yumurtalar bu sosa atılarak afiyetle yenilir. Feriköy ve Bomonti'de Gürcü de Laz da çoktu; pazardaki tezgâhlar karalahanalarla, pancarlarla, ıspanaklarla yeşillenirdi. Pazartesi ve perşembe günleri evimizin iki sokak üstünde kurulup Bira Fabrikası'na, diğer yandan da, Feriköy ve Kurtuluş'a, caddelerden çıkmazlara dek yayılan semt pazarı tazeliği, diriliği, curcunası ve eğlenceli esnafıyla kendimi en mutlu, en taze hissetmemi sağlayan bir alandı.

Sonradan, ekolojik halk pazarına dönüşecek, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nin sağlıklı beslenme konusunda tüketici bilincinin geliştirilmesinden doğal ürün dükkânlarının kuruluşuna kadar farklı alanlarda sürdürdüğü çabalarından biri olacaktı.

Pangaltı Pazarının, şu an adı Prestij olan bira içilip bir şeyler yenilen yerde, kumaş satıcılarıyla başlayıp sebzeci, meyveci ve balıkçılarla Feriköy'ün içlerine kadar uzandığını anlatan İbrahim Yıldırım 1985'te yazdığı "Pencere Güzeli" adlı öyküsünde burayı anmadan edememişti:

"Eskiden Pangaltı Pazarının kurulduğu hafif eğimli yokuşa dikti gözlerini: Hafif kırmızılıklar, uçuk sarı, serin mavilikler, direklere asılı elbiseler. Güzel olurdu Selanikli top kumaşçıların pazarı. Diğer günler hep mezarlık duvarının kalın gölgesi düşerdi yokuşa. Pazarcılar dertop edip dört ayak, bir tahta tezgâhlarını; branda bezlerini, muşambalarını duvara dayarlardı."

Annemle pazara çıkıp ondan bir süreliğine ayrılarak cep harçlığımla toka, bandana, çorap, sütyen, tişört almak, kendi alanımı kurmaya dair küçük yapıtaşlarıydı. Fazlaca dışarlıklı bir çocuk değildim. Aslında fazlaca başına buyruktum ve kimselere uyum sağlamaktan hoşlanmıyordum. Tek başıma gezmeyi, tek başıma dolaşmayı, kaybolmayı, tek başıma gecenin sesini dinlemeyi seviyordum.

Kışın erken inen karanlık, görüş açımı da daraltıyor, eve dönerken tümden görmez hissediyor, karanlığın içinde su sesleri duyuyordum; gece yarıları kulakları yırtan silah seslerini de içine katarak eriten bir sesti bu. O sesin çevresinde ağaçlar dal verir, rüzgârla eğilen yapraklar oynaşırdı. Bu mağrur ve tok sesi, kiliselerde de duyar oldum sonra.

Beyoğlu'ndaki Saint Antoine Kilisesi, kendimi derin huzur içinde hissedebildiğim nadir yerlerdendi. Gotik mimarisi ve ilahi sükûnete davet eden gölgeli sessizliğiyle, sertlikleri yumuşatan bu mekân, İsa'nın havarilerini temsil etmek için Avrupa'da yapılmış olan kiliselerin en sonuncusu. Ne zaman sakinleşmek, rahatlamak ve yalnız kalmak istesem, Beyoğlu'nun kalabalığını bıçak gibi kesen kiliseye girer, birkaç mum yakar, öylece otururdum sıralarında.

Evimizin çok yakınlarındaki Avukat Caddesi'nde bulunan Ayii Apostoli Rum Ortodoks Kilisesi ise bahçesindeki demir konstrüksiyon kulesiyle, Kurtuluş Caddesi'ndeki Ayios Dimitrios Kilisesi, birkaç blok ötesindeki Ayios Atanasios Rum Kilisesi, Aya Tanas Rum Ortodoks Kilisesi ve Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi, ikonografileri ve mimarileriyle, İsa'nın hayatını ve İncil'i eksen alan polisiye kurmacaların dünyasına çekerdi beni. 16. yüzyılda inşa edilen Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi, Hazreti Meryem'e adanan tüm kiliseler gibi anne şefkatini ve vefasını anlatan ikonalar ve resimleriyle sevgi dolu bir sığınaktı. Kurtuluş'un en önemli özelliklerinden biri, Hristiyanlık dininin tüm mezheplerini barındırmasıydı ancak, Rumların büyük çoğunluğunun Hristiyan

Ortodoks olması nedeniyle, buradaki kiliseler ekseriyetle Rum Ortodoks mezhebine aitti.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Sakız Adası'ndan getirilen göçmenlerin iskân edilmesiyle yerleşim bölgesi haline gelen Kurtuluş, eskiden "Tatavla" adıyla anılırmış. Rumca "ahır" anlamına gelen "Ta Tavla" adı bölgeye uyumlanmış. Zira Osmanlı döneminde sarayın ahırları ve otlakları bu bölgede bulunurmuş. 1929 yılında çıkan büyük yangından sonra ise Kurtuluş adını almış. Tarihi kayıtlara 19. yüzyıl ortalarına kadar çok fakir bir Rum mahallesi olarak düşen Kurtuluş, 20. yüzyılın başından ortalarına kadar büyük bir değişim göstererek varlıklı Rumların yerleştiği bir semt haline gelmiş.

Orhan Türker'in "Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe: Tatavla" kitabında anlattığına göre, 1930'larda Türkler ve diğer azınlıkların da yerleşmeye başlamasına rağmen 1950'lere kadar Rumların hâkimiyeti devam etmiş. 6-7 Eylül olaylarından nasibini alan Kurtuluş Rumları'nın çoğu, 1964'de çıkarılan kanunla sınırdışı edilmiş. 70, 80 ve 90'lı yıllarda ise hızlı bir sosyal ve etnik değişim yaşanmış.

Bomonti'ye oranla daima daha şık ve varsıl görünmüştür bana Kurtuluş'taki evler, pastaneler, bijuteri ve zücaciye dükkânları. Yanı sıra giyim, kuşam zarifti, sözcükler özenle seçilir, sabahlar, akşamlar nezaketle esenlenirdi. Kurtuluş çocuk ben için geniş, ilginç dükkânlarla dolu bir cadde, kiliselerden saat başı duyulan çan sesleri, boynu kurdeleli ev kedileri ve pastanelerden yayılan yoğun mahlepli paskalya çöreği kokusu demekti.

Kurtuluş ve Pangaltı'daki pastanelerden, kimi apartman girişlerinden buram buram süzülen bu aromayı bir daha hiç duymadığımı hatırlıyorum. 1960'lardan beri hizmet sunan Üstün Palmiye Pastanesi, paskalyada iddialıydı. Feriköy'ü Kurtuluş'a bağlayan Baruthane Caddesi'ndeki pastanenin vitrini ve iç dekoru, yortu zamanı tümüyle değişir, boyalı yumurtalar, tavşan, tavuk, kuş şeklinde büyük çikolatalarla bezenirdi. Pastanenin kurucularına Rum ustalar el vermiş. Müthiş bir lezzeti olan el yapımı vişne likörlü çikolata da eski ustaların reçetelerinden terekeydi. Ama bir numara daima Bahar Pastanesi'ydi. 1950 yılında Koço Asimiyadis tarafından açılan Bahar Pastanesi'nden çörek alıp, Kurtuluş son durağa kadar yürümek, taksicilerin müdavim olduğu çay ocağında, bir kısmını kuşlar ve kedilerle paylaşarak yemek, bahar aylarının keyifli rutinlerindendi. Yaldızlı kâğıtlara sarınmış tavşan çikolatamı ise yemez, odamda saklardım kitap raflarının arasında. Bomonti'deki bu eve taşındığımız ilk hafta kayboluşumun, korkumun bir metonimiydi *[Metafor/Mecaz-ı*

mürsel] tavşan. Kızılderili mitolojisinde ve Avrupa folklorunda şakacı bir kimlikle boy gösteren tavşan, büyücü ve sihirbazdır, çocukların koruyucusudur, bilgedir.

Paskalya ve Noel zamanları bir şenlikti, aydınlıktı. Sokaklar canlanır, dükkânlar renklenir, evlerin ışıkları artardı. Çam ağaçları süslenir, hediyeler paketlenir, kabak tatlısı pişirilip üzerine ceviz serpilir... Çocukluğumuzda gerçek çam dalları bulur getirirdi eve babam, ışıklı toplarla donatır, altına armağanları yayardık. Bomonti'deyse plastik bir yılbaşı ağacımız olacaktı, işi bitince katlanıp kaldırılacak türden.

Annemin arkadaşı Riva teyze, bayramlara, kutlamalara, ritüellere düşkün bir kadındı. Mutlaka ışıklı bir çam ağacı, kırmızı toplarıyla boncuk boncuk parlayan kokinaları olurdu evinde. Bayramlarımızı kutlar, yaşgünlerimizi unutmazdı. Galatasaray'daki Amerikan Kütüphanesi'nden sürekli kitap alır, giderek bozulan gözlerinin ağrısına aldırmadan okurdu. Yaptığı kekler ve tatlıların tariflerini hâlâ bulamıyorum hiçbir yerde. Liseye gittiğim yıllarda tanıdığım Riva Teyze ve kocası İsak amca, bizlere her konuda yardımcı olmaya çalışan, incelikli, kırılgan insanlardı. İngilizce dersleri almaya gittiğim Pangaltı'daki evleri, yıllanmış kitap ciltleri gibi kokardı, bir de vanilya ve limon... Bu beyaz saçlı, zarif kadın sayesinde bir Musevi düğünü görmüştüm ilk kez. Şişhane'deki Neve Şalom Sinagogu'nda izlediğim tören, ruhani bir suskunluğa itmişti beni. Mutluluk vericiydi suskunluğumun korkudan değil büyülenmeden kaynaklanması. Riva teyzenin suskunluğuysa tasadan ve yastandı.

Okulların, kiliselerin defalarca yanması, anıların, evlerin kül olmasi, semt sakinlerinin kovuşturmaya, yağmalara maruz kalması, eski fotoğraflardan bile duyulabilen çığlıklar, kanla karışık gözyaşları ve panik, hiç geçmeyen bir hastalık gibi zihnimi kuşatmış, onarılmayacak delikler açmıştı yüreğimde. Hangi binanın, hangi kilisenin, havranın, hangi okulun tarihini merak etsem, ardından mutlaka bir musibet çıkıyordu. Eskilerden kiminle konuşsam gamlı bir yutkunma, suskunluk...

Yaşadığım, sokaklarında heyecanla yürüdüğüm semtlerin, Bomonti'nin, Harbiye'nin, Kurtuluş'un tarihi, her defasında güvenlik ve emniyet güçlerinin nutuklarında; "bir daha yaşanmaması yürekten dilenen" şiddet olaylarıyla yüklüydü. Büyük gürültü sonrasında büyük süküt başlıyordu.

Her kent kendi iç gizemini oluşturur ve her kent, eskiden içinde yaşayanların bırakmış oldukları dayanıklı, somut izleriyle

görüntüsünü kurar. Bu görüntünün, bu imge kurgusunun derinliklerine indiğimizde kat kat boyalarla süslü maskenin arkasında gizlenen, gizlenmeye çalışan yüzü keşfettiğimizde bir başka boyutun kapıları açılır.

Kaçanlar, Sığınanlar, Ölenler, Yaşayanlar

6-7 Eylül Olayları: 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da yaşayan öncelikle Rum olmak üzere azınlıklara yönelik tahrip ve yağma hareketi.

"Atatürk'ün evine bomba atıldı" yalanıyla kışkırtılanlar, 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da azınlıkların ev, işyeri ve ibadethanelerini yağmaladı. Olaydan sonra binlerce gayrimüslim göç etmek zorunda kaldı.

Zamanın gazetelerine manşet olan, radyolarda ünlenen haber buydu kısaca...

Kıbrıs sorunu, 1955 yılında Türk kamuoyunun gündeminde başköşeye oturmuştu. Dışişleri yetkilileri Londra'da Kıbrıs temaslarına devam ederken, Atatürk'ün Selanik'teki evinde bir bomba patlamasıyla ilgili haber, önce 6 Eylül 1955 günü Türkiye radyolarında yayımlandı. Bunun üzerine, "Atamızın evi bombalandı" manşetiyle ikinci baskı yapan, Mithat Perin'in sahibi, Gökşin Sipahioğlu'nun yazı işleri müdürü olduğu DP yanlısı İstanbul Ekspres gazetesi o dönemde kurulmuş olan Kıbrıs Türktür Cemiyeti üyelerince bütün İstanbul'da satılmaya ve halkı galeyana getirmek üzere kullanılmaya başlandı. Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin önayak olması ve diğer gençlik örgütleri, meslek kuruluşları, DP teşkilatı, bazı resmi ve gayriresmi makamların telkin ve teşvikiyle yerel kalabalıklar ve şehre dışarıdan getirilmiş olan kitlelerce, 6 Eylül akşamı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir yağma ve yıkım eylemi gerçekleştirildi. İlk saldırı saat 19.00 sıralarında Pangaltı'daki Haylayf Pastanesi'ne yapıldı.

Dükkânlara saldıranlar önce vitrinleri taşlayarak kırmakta ya da demir parmaklıkları kaynak makineleri ve tel makasları yardımıyla açmakta, ardından içerdeki alet ve makineler dışarı çıkarılarak paramparça edilmekteydi. Kiliselerin içindeki haçlar, ikonalar ve diğer kutsal eşyalar ateşe verildi.

İstanbul'daki Rum azınlığın ev, işyeri ve ibadet yerlerine yönelik bu saldırılarda emniyet pasif bir tutum sergiledi. Rum vatandaşların adresleri hakkında önceden bilgi sahibi olan, 20-30 kişilik organize birliklerin kent içindeki ulaşımı özel arabalar, taksi ve kamyonların

yanı sıra otobüs, vapur gibi araçlar yardımıyla sağlandı. 7 Eylül sabahına kadar süren saldırılarda aralarında kilise ve havraların da bulunduğu 5 binden fazla taşınmaz, tahrip edildi ve milyonlarca dolarlık mal sokaklara saçılıp, yağmalandı.

6-7 Eylül 1955 olayları, Rumların büyük göç dalgalarıyla ülkeden ayrılmasına neden oldu. Gayrimüslimlerin büyük bir kısmı için yaşananlar, Türk vatandaşı olarak kabul görmediklerinin kanıtı olmuştu. Hangi parti iktidarda olursa olsun, gelecekte de ayrımcılıklara maruz kalacakları düşüncesiyle ve kendilerini güvende hissetmedikleri için, özellikle Rumlar yurtdışına göç kararı vermişlerdi.

Bu süreçte yaşananları bir gün, Harbiye'deki komşum Madam Mary anlatmıştı bana. Kocası Paul Feneck'in hayatta olduğu bir öğle yemeği sırasında konuk olmuştum evlerine. Beyoğlu'ndaki dükkânlarının nasıl parçalanıp yağmalandığını, nasıl, nereye gideceklerini bilemediklerini... Yıllardır yaşadıkları, sevip benimsedikleri şehir onlar için bir cehenneme dönüşmüştü. Tek çözüm, bir başka kente, bir başka bene, bir başka kimliğe kaçmaktı.

"Pantakrator Manastırı"nın sarnıçlarında mutlulukla yüzen gri-beyaz balıkların Fatih'in İstanbul'u almasıyla bakır rengini aldığını söylerlerdi... 6-7 Eylül olaylarıyla İstanbul'u, Beyoğlu'nu Trianon Pastanesi'ni de kırıp dökmüştü Fatih'in torunları. Saldırıdan hemen sonra Trianon'un girişindeki ak mermer bozarmış, pastaneyi işleten Rum karı-koca artlarına bakmaksızın kaçmışlardı bu Sodom-Gomorra'dan."

Leyla Erbil, "Trianon Pastanesi" adlı hikâyesinde böyle tanımlıyordu bu kaçılası kenti... Onunla 2009 yılında, Sel Yayınları için "Kadın Öykülerinde İstanbul" adlı kitabı hazırlarken telefonda tanışmıştık. Her okuduğum romanıyla, yazdığı her hikâyesiyle büyülendiğim Leyla Hanım, seçki için "Trianon Pastanesi"ni uygun görüp vermişti bize. Bu müthiş bir armağandı. Seçkiyi oluşturacak diğer yazarlarla yazışıyor, kent ve kadın konusunda yepyeni hikâyeler peşinde koşuyordum ki bir kaçış hikâyesine daha rastladım.

Bulmayı gerçekten istediğimden, bulacağımdan emin olduğumdan sanırım, daima bir öncekinden şaşırtıcı ve yine üzücü hikâyeler çıkıyordu karşıma... Karaköy'deki son beyaz Ruslar ve bir göz odasında yaşadıkları çatı kiliseleri, yaşadığım, duyduğum, gördüğüm pek çok hikâyeden daha fazla etkilemişti beni. Karaköy'ün ara sokaklarında kendi kaderine terk edilmiş bu kiliselerin bulunduğu apartmanların her katında bir roman, bir ülkenin geçmişinden bugüne

tarihi, kaderi yatıyordu.

Elif Şafak "Bit Palas"ta sadece bir bölümünü yazmıştı:

"Bolşevik Devrimi'nden sonra, Rusya'dan kaçan binlerce Beyaz Rus doluşmuştu İstanbul'a ve söylenenlere göre daha binlercesi yoldaydı. Mücevherler bile haraç mezat satılığa çıkarılırken şeref madalyaları, aile yadigârları ve adalet nişanları zar zor alıcı bulabiliyordu. İki ayın sonunda, hiç olmazsa iki sene boyunca rahat etmelerini sağlayacağını umdukları servetlerinden geriye bir şey kalmamıştı."

Hayallerinden başka... Umutlarını, yeni bir yaşam hülyalarını yüreklerine gömdüler, hiç değilse onlar baki kalsın diye. Renkli günler için atan kalplerini ebediyete dek kilitlediler; sonra da renksiz, kasvetli manastırların tek göz odalarına yerleştirildiler çoluk çocuk.

Hiç bilirler miydi, kadim zamanlarda hacca giden keşişlerin kutsal durağı olan manastırlara, sararmış fotoğraflarını, güzelliklerle dolu anılarını ve fani bedenlerini, adeta kaçırarak yaka paça sığınacaklarını? Sonra burada bir hayat sürüp manastırlara lehimleneceklerini?

Çöken bir imparatorluktan kaçıp çökmek üzere olan bir imparatorluğa sığınan Beyaz Rusların yaşadığı ve ibadet ettiği manastırlara tanıklık etmek adına, bir sabah erkenden yola çıktığımda, Karaköy'de bir gizli kiliseler koleksiyonunu keşfetmenin çocuksu merakı kıvılcımlanıyordu içimde. Aya Panteleymon Kilisesi'nin ağır demir kapısı açıldıktan sonra, mükemmel bir 19. yüzyıl Rus Ortodoks Kilisesi serildi gözlerimin önüne: Canlı renklerinden bir ton dahi yitirmeden günümüze dek gelen duvar resimleri, yaldızları hâlâ parıldayan ikonalar, işlemeli kadife örtüler, aziz heykelcikleri, kandiller, buhurdanlıklar... Derken papaz Archdeacon Kornelii girdi içeri ve derhal çekmeceden çıkarttığı bir başörtüsünü uzattı: "Ortodoks kiliselerinde, bütün kadınlar başlarını örter!"

Kornelii de, kilisenin başpapazı Hiermonk Timofei de, Aya Panteleymon'a Aynaroz'dan gelmiş. Zaten bu üç manastır binası; Aya Panteleymon, Aya İlya, Aya Andrea bir zamanlar Aynaroz'a bağlıymış. Hani şu Bizans imparatorlarının baskılarından kaçan rahip ve manastır hayatına meyilli dindar halkın, 7. yüzyıldan itibaren sığınakları haline gelen, Yunanistan'ın ünlü Aynaroz (Agion Ores) Yarımadası'ndan...

En şaşaalı günlerini, Bolşevik Devrimi sonrasında yaşayan manastır binaları, 19 yüzyıl sonlarında inşa edilmiş. Aynaroz'dan gelen keşişler

burada konaklar ve Kudüs'e doğru yollarına devam edermiş. Binaların inşası için gerekli para da Rusya'da yaşayan inançlı insanların bağışlarıyla toplanmış. Kudüs kadar Aynaroz da kutsal sayıldığından Kırım'dan gelen vapurlar İstanbul'da durur, Ortodoks hacı adayları Kudüs'e ya da Aynaroz'a devam etmeden önce bu manastırlarda birkaç gün dinlenir, bu arada İstanbul'daki kutsal mekânlardan Aya Sofya, Zeytinburnu Balıklı Rum Kilisesi ve Ayvansaray'ı ziyaret edermiş. Manastırlar, 1. Dünya Savaşı sırasında bile kapanmamış. Ve devrim sonrası İstanbul'a gelen yüz binlerce Rus göçmen için birer umut kapısı olmuş.

Bildik kiliselere, şapellere hiç benzemeyen bu yapılara asıl olarak "podvoriye" (katedralimsi), adı veriliyor. Ve her podvoriye, Athos Dağı'ndaki Rus manastırlarıyla paralellik taşıyor. Öyle ki ilk yapılan, Andrea Podvoriyesi, Athos'taki Aya Andrea Vakfı tarafından 1870 yılında; ikincisi halen Rusların elinde kalmış olan tek Athos manastırı Aya Panteleymon'un yöneticileri tarafından 1878'de; üçüncüsü Aya İlya ise 1879'da inşa edilmiş.

Uzun yurt biçimli koridorlar, küçücük odalar, en üst katta etrafı terasla çevrilmiş ev içi kiliseleriyle turkuvaz kubbelerden oluşan ve Rus üslubunda yapılan bu şık apartman bloklarının Karaköy'de inşa edilme nedenleri ise Pera'daki Rus Elçiliği'ne ve rıhtıma olan yakınlıkları ile bu bölgenin Pera'dan çok daha ucuz olmasıymış.

Üç kiliseden sadece ikisi; Hoca Tahsin Sokak'taki Aya Panteleymon ile Mumhane Sokak'taki Aya Andrea ibadete açık. Karanlık Fırın Sokak'taki Aya İlya ise uzun yıllar önce, kiliseyi yaşatacak bir papaz atanmadığı için kapatılmış.

Murat Belge'nin aktardığına göre; Aya Andrea'nın denizcileri koruduğuna inanıldığı için Karadeniz'in tehlikeli sularından geçerek gelen Ruslar, bu kiliseyi Aya Andrea'ya adamış. Moskova ve Karadeniz'in azizi olduğu söylenen Aya Andrea'yı ve Aynaroz'u tasvir eden resim kararmış olmakla birlikte, binanın en üst katını süslüyor, tüm görkemiyle.

Küçülmüş, ufacık olmuş ama ışığı sönmemiş bir çift mavi göz ile burada karşılaşıyorum. Asıl adı Alexandra Vasiliyevna Manzhosin olan Madam Şura, cemaatin en yaşlı üyesi. Babası, Kuzey Kafkasya'dan Samsun'a 1914'te gelmiş. Bir süre sonra da İstanbul'a taşınarak 1. Dünya Savaşı'nın bitmesini beklemiş. Ancak bir anda patlak veren Bolşevik Devrimi, sert bir fırtına gibi tüm hayallerini yıkıp geçmiş. Geri dönme umudu tümden yitince sürgün hayata mecbur kılınmışlar.

Derken Şura doğmuş, 1924'te. Okumuş, evlenmiş, çocukları olmuş onun da. Hayat akıp gitmiş Karaköy'de, bir manastırda.

1917 Devrimi'nden sonra dünyanın yedi bucağına dağılan Beyaz Ruslar, önce ilk durak, ardından özgürlüğe uzanan köprü olarak seçti Türkiye'yi. Kırım üzerinden kaçan çoğunluk için en yakın, en güvenli ülkeydi burası, üstelik engin bir hoşgörü ve tarihsel konukseverliğe sahipti Osmanlı. Ruslar'a kapılarını açan Türkiye, kimi kaynaklara göre 40 bin, kimilerine göre 150-200 bin göçmenin hayatını kurtarmış, iş ve ev bulmuştu. Aya Andrea'nın son sakini, son Beyaz Rus Aleksandr Simuhin işte onlardan biriydi:

"1915 yılında, İstanbul'da, Rus Sefareti'nde doğdum. Annem Sofia ve babamla mutlu bir yaşam sürerken sefaret 1917 devriminden sonra boşaltıldı, tüm görevliler Rusya'ya gitti. Ancak babam, sefareti ve İstanbul'daki Rus varlığını korumak için burada bırakıldı. Beyaz Ruslar'ın İstanbul'a gelişini, sefaretin arka bahçesindeki terastan izledim. Odessa ve Kırım'dan binlerce insan geldi. Gelenlerin çoğu manastır binalarına yerleştirildi; o zamanlar hayat çok zordu. 1924'te Bolşevik Hükümeti, elçiliği devraldığında, biz de 'sürgündeki cemaat'e dahilolduk ve Aya Andrea'da bir odaya yerleştirildik."

Kiliselerin bulunduğu binalarda bugün az sayıda Beyaz Rus'un yanı sıra Ermeni, Musevi ve Türk aileler, komünizmin yıkılışından sonra ülkelerinden kaçarak İstanbul'da iş ve hayat imkânı arayan Moldovyalı ve Ukraynalı kadınlar ikamet ediyor.

Hürriyet ve huzur için gelinen bu kentte, bir odaya yerleştirilen ve hayatı bu oda olan Zehra Ödener, tam 70 yıldır Aya Panteleymon'da; manastırın en eski sakini. Oyuncak bebekler, kitaplar ve çiçeklerle bezeli odasında, bana kahve hazırlarken misafir ağırlamanın mutluluğuyla yeniden bir genç kız oluveriyor.

Bolşevik Devrimi'nden sonra annesi ve ablasıyla Kırım'dan çıkmışlar yola. Babası öldükten sonra annesi bir Türk ile evlendiği için üvey babasının memleketine, Erzurum'a gitmişler ilkin. Ama ilk ateş Anadolu'da sönmüş; adam zaten evliymiş. Asil bir kadın olan annesi, Erzurum'da barınamayınca İstanbul'a gelmişler, güç bela. Fukaraperver Derneği kendilerine sahip çıkmış da şükür; şimdi oturdukları odaya yerleşmişler. Beyaz Ruslar, 1936 yılında Türk uyruğuna geçince, annesi de kendisi de Türk ismi almış. Katya, Emine; Zina da Zehra oluvermiş. Annesi ölünce küçücük yaşta bir başına kalmış Zehra. Apartmandaki Rus komşularının yanında büyümüş, sonra da görücü usulü evlenmiş erkenden. Eski fotoğraflarını

gösterirken anlatıyor ama sanki içi kanıyor:

"Bu manastırdan kurtulmak için pek de tanımadığım biriyle evlendim. Kendi evimi kuracağım, yeni bir hayata başlayacağım diye düşünüyordum ama hepsi yalanmış. Kocam meğerse çok yoksulmuş; bir yere çıkamadık. Yine manastırda kalakaldım."

O konuşmaya devam ederken Edip Cansever'in "Tragedyalar"ındaki Lusin olmalı Zehra Hanım diye geçiriyorum içimden:

"Bembeyaz ağlaması Lusin'in, dokunulmamış Lusin'in dokunan parmak uçlarına hep aynı parmak uçlanıyla. Ve gözlerine Hep kendi gözleriyle bakan Lusin'in..."

İki odayı, kızı ve torunu ile paylaşan Zehra Hanım geç kalınmış bir hayata yetişmeye çabalarken yaşam gücünden ve sevgisinden hiçbir şey kaybetmemiş. Ruhunda, kalbinde her daim ebedi kalan güçlü aşk tasavvurunu, kitaplığını dolduran Kerime Nadir ile Muazzez Tahsin Berkant'ın romanlarıyla beslediği besbelli.

"Ben hep bunları okudum," derken kızının daha çok "ecnebi" yazarları sevdiğini söyleyip Dostoyevski'nin romanlarına işaret ediyor.

Kendi "memleketlisi" bir yazara yabancılaşacak kadar geçmişini unutan bu güzel kadın, hakikaten de "Tragedyalar"daki, Lusin çağrışımı:

"Unutmak, unutulmak, kim bilir

her bakımdan daha iyidir. Ve insan

Bir gün yeniden tanıyabilir kendini."

Doğmuş Olmanın Sakıncası

1971-1974 yılları arasında yapılan Harbiye Orduevi, çocukluğumda İstanbul'un en yüksek binası gibi görünürdü gözüme. Heybetle göğe dimdik yükselen bu bina, Türkiye'nin en büyük ordueviymiş. 1969 yılında Milli Proje yarışmasında birincilik ödülü almış.

Ağabeyim Selçuk, çocukluk arkadaşımız Nilüfer ile burada evlendi, düğün vesilesiyle binanın içini, restoranını, kokteyl salonunu, bahçesini de görmüş oldum. Annem ve babam İstanbul'daki diğer orduevlerindense en çok burayı severler. Havuzu, restoranı, kuaförü şık, ekonomik ve keyiflidir.

Babam Kuleli Askeri Lisesi'nden sonra Kara Harp Okulu'na devam etmiş. Yıllar sonra büyüyüp gazeteci olduğumda, Interpress'in yayımladığı Panorama dergisinde çalışırken bir fotoröportaj için Kuleli'ye gitmiş tüm bölümlerini gezmiş, sohbet etmiş, öğrencilerle yemek yemiş ve babamın diplomasının bir örneğini alarak ona götürmüştüm. Şaşırmış, sevinmişti.

1845 yılında Mekteb-i Fünun-i İdadiye adıyla kurulup 1925'te Kuleli Askeri Lisesi adını almış okul. O zaman görüştüğüm müdür ve öğretmenlerden edindiğim bilgilere göre, Sultan Mehmet İstanbul'u aldığı zaman Kuleli'nin şimdi bulunduğu yerde bir koru, içinde de bir manastır ile bir kule bulunuyormuş. Yavuz Sultan Selim devrinde yeniçerilere kışla olarak verilmiş bu manastır. "Bostancıbaşı Odaları" adıyla da anılan kışla mevkii, zamanla güzel ve süslü bir bahçe haline gelişinden olacak "Kuleli Bahçesi" diye tanınmış. Kanuni Sultan Süleyman padişah olunca bahçede yüksek bir kulesi bulunan dokuz katlı ve her katı fıskiyeli havuzlarla süslenen büyük bir kasır yaptırmış. Abdülmecit devrinde kışla yanınca yerine, yarı kâgir olarak yenisi inşa edilmiş. İki tarafına da kuleler yapıldığı için bu tarihten itibaren yeni bir ad verilmiş kışlaya: Kuleli Kışla. Mekân, tarihteki önemli olaylardan birine sahne olmuş bu dönemde. Kafkasyalı Hüseyin Paşa tarafından tertiplenen ve Sultan Abdülmecit'i tahttan indirme hedefi güden hareketin meydana çıkarılması üzerine, suçlular Serasker Rıza Paşa tarafından Kuleli Kışlası'nda yargılanmış. (Kuleli Vak'ası, 1859).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Harbi sırasında hastaneye dönüştürülen kışla, 1924'te çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile

önce sivil sonra askeri lise olmuş.

Röportaj sırasında tüm bunları bir bir not almış, babamın bilgileriyle karşılaştırmıştım.

Babam Kuleli'den mezun olduktan sonra Kara Harp Okulu'na girmiş. Ancak buradaki eğitim hayatı, Kuleli'deki kadar verimli geçmemiş. Genç bir adam olarak kaderini belirleyecek olaylar, kısa sürede vuku bulmuş. Sonu pek hoş görünmese bile kimi olaylar hayatımızda yepyeni pencereler aralar, önceden düşünülmemiş, hesap edilmemiş başka ufuklara eşikler yaratırlar. Ülkesini seven, idealist bir gençken kendine bambaşka bir gelecek planlayan babamın hayatının değişmesinde kilit rol oynayan isim Talat Aydemir olmuş.

27 Mayıs'ta Demokrat Parti diktatörlüğüne son vererek Türkiye'nin yeniden Atatürkçülüğe dönüşünü hedefleyen Milli Birlik Komitesi (MBK) içinde baş gösteren ayrılıkların derinleşmesiyle birlikte ordu içindeki çatışmalar şiddetlenir. 14'ler olarak bilinen Milli Birlik Komitesi üyesi subayların yurtdışına sürgüne gönderilmeleriyle birlikte ordu içinde yaşanan ayrışma ilk kez açıkça ortaya çıkmış olur. Bu andan itibaren Milli Birlik Komitesi, iktidarı bir an önce siyasilere devretmek için harekete geçerken ordu içindeki devrimci subaylar da bu gelişmelere isyan ederek yeni bir örgütlenme içine girerler. MBK tarafından sürgüne gönderilen 14'lere destek çıkan ve ordu içindeki gerçek devrimcilerin tasfiye edilmek istendiğini savunan genç subaylar, MBK'nın hemen seçimlere giderek iktidarı siyasi partilere devretme isteğine karşı çıkarlar. Devrim, seçimlere gitmek için değil toplumsal yapının değiştirilmesi ve Atatürkçülüğe dönüşü hedeflemektedir ve bu hedefler henüz gerçekleştirilememiştir. MBK'ya yönelen bu tepkinin sonucu olarak genç subaylar "Sesleniş" adlı bir bildiriyle emir komuta zincirinin dışında bir devrimci örgütlenmenin temelini atarken üst düzey komutanların öncülüğünde Silahlı Kuvvetler Birliği adında bir örgüt daha kurulur; ilk hedefi, MBK'yı doğru yola sevk etmek ve onu Silahlı Kuvvetler'in prestijini sarsıcı hareketlerden men etmektir.

Bu gelişmelerin yaşandığı süreçte Ordu içindeki bölünmenin ürünü olarak pek çok farklı örgüt ortaya çıkar. Talat Aydemir'in tarih sahnesindeki belirleyici etkisi de bu dönemde oluşur. Silahlı Kuvvetler Birliği'nin başarısız müdahale girişimlerinin ardından, örgütün üst düzey yöneticilerinden biri olan Aydemir, Kore Savaş Birliği'ndeki görevinden dönünce Silahlı Kuvvetler Birliği'yle anlaşmazlığa düşer ve birlik ile yolunu ayırır. Aydemircilerin İnönücülüğe karşı Atatürkçülüğe dönüş mücadelesi başlamış olur bu andan itibaren.

Aydemir liderliğindeki 22 Şubatçılar, 27 Mayıs'ın toplumsal bir devrim hedefiyle yola çıktığını ancak gelinen aşamada iktidarın CHP-AP iktidarına teslim edilerek 27 Mayıs'ın asıl hedefinden saptırıldığını düşünerek, parlamentarizme karşı devrim fikrini öne çıkarırlar. Ancak planlarında başarılı olamazlar. Buna rağmen yeni bir harekete girişmekte gecikmeyeceklerdir. 20/21 Mayıs 1963 gecesi ikinci bir deneme daha gerçekleştirilir; sonuç yine hüsranla ve daha ağır yaptırımlarla gelir. Talat Aydemir, binbaşı Fethi Gürcan, yarbay Osman Deniz ve üsteğmen Erol Dinçer tutuklanarak idam cezasına çarptırılırlar. 1459 Harp Okulu öğrencisinin okulla ilişiği kesilir ve büyük bir tasfiye operasyonuna girişilir hemen ardından. İşte babam bu 1459 öğrenciden biridir. Neyse ki devlet onlara bir şans verir de üniversite yolu açılır. İstanbul Ticari İlimler Akademisi'nden mezun olduktan kısa süre sonra iş hayatı başlar babamın. İlkin Maliye'de çalışır ve iş arkadaşı, esmer güzeli, incecik bir kıza âşık olur. Bomonti'deki evde bulduğum defterlerdeki şiirlerin yazıldığı, kara kalem resimlerinin çizildiği bu kız, annemdir. Evlendikten sonra her ikisi de işini değiştirir. Babam emekli oluncaya kadar çalışacağı Shell'e, annem de İş Bankası'na girer. Ağabeyim Selçuk, 1969'da doğar. O sıralar, yedi yaşıma dek oturacağımız Shell'in Ambarlı'daki lojmanında yaşamaktadırlar. 1970'te ben katılırım bu aileye, bu lojmana, yeşil bahçenin toprağına, dalgalı denizine...

Annemin de babamın da işyeri şehirde, İstanbul'dadır. Ambarlı ise şehir dışındadır o yıllar. Lojmana gelip Selçuk'a bakan babaannem, ben de araya katılınca baş edemez ikimizle. Annem çaresiz işten ayrılacaktır. "Hem çocuk yaparım, hem kariyer" söylemi kentli kadınlar arasında bir modaya, başarının birincil kriterine dönüşmemiştir henüz.

Bunu öğrendiğimde, yani annemin benim yüzümden iş hayatına son verdiğini, çok üzülmüş, hiç doğmamış olmayı dilemiştim.

Babamın Doğduğu Semt Balat

Misafirliğe pek gitmezdik, bize de fazla gelen olmazdı. Az ve özdü dostlarımız. Nadiren komşular gelip giderdi... Beni en mutlu eden, içimi ısıtan, güvenimi tazeleyen konuklar, Faruk dayı ile Şevkiye yenge olurdu. Kurtuluş'ta otururlar, vakit gece yarısına varmadan evlerine dönerlerdi sessizce... Babamın dayısı, bir polis dergisinin editörüydü. Tanıdığım en neşeli, en hoşsohbet insanlardı. Onun meslek anılarını dinlemeye bayılırdım. Oysa hayatım boyunca sevmemiştim polisleri. Hatta Harbiye'deki evimde polislerle burun buruna gelmiş, nezarete atılma derecesinde tartışmıştım onlarla. Ama Faruk dayı başkaydı, sempatik ve kurtarıcı... İçimde bir yerde hâlâ yoğun biçimde varlığını duyumsatan dedektif olma isteğinin vesilesi belki de onun anıları, anlattıklarıydı.

Babamın da annemin de babaları polismiş; her iki dedemi de tanıyamadım ben. Annemin babasının Nazif dedemin eski tahta bavulunu ve içindeki özel eşyalarını görmüştüm üniformalı fotoğraflarının yanı sıra. Hazine sandığına benzeyen prizmatik antika bavula göz dikmiş, yıllar sonra yalnız yaşadığım evin başköşesine yerleştirmiştim. Babamın babasının, Kemal dedemin bana yapacağı dedeliğe de yetişememiştim ama yaşadığı semtin, evin, müdavimi olduğu Agora Meyhanesi'nin izini sürebildim.

Balat'a yerleşmiş üç kuşak İstanbullu imiş babamlar. Fener ve Balat, kentsel bir popüler destinasyon olmadan önceleri babamla arada sırada, doğduğu mahallenin, oyun oynadığı sokakların, okulunun peşi sıra gezer, anı tazelerdik.

Cumbalı, alçak evlerin birbirine eğildiği dar parke sokaklar, kendinden küçük binaların üzerinde kırmızı, kutsal bir pelerin gibi asılı duran Kırmızı Mektep, simsiyah cüppeleriyle patrikhanenin papazları, ezan seslerine karışan çan seslerindeki ruhani ton Balat'ı da tıpkı Bomonti gibi gotik bir semt kılardı gözümde. Haliç'e açılan dar sokaklan, ahşap binaları, arnavutkaldırımı dik yokuşları, aralarına gerilen iplerde her daim çamaşır asılı iki katlı Rum evleri ve özellikle demirden yekpare yapılan Bulgar Kilisesi burayı da bir film, bir hikâye atmosferine dönüştürürdü zihnimde.

Türklerin, Rumların, Musevi ve Ermenilerin barış içinde yaşadıkları

söylenen Balat'ın önemli bir özelliği de Rum ve Ermeni kiliselerinin, sinagogların, camilerin iç içe olması. Çarşı içindeki Ahrida Sinagogu'nun az ilerisinde Hagios Stradi Ortodoks Kilisesi bulunuyor. Kilisenin hemen yakınındaki 1762'li yıllarda inşaa edildiği sanılan Tahta Minare Hamamı, halk arasında Ermeni Batağı olarak anıldığı dönemlerde İstanbul Ermenileri arasında hayli popülermiş. Mahallenin tek Ermeni kilisesi olan Kamış Sokak'taki Surp Hreşdagabet Kilisesi'nin dehlizinde bulunan ayazmanın suyunun şifalı olduğuna inanılıyor. Perşembe ve Pazar günleri ibadete açık olan kiliseye Müslümanlar da şifa bulmaya geliyor, burada yatıp kalkıyorlar. Özellikle yürüyemeyen, konuşamayanların umut kapısı olduğu biliniyor kilisenin. Senede bir gün, eylülün ikinci haftasında yapılan şifa ayinlerinde adaklar adanıyor, dualar ediliyor, kurbanlar bile kesiliyor.

Interpress dergi grubunda, Panorama dergisini hazırladığımız sıralar, aynı adla televizyonda canlı dergicilik de yapıyorduk. Kanal 6'da yayımlanacak olan Panorama programı için oluşturulan ekipte ben de vardım; grubun en zayıf ama en çalışkan kızı... Bölümlerden biri için bu kiliseye geceden gitmiş, saatlerce çekim yapıp, dertlerine deva arayan inançlılarla söyleşerek sabahı etmiştik.

İnanmak en gerekli ihtiyacımız. Neye olursa olsun; yaslanacağımız, umut etmeyi sürdürmemizi ya da katlanmamızı sağlayacak bir şeye. Kimi tanrı inancında, dinde, pozitif enerjide buluyor o şeyi, kimi kadehlerde...

Babamla Fatih, Draman ve Fener'e dek uzanan Balat turlarımızdan birinde görmüştüm o sokağı. Balat çarşısı içinde, daracık, incecik bu sokakta karşılıklı yer alan kutu kadar meyhanelerin camlarında, kapılarında tül perdeler geriliydi. Tuhaf gelmişti, tarih boyu erkek mekânı olan meyhane/birahanelerin kadın alanlarını gözden uzak tutan, dantelli, brokarlı perdelerle örtülmesi. 1890 yılından beri varlığını sürdüren ünlü Agora Meyhanesi'ni de bu çarşının içinde buldum kapanmadan önce.

Artık tek başıma fütursuzca gezdiğim yıllar, dedemin hatırasını anmaya, Agora'da kırmızı şarap içmeye karar verdim. Hem belki o tuhaf meyhanelerin kapısını da aralayabilirdim. Loştu salon içeri girdiğimde, ön masalarda uyuklayan birkaç akşamdan kalmayı başımla nazikçe selamlayıp bara ilerledim. Güleryüzlü meyhaneci, ara ara Mimar Sinan Üniversitesi'nden öğrencilerin, hatta tek tük de olsa genç kızların bile yalnız geldiğini anlatırken, tozlu bir ışıkla aydınlanan duvarlarda birbirini kovalayan gölgelerde, dedemin, aile albümlerinde gördüğüm fotoğraflarının arabı geziniyordu sanki.

Açıkhava'da Müzikallerden Caz Konserlerine

Agora Meyhanesi'ne birkaç kez daha gittim, yalnızlığın ve avareliğin tadını çıkararak. Son uğradığımda kapanmıştı. Ona benzer yerler bulacaktım sonrasında ama hiçbiri aslı gibi olmayacaktı.

Üniversiteye başladığım yılla birlikte, tek başına gezmek, sinemaya, konserlere, sergilere gitmek bir hayat biçimi halini aldı. Kimi mekânları ilk kez görüyordum, kimi çocukluğumdan kalmaydı. Harbiye Açık Hava Tiyatrosu içlerinde en önemlisi oldu daima.

Dolmabahçe Vadisi'nde, Istanbul Hilton Oteli'yle Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı'nın yanında bulunan bu mekân, ilkokul yıllarında çalmıştı kalbimi. Kutsi bir yoğunlaşmayla, sessizce, gökyüzünü, yıldızları izleyerek müzik dinlediğimiz bir tapınak haline üniversite yıllarımda gelecek, her caz konseri bizler için efsane olacaktı.

Açıkhava Tiyatrosu'na ilk gelişim hatırladığım kadarıyla "Hisseli Harikalar Kumpanyası"nın temsillerinden biri dolayısıylaydı. Kendimi yaşından ve aklından öte gördüğüm, büyümeye pek meraklı olduğum dönemler... Gösteriyi, rengârenk kostümleri, dekoru ve müziği izlerken, sahne ile yaşam arasındaki mesafenin nasıl olup da bu kadar yakınlaşabildiğine hayret ediyordum. Taş basamaklarda oturmaksa bambaşka bir keyifti. Doğal bir yalınlık taşıyordu taşlar, yıldızlar, gökyüzü... Kimbilir ilk gösteri ne zaman yapıldı, kimler alkışlandı diye düşünürdüm zaman zaman; Maçka Parkı'nın, geceleyin nefti bir lekeye evrilen ağaçlarının salınımına dalar giderdim kimileyin de.

Şehircilik uzmanı M. Prost'un, 1930'larda İstanbul için hazırladığı imar planında yer almış açık hava tiyatrosu. Mimarları, Nihad Yücel ile Nahid Uysal. Temeli Temmuz 1946'da, Lütfü Kırdar'ın İstanbul valisi ve belediye başkanı olduğu dönemde atılan tiyatro, 1947'deki açılış törenine rağmen, son şeklini, Ankara Devlet Konservatuvarı yönetmenlerinden Carl Ebert'in sahne tekniğine uygun değişiklikler yapılmasıyla almış. İlk temsil ise Ankara Devlet Tiyatrosu sanatçılarının sergilediği Sofokles'in "Kral Oidipus" adlı trajedisiymiş.

Egemen Bostancı ve Haldun Dormen tarafından sahneye konan "Hisseli Harikalar Kumpanyası" ise 1980'de oynanmaya başladı.

Korkuyu unutturmak, olup biteni parodiye indirgemek istercesine bir müzikal patlaması olmuştu 80'lerde... Gece sokağa çıkmak, bir etkinliğe katılabilmek özgürlüktü ama eve dönüşte yine aynı tedirginlik, aynı özgürlüğün geri alındığı hissi... Ne var ki dördüncü sınıfa giden bir çocuğun ürkekliği pek uzun sürmüyor, eve dönüp de balkondan yıldızları izlediğimde, o parıltılı sahne ve en şen, en pırıltılı halleriyle Erol Evgin, Nevra Serezli, Adile Naşit, Ayşen Gruda canlanıyordu gözkapaklarımın ardında... 40 kişilik kadrosu, kostümleri, dekorları ve müzikleri ile zamanının en büyük yapımıydı "Hisseli Harikalar Kumpanyası". Sahnelendiği sürece manşetlerden inmemişti.

Her şeyi en ince detayına dek incelemeye hevesli bir çocuk olarak, eve giren tüm gazeteleri sayfa sayfa, ilanlarına varıncaya taradığımdan biliyorum ki 80'ler, müzikallerin yılıydı ve gazinolar en parlak dönemlerini yaşıyordu. Gazinoya hiç gitmedim, bizimkilerin tercihi çünkü hep tiyatro, sinema ya da konser olurdu.

Açıkhava'ya ikinci gidişimde "Yedi Kocalı Hürmüz"ü izledik. Yine ilkokul yıllarıydı. Heyecanla, tedirginlikle beklenen genç kızlık çağlarının eşiği... Şimdilerde çekilen filmini izlediğimde, ne denli cinsiyetçi bir yapım olduğunu algılayabildiğim müzikal, o zamanlar tatlı bir dinamizm duyumsatıyordu yalnızca.

Müzikaller Açıkhava Tiyatrosu'ndan Şan Tiyatrosu'na taşınırdı kış gelince. Harbiye'yi benim için önemli kılan mekânlardan biriydi tiyatro. 80'lerde müzikhol olarak çalışan tiyatroda gündüzleri filmler gösteriliyor, geceleriyse müzikaller sergileniyordu. Ancak, 1986 yılında Egemen Bostancı'nın ölümüyle, Egemen Bostancı Kültür Merkezi adını alan mekânda sergilenen son çalışma Ferhan Şensoy'un Ortaoyuncular'ının sahnelediği "Muzır Müzikal" oldu. 7 Şubat 1987 gecesi şüpheli bir yangınla kül oldu Şan Tiyatrosu.

Şüpheli kayıplar, şüpheli yangınlar, şüpheli cinayetler, şüpheli ifadeler, şüpheli bakışlar... 80'lerin duygu ve mimik ikonografyasını uşturan tüm bu soyut kütle, zihnimde yepyeni kurmacalar yaratarak genleşmeye devam ediyordu. En çok da gösteriyi dahi izleyemeyen bekçinin de yangında ölmüş olmasına üzülmüştüm.

"Ölüm... sanki bir anda sarsılır gibi oldular, sendelediler, nereye tutunacaklarını bilemiyorlar, dengelerini bulmakta zorlanıyorlar... oradan geldi bu, şiddetli bir esinti, bir patlama, içlerinden birinin buraya atıverdiği bu sözcükten geliyor bu... Ölüm... ancak bundan olabilir... Ölüm... oysa onlar yokken böylesi etkilere yol açmadan serbestçe dolaşabilen bir

sözcüktü... burada da her yerdeki gibi günlük yaşamda kullanılan bir sözcük... ama onlar tek bir an bile, herhangi bir yerde olmadıklarını akıllarından çıkaramıyorlar."

Yıllar sonra sahnesini yeniden açan Şan Tiyatrosu'nda "Sudan Sebepler" adlı oyunu sahnelenen Nathalie Sarraute'nun "Şimdi" adlı romanı, sanki o şüpheli yangında ölen bekçinin tanıklığıydı. Evet, tek bir an bile herhangi bir yerde olmadığımızı aklımızdan çıkaramıyorduk o yıllar. Evimizde, bedenimizde bile aslında sandığımız yerde değildik; güven, yatakaltlarında biriken toz gibi saklandığı köşede barınamıyor, uçup belirsiz bir uzaya karışıyordu.

Sarraute'nun okuduğum ilk kitabı, bir sahaftan alınmış "Yönelişler"di. Bilgi Yayınevi'nin, cebe rahatça sığan ince, uzun kitaplarından... Mükerrem Akdeniz çevirisi, basım yılı, 1967. Yeni Roman akımının en önemli temsilcisinin bu ilk romanını Ortaköy'de bir sahaftan almış, hemen kıyıdaki çay bahçelerinden birine ilişip okumaya başlamıştım.

Üç gün sahnelenen oyununa koşturarak gitmiş, yıllar sonra Şan Tiyatrosu'ndan içeri girerken boğazımda bir burulma, bir tıkanma hissetmiştim nefesimde...

Korkuyla karışık bir bocalama, zevksizleşme ve yozlaşma çağının arifesinde tanıştım ben Harbiye ile. Büyük otellerin, sinemaların, tiyatroların kamusal hayata katıldığı 50'lerde ise Batılı elit bir sosyal hayatı varmış semtin. Şan Sineması perdesini 5 Ekim 1953'te "Hoffmann'ın Sihirli Masalları"nın gösterimiyle açmış. Zamanında İstanbul'un en itibarlı sosyal mekânlarından biri olan sinemada pazar günleri, İstanbul Belediye Konservatuarı'nın düzenlediği konserler hayli ilgi çekermiş. İstanbul Radyoevi, 19 Kasım 1949 günü, dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün açış konuşmasıyla katılmış Harbiye'nin ve İstanbul'un sosyal hayatına. Projesi P. Vietti Violi, Şinasi Şahingiray ve Fazıl Aysu tarafından hazırlanan Spor ve Sergi Sarayı'nın inşasına 1948 yılında başlanmış ve bir yıl sonra yapılan uluslararası bir güreş turnuvasına sahne olmuş. 1955'te, İstanbul'un ve Türkiye'nin ilk beş yıldızlı oteli, İstanbul Hilton açılmış Harbiye'de... Açıkhava Tiyatrosu'nun basamakları ise ilk 1950'de dolmaya başlamış...

Açıkhava Tiyatrosu, çocukluk ve ergenlik döneminin ardından bir başka anlam kazanmıştı. Üniversitenin ikinci yılından itibaren çalışmaya başlamıştım. Voleybol oynuyor, neredeyse tüm voleybol maçlarını kaçırmadan izliyor ve İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda okuyordum. O zamanlar yeni kurulan bir spor

gazetesinden teklif geldi. Maç sonuçlarını bildirerek başlayabilirdim bu işe. Bir süre sonra spor muhabirliğinden sıkılmış ve gazetenin yeni hazırlanan gençlik sayfasına transfer olmuştum. Benimle aynı zamanda işe başlayan, benim gibi bir yandan okuyan Çetin (Korkmaz) ile harika bir ikili oluşturarak tüm konserleri, etkinlikleri, sergileri takip eder hale gelmiştik. En cazibi, İstanbul Müzik Festivali'nin caz günleriydi.

Santana'nın muhteşem konserinde ilk gün çalışmış, ikinci gün en önde dans etmiştik kafa sallayıp ritm tutarak... B.B. King'in, konser sonunda seyircilere fırlattığı rozetleri kapışmaya çalışmıştık havalarda... Yağmur altında, ısrarla bis istemiştik müzisyenlerden... 100 asa'lık filmleri katlayarak ve flaş kullanmadan özenle çalışırken fotoğrafçılar, yazacağım izlenim, gözlerimin önündeki dumanın ardında kurulmaya başlardı. Konserlere gelmeden önce ya tiyatronun girişindeki çimenlerde içerdik biramızı, ya bohemliğimiz tutar Hilton'a giderdik... Kimi cazcıların, Hilton'un bahçesindeki "jam session"larına davet edilmek bir ayrıcalıktı. Efes Blues Festivali'nin bazı konserlerini de burada izlemiştik biraları devirerek.

En sık gittiğim, en sevdiğim oteldi burası. Sedad Hakkı Eldem'in, 1952 yılında tasarladığı İstanbul Hilton Oteli, Amerikalı mimarlar, Skidmore, Owings ve Merill tarafından hayata geçirilmiş. Hilton'un az ilerisindeki Şehir Tiyatroları Harbiye Sahnesi de hafta sonları ailecek geldiğimiz, kendimi biraz daha olgun, biraz daha zarif olmak zorunda hissettiğim mekânlardandı. Bir haftasonu film izliyorsak, sonraki haftasonu oyuna gelirdik. Özel tiyatrolar da dahil olmak üzere İstanbul'daki tüm tiyatrolara gitmişizdir sanırım ortaokul ve lisede okuduğum yıllar. Aileden gelen bu güzel özelliği yalnız başıma da sürdürdüm, sürdürüyorum. Tüm müzik, sinema festivallerini, sergileri takip ediyorum. Bilet almak için AKM'nin önünde sabahlanılan dönemden, elektronik altyazının olmadığı, filmlerin henüz simultane tercüme edildiği yıllardan beri. Osmanbey'deki Gazi Sineması'nda bir Fellini filmini mi yoksa Antonioni filmini mi onun sesinden izlemiştim. Yoksa ikisini birden mi? Zira o dönem filmlerin çoğunu Serra Yılmaz çevirip seslendiriyordu.

Fitaş Sineması'nın bulunduğu pasajda Dünya Sineması da vardı. Kafesinde çay içip kitap okuyarak yalnızlığıma kaçabildiğim bu sinemada yapılan hafta sonu konserleri, zamanın önemli aktivitelerindendi. Bir ara hafta sonu sabahları klasik müzik konserlerine gitmeyi, AKM'de sahnelenen tüm opera ve baleleri izlemeyi alışkanlık haline getirmiştim. AKM'yle birlikte Taksim Sahnesi, Aya İrini ve Cemal Reşit Rey Konser Salonu arasında mekik

dokurdum adeta. Harbiye'de Darülbedayi Caddesi'nde Maçka Parkı'nın yanındaki konser salonunda, hayranlıkla dinlediğim Paco de Lucia'nın Flamenko gitar tınıları hâlâ kulaklarımda... İnönü Stadı'nda Sting'i izlerken bir su gezinmişti sanki tenimde... Metallica konserini izlediğim sıra, Ortaköy, Beyoğlu, Kadıköy'dekilerle yetinmeyip Ankara'daki metal ve rock barların da gediklisi haline gelmiştim. Ortaköy ve Kadıköy'de küçük stüdyolarda metal müzik konserleri olurdu hafta sonları. Simsiyah giyiniyordum zaten uzun süreden beri. Saçlarım ilk kez bu kadar uzamıştı, gözlüklerim kelebek; ellerim kollarım gümüş takılarla dolu. Janis Joplin'e özendiğim bir kısa dönem. Bir süre sonra daha mistik olanı, gri tonları, karanlığın içinde patlayanı seçecektim. Kapağı kırık Sony walkmen'imde en çok dönenler, Jan Garbarek'in "Ragas and Sagas"ıyla Depeche Mode'un kasetleri olacaktı. Sonrasındaki dönem, tamamen klasiğe yönelecek, müzikte barok olanı sevecektim.

Müzik bir tutku... Maddenin dışında her şey! Bomonti'deki eve taşındığımız günlerde, kolilerin tümü boşalıp yerleşik hayata başladığımızda, çocukluğumuzdan kalma pikap da çıkmıştı ortaya. Cem Karaca'nın, Elvis Presley'in, The Beatles'ın, Simon And Garfunkel'in, Bee Gees'in, Abba'nın, Boney M'in, Miles Davis'in, Ella Fitzgerald'ın, Edith Piafın plaklarını, 45'liklerini dinleyecektik yeniden. Ne var ki ağabeyim pikabi tamir edeceğim derken, onarılmayacak şekilde bozmuştu.

Çok kızmış, sinirlenmiştim. Henüz ithal ürünler çağı başlamamış, Amerikan mallarının ülkeye girmesine az zaman kalmıştı. Kot pantolonlarımızı, botlarımızı Tophane'deki dükkânlardan alıyor, elektronik aletler için Doğubank'a gidiyorduk. Aynı zamanda radyo da çalan bir küçük müzik seti almıştık, paltosunun yakasını yukarıya kaldırmış, siyah gözlüklü bir adamdan. Ibadullah radyo kanalı yoktu. Stüdyo FM, her gece dinlediğim, beğendiğim şarkıları kasetlere kayıt ettiğim bir kanal olmuştu. Haşet Kitabevi'nden popüler Alman gençlik dergilerini satın alıyor, pop müziğin "hit"lerini sayfalarından takip ediyordum. Nena'ya hayran, David Bowie'ye âşıktım; Nina Hagen ve Cindy Lauper'a özeniyor, Man at Work'ü, Bryan Adams'ı çok "cool" buluyordum. Michael Jackson'ın kot pantolonlu, beyaz gömlekli devasa bir posteri odamın duvarında, aynanın yerini almıştı. The Doors, Aerosmith, U2, Scorpions, AC/DC, Asphalt Balet, Def Leppard, Motörhead, Iron Maiden, Dream Theatre, Led Zeppelin, Pink Floyd'u dinleyecektim kulaklıktan yüksek sesle, simsiyah giyinmeye başladığım yıllarda...

Yeni virtüözler keşfetmek, yeni kıtalar bulmaktan farksız. John

McLaughlin'i tanımam ve İstanbul'daki konserlerini soluksuz izlememle birlikte klasik müzik içimdeki yerini caza devretti. Festivaller dışında nerede caz dinlenme şansım varsa orayı kapı belledim. 19-20 yaşlarındayken İstanbul'da bu denli çok ve karışık müzik kulübü yoktu. Caz kulüpler gerçekten bohemler içindi, gelenler cazı hakikaten severlerdi. Bunu inceliklerinden, ilgilerinden anlardınız. Korukent'teki Jazz Bar, Hürriyet Gazetesi'nde çalışırken en sık gittiğim caz kulüptü. Şimdi Q Jazz in The Park adıyla Maslak Parkorman'daki yeni yerine taşınan Jazz Bar'ın sahibi Mehmet Ali Açılmış ve karısı Esen Açılmış ile ne güzel gecelerimiz, ne hoş sohbetlerimiz oldu.

CD'ler de çıkmamıştı henüz piyasaya, iPod'lar da... Internet bile yoktu. İşte o yıllar modern cazın virtüözlerinin kopya kasetlerini alırdık. Taksim Meydanı'nda kaset satan gençler, verilen siparişleri birkaç güne hazır ederdi. McDonald's kültürünün olmadığı zamanlardı; ne iyi! Şimdi meydandaki Bira Manca'nın (daha önceki Borsa) yerinde Taksim Gezi vardı. Gençliğimizin ayrıksı mekânlarından... Kimi üniversitede okuyan, kimi Beyoğlu'ndaki gece kulüplerinde çalan ve hep beraber hareket eden bu gençler, pazar günleri Ortaköy'e taşırlardı kaset tezgâhlarını... Gide gele, uğraya arkadaş oldum onlarla. Peşleri sıra takıldım bir süre. Kuralları, kurumları, eşyayı, konumları, dünyevi olani reddetmiş asi gençler sahilde girişte, iskele bölümünde dururduk. Akşama doğru kutu biralarımızı alıp ayaklarımızı denize sarkıtırdık. Tezgâhları, o zamanlar iskele yanında, deniz kıyısında olan kitap satıcılarıyla iyi anlaşırdık. Hayatımın en depresif, melankolik ama aynı zamanda da en mutlu ve vurdumduymaz yıllarını geçirdiğim bu dönemde, ağırlığıyla beni ezip geçecek olan romanı da burada almıştım. Ingeborg Bachmann'ın, "Malina"sı, etkisinden uzun süre kurtulamadığım, kahramanının ruhundaki gel-gitlerle özdeşleştiğim, adeta o olduğum tek romandı o güne kadar. Hayatıma bir yön ve denge vermeye çalıştığım üniversite yıllarında okuduğum Bachmann'ın birey olmayı ve kadın kimliğini sorguladığı bu tek romanı, faşizmin ikili ilişkilerdeki biçimleri üzerine düşünme imkânı da sundu bana. Bir kadının kendine ve topluma rağmen yaşama çabasının trajedisiydi ama beni en çok etkileyen.

Hayaletli Evler ve Pano'nun Evsizleri

"İnsan belleğinde tüm yaşantısının anılarını, ister yüzeye çıksınlar, ister çıkmasınlar, toplayıp sakladığı gibi, bunları zaman zaman kullandığı gibi, her mekân ve mekânlar toplamı, onu doldurmuş olan, onu kullanmış olan güçlerin, duyguların, arzu ve hırsların, düş ve hayallerin, bilgi ve bilgeliklerin izlerini depoluyor. Ve nasıl ki belleğimiz, günün birinde, yitirmiş, unutulmuş sandığımız bir olayı, bir anıyı kafamızda ve yüreğimizde, tüm çarpıcılığı ile diriltiyorsa, mekânlar da benzer bir süreç içinde, depoladıkları izleri, anıları ve tecrübeleri açığa vuruyorlar."

Giovanni Scagnamillo böyle yazıyor "İstanbul Gizemleri" adlı kitabında. "Bir Levantenin Beyoğlu Anıları"nı bir solukta okumuştum. Sonra, asıl ilgimi çeken yanını öğrendim Scagnamillo'nun. Edebiyatta fantastik olanı izlediğim, Edgar Allan Poe'den Bram Stoker'a, Lovecraft'tan Stephen King'e kadar türün ne kadar önemli yazarı varsa takip ettiğim yıllardı. İstanbul'un, yaşadığım semtin, gotik olanın içinde kendime fantastik bir evren kurduğum romantik hayalci dönem...

Babası İtalyan, annesi Rum, anneannesi Cenevizli, üçüncü kuşak bir Levanten olan Scagnamillo hayatımın en hoş sürprizlerden biriydi. "Dünyamızın Gizli Sahipleri", "Geleceğimizin Anahtarları", "İstanbul Gizemleri", "Dehşetin Kapıları" ve "Korkunun Sanatları"nı başucu kitapları yapmıştım. 90'ların sonunda yayımlanan bilim-kurgu ve fantazi dergisi "Nostromo"yu almak için Beyoğlu Atlas Pasajı'ndaki Atılgan'a koştururdum heyecanla... Giovanni Scognamillo'nun editörlüğünü yaptığı "Nostromo"nun yayın yönetmeni Metin Demirhan'ın dükkânıydı burası. Hiçbir yerde bulamadığım underground dergileri, "Barbarella", "Vampirella", "Killing", "Drakula İstanbul'da" gibi kült filmleri, posterlerini burada bulurdum. Bir fanzin "guru"su olarak tanınıyordu o yıllarda Metin. "Baltam Gelecek Kellen Gidecek" adlı, "teenslasher" ve "gore" tarzında, "Türkiye'nin sıfır bütçeli ilk gerçek kült korku filmi" sloganıyla hazırladığı filmin çekim süreciyle 2007 sonbaharına kadar uğraştı. Ancak onu kaybettik aynı yıl.

Metin'in çok yakın dostu, benim de üniversiteden arkadaşım Orkun (Uçar), o sıralar hayran olduğum, kentin gizemleri, vampirler,

hayaletler ve korku sineması üzerine yazdıklarını kaçırmadığım Giovanni Scagnamillo ile tanıştırabileceğini söyledi bir gün. Sevinçten uyuyamamıştım. Ertesi gün, Beyoğlu'nun ara sokaklarındaki bir rock barda buluşup tutmuştuk yazarın yolunu. Bana her zaman gizemli gelen Galata bölgesinde oturuyordu.

Antiklerin Galata'sı, mitoslarda yeri olan bir bölgeydi. İlk Galata ya da Sykae, incirlikleriyle ünlenmişti. Ancak Strabon, Dionisios gibi tarihçilere göre, mitolojinin tanrılarına, tanrıçalarına Eros, Venüs ve Diana'ya ait bir bölge ve cinselliğe dayalı gizemli ayinlerin, kutlamaların bir merkeziydi burası...

Çok önceden keşfettiğim, sakinliğiyle dinlendiğim "Little Italy" denilen bölgeye yakındı evi. Postacılar Yokuşu'ndaki ünlü Glavani Ailesi'nin oturduğu apartmanın giriş katı... Önünden defalarca geçmiş, yokuştan sağa kıvrılarak ince uzun binasıyla, İstanbul'un en eski Protestan Kilisesi Dutch Chapel'i ziyaret etmiştim birkaç kez.

Glavani Apartmanı'na girerken tedirgindim. Giovanni'yi sık ziyaret eden, onunla varoluşsal sorunlarından kız arkadaşıyla sıkıntılarına dek her şeyi paylaşan Orkun'sa gayet soğukkanlıydı. Bizi büyük bir nezaket ve saygıyla karşılamış, kahveler, likörler, çikolatalar ikram etmişti. Onun gibi eşsiz bir insanla tanışmak, vampir posterleri ve Frankestein biblolarıyla süslü, boydan boya kütüphanelerle dekore edilmiş evinde, yüz yüze oturmak bir yandan inanılmaz geliyor, bir yandan da anlattığı hikâyelerle beraber yazdıkları, benim korku evrenimle bir bir uyumlanıyor, Bomonti'nin metruk binaları, iki katlı eski Rum evleri, yeniden anlam kazanıyordu.

İlk çocukluğunda Bostancı'da köprünün karşı tarafında yükselen yarı yıkık ve ahşap bir konağın tekinsiz olduğu, gece vakti içinde ışıkların dolaştığı söylenirmiş. Yeni yetmelik yıllarının Büyükadası'nda da benzer bir ev varmış Maden denen mevkiinin bir tepesinde.

Korku, gerilim sineması, korku edebiyatı, okültizm, gizemli konular, vampirler, kurt adamlar, parapsikoloji gibi alanların kompetani Giovanni, eski İstanbul'un çeşitli semtlerinde, mahallelerinde tekinsiz gibi bilinen ruhların, hayaletlerin dolaştığı, göründüğü evler bulunduğunu anlatmıştı. “İyi Sıhhatte Olsunlar”ın mekân olarak seçtikleri, barındıkları ve huzura kavuşmadan terk ettikleri yerleri... Ölümsüz mitoslar ve arketiplerle beslenen, bunlara dönem dönem daha çağdaş ya da girift mitoslar ekleyen bir gelenekten gelen vampirlerden de söz etmiştik. Vampir efsaneleri sadece Batılı toplumlara özgü değil. Daha sonra Aslıhan Sahaflar Çarşısı'nda

dükkânı olan, çok sevdiğim Mihrican'dan alacağım özel bir roman tavsiye etti bana: Kerime Nadir'in Hakkâri'de yaşayan bir vampirin öyküsünü anlattığı "Dehşet Gecesi"ni...

Çıkmadan evvel, aklımda günlerdir gezdirdiğim soruyu da soruyorum ona; Orkun, bilse bilse Giovanni bilir demişti çünkü. Ersin Pertan'ın, Orhan Kemal'in aynı adlı romanından beyazperdeye uyarladığı "Tersine Dünya"da görüp, o dem vurulduğum şaraphane acaba neresi? Kadınlarla erkeklerin yer değiştirdiği ütopik bir dünyayı anlatan, kadınların çalışıp eve ekmek getirdiği, kabadayı olduğu, erkeklerin evlenmek üzere evden kaçırıldığı bu filmde görmüştüm orayı. Film için makyajlanmış olsa da, viran bir mekân olduğu her halinden belli, eskiliğin, yaşanmışlığın tavanından zeminine dek hissedildiği bu şarap evini aramış aramış bulamamıştım. Meğerse Pano'ymuş adı; Galatasaray'da İngiliz Konsolosluğu'nun karşısında...

Söz şaraptan açılınca Abdülhamit zamanında Galata'da bulunan Lavirentos adlı 17. yüzyıldan kalma tek tekçi meyhanesinden bahsediyor kısaca Scagnamillo:

"İlginç bir adı var bu meyhanenin, Lavirentos, yani labirentin, dolambaçlı denizin Yunancası. Ve bu meyhanenin mahzeninde bulunuyor 300 yıllık olduğu söylenilen kocaman ve bembeyaz örümcek. Ola ki o da eskinin yeraltı geçitlerinden, nerede başladıkları, nereye vardıkları bilinmeyen gizli ve gizlenmiş yollarından kopup gelen bir yaratık!"

Lavirentos'u, bu gizemli meyhaneyi göremedim ama eskimiş şarap fıçılarının mekânın doğal dekorunu oluşturduğu, masa muhabbetinin paylaşıldığı, duvarlarına kederin sisi sinmiş tek tekçi meyhanelerini öğrendim o günden sonra. Kimilerinin "koltuk meyhanesi" diye bildiği, oturma teşkilatının pek bulunmadığı, herkesin diğerinin masasına "çıkma" yapabildiği, birahane tezgâhına dirsek, koltuk yaslayıp ayakta takılarak, bir iki tek atılıp yola devam edilinen yerlerdi. Pano da bir tek tekçi meyhanesi sayılırdı ama burası daha çok alkolün serbest olduğu bir yaşlılar yurduna benzerdi.

İçeri girdiğimde, karşılaştığım ortaçağ dekoru büyülemişti öncelikle. Yemenin, içmenin, uykunun, kahkahanın, kahrın iç içe geçtiği, sigara, alkol, sidik, ter ve ucuz parfüm kokusunun, kirli devasa bir avize gibi havada asılı kaldığı bu mekân, yiyen, içen, sızan müdavimlerine yirmi dört saat hizmet sunuyor, evsizlere, kimsesizlere kapılarını açıyordu.

Büyük, tahta masalardan birinin cam kenarına tünedim. Bir şişe şarap fazlaydı, yarısını böldürdüm; "Bir dahaki sefere gelişinizde içersiniz"

dedi, ağzını kapatıp kaldırdı meyhaneci. Derken Alice'in Cheshire kedisi gibi bilge, delice, ufacık bir kadın belirdi masamda. Hayatın sillesiyle küçülmüş, içine büzülmüş... Hareketleri seri, tonlaması sert, gözlerinin içi menevişliydi. Kadehini kaldırdı; “Aramıza hoş geldiniz" dedi. Alice olmalıydım öyleyse ben! Masalda nasıldı?

Alice: Deli insanların arasına gitmek istemiyorum.

Cheshire Kedisi: Bunun sana pek bir yararı yok. Hepimiz burada deliyiz. Ben deliyim. Sen delisin.

Alice: Benim deli olduğumu nereden biliyorsun?

Cheshire Kedisi: Öyle olmalısın. Öyle olmasaydın buraya gelmezdin.

Ülker yanıma türediği an, haşlanmış yumurta, patates, peynir, ciğer gönderildi masamıza yan masalardan... Çekindim, doğrusu tiksindim, artığı kalmış, yarılanmış, çatal değmiş mezelerden... El atmayıp kadehe davranınca, darıldılar. Mekânın âdetini bozmuş, geleneğe sırt çevirmiştim. Müdavimleri de meyhaneciyi de kırdığımı söyledi kendini Ülker adıyla tanıtan bu küçük kadın. İkramın izzetinefsi kırılmazdı. Özür diledim, kimi tabakta, kimi gazete kâğıdının üzerinde kuruyan mezeleri kenarından tıkırdatmaya başladım. Az ötede bir otelde kaldığını söyledi Ülker, emekli piyangocu olduğunu sonra... Kızının onu terk edip gittiğini…..

Masa, iane yağan bir afet alanına dönüştü derken. Şarap, peynir, bir iki bozulmuş meze daha; nemden yumuşamış leblebi, fıstık, birkaç kırık kahkaha, iki damla buruk gözyaşı... Hayatın karanlık dibinin tüm tortuları serildi bir bir... Ne çok hikâye, ne çok peçete üstü metin, ne çok hayat bilgisi damıttım buradan. Sonraları bir fotoğrafçı arkadaşıma çıplak modellik yapacak olan, kızını Galatasaray'da okutmak için otellerde çalışan şişman kadın, anılarını anlatmaya can atan bir katil (zararsız bir deli), saraylı şairin kız kardeşi, figüranlar...

Kendilerine kurdukları bu oyun dünyasında onlar her gün değişen hikâyeleriyle mutluyken, asıl hikâyenin ne olduğunu bulmaya çalışıyordum ben. Etekleri eprimiş paltolarından kirli tırnaklarına, gözlerindeki seyirmeden kulak arkası sigaralarına, kırık dişlerinden yarık kaşlarına, nasıl ve neden içtiklerine dair her ayrıntıyı kaydeden belleğim, daha sonra bunları kâğıda dökecek, parmaklarım onlara yepyeni bir hikâye biçecekti hayatın en trajik, en tiftikli kumaşından...

Zaman zaman uğradım buraya. Bir gazete kâğıdını kestiler ortadan

ikiye, bir su bardağına doldurup şarabımı, açtılar servisimi. Kimi kez üçüncü sayfa haberlerine yazıklanarak uzaklara daldım, kimi kez magazin manşetlerine güldüm. Bazen eğlendim kahkahalarla, bazen çok şaşırdım, zamanla kanıksadım. 1994 Temmuz'unda kapandı Pano. Kapılarını açtığı son günlerde, nihayete ereceğini bilmenin bilgeliği vardı tüm masalarda.

Ülker ortadan kaybolmuştu, hasta diye duydum. Ne yer, ne içer? Ziyaret etmek düştü aklıma kaldığı otel odasını, ayaklarım geri çekildi, belki yalnız kalmak isterdi. Belki de çekip gitmişti Cheshire kedisi.

Alice: Buradan gitmek için bana hangi yolu izlemem gerektiğini söyler misin?

Cheshire Kedisi: Nereye gitmen konusunda iyi bir anlaşamaya bağlı bu.

Alice: Neresi olduğunun önemi yok!

Cheshire Kedisi: O zaman hangi yol olduğunun da bir önemi yok.

Alice: Sonunda herhangi bir yere varsın da.

Cheshire Kedisi: Elbette varacaksın. Eğer yeterince uzun yürürsen.

Bir bir yok oldu, sırra kadem bastı Pano'nun müdavimleri. Hepsi yeterince uzun yürümüş, yorulmuşlardı artık. Yıllar geçti; cilalı masaları, zarif kadehler, tablo olup süslenmiş tabaklar doldurdu. Cam gibi parlatılmış zeminde biblo gibi kadınlar, cep telefonunlarını masaya silah gibi atan adamlar yürüdü. Sözde eski muhafaza edildi ama, Selpakçı çocukların, şarapçıların, Beyoğlu'nun evsiz ayyaşlarının içeri girmesi yasaktı. Doğal dokuyu törpüleyen, eskinin kokusunu yok eden hijyenik bir şarapevi oldu Pano. En kötü plastikten yapılmış bir kap gibi Beyoğlu'nun yeni simalarını aldı içine, aldı, aldı; patlamadı. Her yerde bombalar patlarken hem de, her yerde kan ve gözyaşı varken...

2003 Kasım'ında Levent ve Beyoğlu'nda düzenlenen bombalı saldırılarda 27 kişi öldü, 448'dan fazla kişi de yaralandı. İngiltere Konsolosluğu'na yapılan saldırı, bizim için bir tür özgürlük simgesi olan İstilal Caddesi'ni savaş alanına dönüştürmüştü. Dehşetten ne zaman kurtulmuştuk ki?

Beyoğlu eski bir masaldı, beraberlik ve kardeşlik ülküsü ise çocukluğumdan beri bıkmadan anlatılan bir masal artığı... En yalan masal mutluluk üzerineydi, anlamadan inandığımız...

Sokak Köpekleri, Kedili Madamlar, Akıllı Deliler

Psikologlar, belleğimizin kişisel deneyimlerimizi depoladığımız bölümünü 1980'li yıllardan beri "otobiyografik bellek" adıyla anıyorlar. Burası hayatımızın vakayınamesidir, birileri bize hatırladığımız en eski anılarımızı, çocukken yaşadığımız evin neye benzediğini veya en son okuduğumuz kitabı sorduğunda başvurduğumuz uzun dönemli bir kayıttır. Otobiyografik bellek, aynı anda hem hatırlar, hem unutur. Belleğimizle yaşadığımız şeylerin çoğu deneysel araştırma kabul etmeyen bir zaman diliminde gerçekleşir. Bazı fenomenler kayıt edilemeyecek kadar uçucudur.

Ambarlı'daki evimizde bir kuşumuz vardı. Şehre, İstanbul'a indiğimiz günlerden birinde ölü bulduk onu. Gerçek mi yoksa bunu zihnim mi kurguluyor bilemiyorum, kuşumuzun bir kedi tarafından parçalandığını düşünüyorum renkli tüylerinin etrafa, ayakaltına saçıldığını görünce. Bunun ancak bir kedinin işi olabileceği geliyor aklıma gayriihtiyari. Oysa kapımız kilitliydi, üstelik kedimiz yoktu. Belki yıllar yılı, toplumsal hafızadan belleğime aktarılan bu bilgi yüzünden korktum kediden.

Bomonti'ye taşındığımız yıllarda evimizde bir hayvanımız olsun istemişti ağabeyim. Hayvan sevgisini, onları birer dost olarak görmeyi babam aşılamıştı bize çocuk yaşta. Dandy sakızından çıkan hayvan kartlarını biriktirir, leoparlara, fillere, geyiklere gözümüz gibi bakar, hayvanlara ait tüm bilgileri hafızamızda depolardık. Çocukken gittiğimiz Gülhane Parkı'nda, onları kafesler ardında görmeye dayanamasak da hiç değilse bir adım ötemizde olduklarını hissetmek içimizi ısıtırdı. Kendimi bildim bileli bir kuşumuz vardı, Mersin'deki eve aldığımız kanaryalardan birinin ötmesi için yapmadığını bırakmamış babam, her gün farklı bir kanarya kasediyle gelir olmuştu. Velifendi'de hafta sonları midillilere binerdik mutlulukla karışık bir korkuyla. Uğurböcekleri, kelebekler, kuşlar, serçeler, fareler, kediler, köpekler, balıklar hep bizimle beraberdi Ambarlı'da. Bomonti'deki eve en çok kedi yakışırdı sanki.

Sokağımız kedilerle doluydu; tekirler, sarılar, siyah beyazlar, siyahlar. Her bahar yavrulayan, sayıları giderek artan, hızla büyüyen patiler, yumuk gözler... Eve gelirken mutlaka birkaç kilo akciğer ve kemik

getiren babam bunları özenle haşlar, incecik kıyar, sokakta ne kadar kedi, köpek varsa, katar peşi sıra "Fareli Köyün Kavalcısı" gibi kavak ağacının altında beslerdi hepsini. Babam sayesinde etlendiler, toparlandılar biraz.

Feriköy sokakları hasta, zayıf, kirli, sakat, partal kedi, köpeklerle doluydu. Kurtuluş ve Pangaltı'daysa pencere önlerinde sokağı seyreden, tüyleri pırıl pırıl, bakımlı, yumuşacık kedilerle sahiplerinin peşisıra aheste yürüyen küçük, şirin köpekler görürdüm sık sık.

Modern öncesi toplumlar hayvanlarla organik bir bağ kurmuşken Aydınlanma sonrası burjuva aile modelinin gelişimiyle, hayvanseverlik olgusu, evde hayvan besleme pratiği gelişti ve sınıfsal bir hal aldı. Rumlar ve Ermeniler, daha çok sevip, korurlardı hayvanları. Kedili Madamların sayısı o kadar çoktu ki... Yıllar sonra içlerinden biriyle tanışacak, canından çok sevdiği kedisi Ririko'ya her yerde bulunmayan özel mamalardan alacaktım. Eskiden bu kadar çok değildi pet shoplar, parklarda köpek gezdirenler, mama çeşitleri... Sanki hayvan sevgisi, bir orta sınıf şımarıklığına, bir endüstriye dönüşmemiş gibiydi ama semtin daha ziyade zengin semtlerinde bulunurdu mamacılar.

Babam kedilere, evde pişen yemeklerden arttırır, ciğer ve tonbalığı ufalardı önlerine. Tüm mahalleliyle kavga eder, kedilerin kuyruklarına teneke bağlayan çocukları azarlar, anneleriyle bağrışırdı sürekli. Pencereyi kapatır, söylenir, söylenirdi. Mahalleli sevmezdi pek hayvanları, kondularını korusun diye köpeğin önüne kuru yal atıp kedileri terlikle kovalardı gecekonduda oturanlar. Giderek nihilistleşen toplumsal duyarlıkların tümüne yabancılaşan yoksul kentliler, sınıfsal hınçlarını sokak hayvanlarından çıkararak rahatlıyorlardı adeta.

Onları seven, besleyen, doyuran, kayıran bir babam vardı görebildiğim. Son durakta, Pazar yolunda, Bira Fabrikası'na giden ara yollarda derisi kemiklerine yapışmış köpekler dolaşıyordu başıboş… Zehirlendiklerine dair söylentiler çalınıyordu kulağıma ne zamandır.

Sokaklarda küçücük çocukların köpekleri taşladıklarını, kedilerin kuyruklarını çektiklerini görüp irkiliyordum. Ne görüyorlarsa anne babalarından aynısını uyguluyorlardı. Harbiye'deki evimin balkonundan baktığımdaysa, kâğıt toplayıcıların, ayyaşların, koşturarak Dolapdere'ye inen çapulcu delikanlı takımının gece yarısı sokağımızı koruyan köpekleri sıkıştırdıklarına şahit oluyor, gözlerime inanamıyordum.

1996'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Habitat İstanbul Zirvesi'nden önce sokaklar tinercilerden, uyuz, cılız, hastalıklı köpeklerden temizlenmiş, tertemiz, modern bir kent maskesi yapıştırılmıştı suretine. Bu kent sevmiyordu sahipsiz hayvanları. Oysa Osmanlı kaynakları ve Avrupalı gezginler, İstanbul sakinleri ile sokak köpeklerinin, bir arada sorunsuz yaşadıklarına tanıklık etmiş, seyahatnamelerinde bir bir yazmışlar. 19. yüzyılın sonuna kadar köpekler ve kediler İstanbul'un yaşayan simgeleriymiş. Tüm diğer "azınlıklarla" beraber, hayvanlarla ve doğayla da ortak ve bütünleşik bir hayat anlatısı, belli ki Ortaçağ ressamlarının "eşzamanlılık" taktiğiyle oluşturulmuştu. 1910 yılında, İstanbul Belediyesi'nin binlerce köpeği toplayarak Marmara Denizi'nin ıssız bir adasında katlettiklerini öğrendiğimde dehşete kapılmıştım. Okuduğum hikâyeleri ve cinayet romanlarındaki şiddet, böylesi bir vahşetin yanında önemsiz kalıyordu. Osmanlı'nın "Avrupalılaşma" yolunda İstanbul sokaklarını başıboş köpeklerden temizlemek için bulduğu bu "alaturka" çözüm, yiyeceğin, içeceğin, yaşam imkânının olmadığı Sivri Ada'ya sürülen yaklaşık 30 bin sokak köpeğinin hiçbir canlının çekmemesi gereken acılar içinde, birbirlerini parçalayıp yiyerek ölmelerini içeriyordu.

Apartmanın önündeki gecekonduları bekleyen köpekler, ekmek ufaladığım pencere eşiklerine gelen serçeler, kanat çırpışlarıyla beni uyandıran kumrular hariç mesafesiz bir yakınlık kurmamıştım hiçbir hayvanla. Komşularımızdan hiçbirinin evinde kedi ya da köpek yoktu. Bizim de öyle. Bizim çiçeklerimiz vardı, annemin kâh balkonda, kâh salonun en güneşli köşesinde, konuşarak büyüttüğü çiçekleri...

Bir gün elinde, ıslak, üşümüş, korkmuş bir kedi yavrusuyla çıkageldi Selçuk. Hemen ona süt bulduk. Yumuşak, sıcak bir yatak yaptık. Yavaş yavaş iyileşti, büyüdü, kedimiz oldu Minnoş. Ama ben hep korktum ondan; neden korktuğumu hiç düşünmeden. Korktuğumu anlar ve her gece yatağımın altına gizlenirdi. Evden kaçtığında, kömürlükte barınmış, hamile kalıp geri dönmüştü. Doğalgazın yaygınlaşmadığı yıllarda, kömür sobasıyla ısınan evlerdendi bizimki. Odun ve kömürün alınması, yazın sonlandığının işaretiydi; buruk ve sıkıntılı gelirdi bana hep. Dakikalar içinde şıpınişi, apartmanın zeminindeki kömürlüğe taşınır, kış garantiye alınırdı. Karanlık, loş, rutubetli, küf ve toz kokan kömürlük, yeraltının gizemli dünyasına açılan bir eşik, Minnoş'un evden kaçtığı dönemdeki tek korunağıydı.

Biri ölü dört yavru doğuran Minnoş'tan ne yazık ki yıllar sonra ayrılmak zorunda kaldığımızda babama da bir suskunluk ve keder mühürlenmişti. Ağabeyimin alerjisi yüzünden bir daha kedi alamadık.

Bundandır ki sokak hayvanlarına daha bir düşer, mahalleliyle daha fazla kavga eder oldu babam. Nereye taşınırsa taşınsın sokaktaki kedileri, köpekleri beslemeye, gözetlemeye, korumaya, sevmeye devam ediyor. Bense kedi korkumu, sokaktaki kedileri önce besleyerek, sonra gözleyerek, yavruları kucağıma alarak, matokların kafasını okşayarak yendim yıllar içinde; şimdi biri kız biri erkek iki tekirimizle, Biciko ve Zeytin'le kalp kalbe uyuyoruz.

Minnoş'un evden ayrılıp annemin teyzesinin oğlunun, Kenan Ağabey'in Beşiktaş'taki evlerine taşınmasından bir süre sonra, ağabeyimin evlenmesi, evin bu durumda fazla büyük gelmesi, kiranın da rutubetin de aynı dayanılmaz oranda artması Bomonti'deki evden ayrılmayı düşündürüyordu bize. Ben de artık büyümüştüm, okulum bitmiş, iş hayatına atılmış, kendi ayakları üzerinde koşar hale gelmiştim. Ne zamandır istiyordum yalnız yaşamayı! Evimi kurup kendim geçindirmeyi; kendi kâşânemin efendisi olmayı... İlk ayrılan ağabeyim oldu; sonra ben Beyoğlu Tel Sokak'taki evime yerleştim, en son da annemler Edirnekapı'ya gittiler.

Topkapı Sarayı'nı, tarihi yarımadayı, denizi gören, balkonuna her sabah onlarca martı konan bir evdi Beyoğlu'ndaki ilk evim; pembe boyalı, eski bir apartmanın üçüncü katı. Yan yana iki odası, minicik bir mutfağı vardı; karşısındaki Taksim Ticaret Meslek Lisesi'nin öğrencilerinin sesleriyle canlanan... Bakkala ekmek almaya çıktığımda, Simurg'a uğramadan duramazdım. Onlarca yumuşacık, uzun tüylü kedinin, rafların arasında dolaştığı bu sahaf kitapçı, hemen çaprazındaki Pandora Kitabevi, o aralar yakın olmayı en çok sevdiğim mekânlardı. Deli gibi kitap almaya, torba torba eve yığmaya başladığım yıllardı. Her sabah Taksim'den servisle işe gider, mesai sonrası sabaha kadar oturur, denizi, gemileri, martıları seyreder, okurdum balkonumda.

Yıllar sonra hayatıma, denizi, ağacı, kuşu karşısına alan, parmaklıklarından rüzgâr üfleyen bir balkon girmişti nihayet. Tadını çıkartıyor, Beyoğlu'nun sabaha dek süren binbir eğlencesine sırtımı dönerek, birkaç saksıyla renklendirmeye çalıştığım arka balkonumda oturuyordum. Fesleğen kokuyordu ortalık sabah alacalarında... var ki fazla uzun sürmedi bu keyif. Daireyi tümden rutubet teslim alınca apar topar yeni ev aramaya başladım. Aklım Gümüşsuyu'ndaydı ama o sıralar çalıştığım Gezi Travel dergisi, Nişantaşı'na şimdiki Sofa Otel'in bulunduğu yere taşınmış, sabah erken kalkmakta oldubitti zorlanan benim de Harbiye'de oturmam şart kılınmıştı sanki.

Uzun süre Elmadağ Caddesi'nde takılıp kaldım. Ortaokul yıllarında ilk

gördüğümde büyülendiğim Arif Paşa Apartmanı'nda oturmak istiyordum. Tıpkı çocukluğumun Bira Fabrikası, Gürcü Kilisesi gibi gotik bir çağrışım uyandıran binayı defalarca seyrettim, günlerce pencerelerinden içeri soktum gözlerimi. Constantine Papa tarafında 1902 yılında Sarıcazade Arif Paşa ailesi için inşa edilen bu yedi katlı, 32 dairelik, yarım ay biçimindeki azametli apartmanın 30 yıllık sakini, en sevdiğim kadın yazarlardan Pınar Kür'ü gördüm baktığım yerde. "Bir Deli Ağaç'ta Paris Apartmanı"na dönüşen Arif Paşa Apartmanı'nı anlatıyordu:

"Çok ışıklı, çok parıltılı, bolluk simgesi bir ana caddeye yüz metre uzaklıkta olmasına karşın, artık 'kenar mahalle'liği benimsemiş bir İstanbul parçasının hemen hemen 800 metrekarelik bir alanına, çevredeki bozulmanın ayrıtına varmayan bir kendini beğenmişlikle yayılmıştı. Komşuların yakıştırdığı bir addı bu; yoksa yan sokaktaki koca demir kapılı, mermer basamaklı esas girişin üstünde, kimsenin başını kaldırıp okumaya zahmet etmediği yükseklikte vaktiyle binayı yaptıran Osmanlı paşasının adı yazılıydı."

"Bir Deli Ağaç" ve "Akışı Olmayan Sular" adlı kitaplarına esin veren bu apartmana 1979'da taşınmış Pınar Kür. O sırada hep yaşlı insanlar yaşıyormuş. Öykülerinde dile getirdiği gibi, yalnızlıklarını buraya sığdırabilmiş, yalnızlıklarıyla buraya sığabilmiş kişiler.

Apartmanın karşısındaki, 1896-1898 yılları arasında Surp Agop Hastanesi Vakfı'na gelir getirmesi amacıyla yapılan cumbalı evler de, yalnızlıklarıyla yaşayan yaşlıların konutlarıydı. 1830'lardan bu yana varlığını sürdüren Surp Hovhan Vosgeperan Hastane ve Düşkünler Evi'nin huzurevi bölümü, bugünkü Surp Agop Hastane'sine devredilmişti yıllar önce.

İç içe geçmiş evlere gire çıka, emlakçılarla konuşmaktan bezgin, sıkıntılı bir arayışın sonunda, merdivenleri henüz yıkılmamış, bahçe içindeki eski binasının bacasından hâlâ duman tüten bir başka yaşlılar yurdunun bulunduğu sokakta, güneş gören, zemini tahtadan, kedili madamların yaşadığı bir apartmanda bulmuştum yeni evimi...

Selbaşı Sokak'taki evimde, Uğur Apartmanı'nda her eve bir kedi düşüyordu neredeyse. Üst kattaki madamın, alt kattaki yazar hanımın, karşımdaki yaşlılar yurdunda tüm pencere önlerinin, mösyölerin, madamların kedisi vardı. Sokağın alt kısmında, bir müştemilatta oturan Hacı, mahallede ne kadar kedi varsa besler, iki büyük köpeğini soğuk havalarda tek göz evine alırdı. Sokaktan atılma kedi yavrularını, yanaşmaları, kimin kızıştığını, kimin uyuştuğunu, hangi köpeğin ne

vakit neden havladığını hep Hacı bilirdi.

Madam Mary

Harbiye'ye taşındıktan epey sonra, evimi ve yalnızlığımı bir kediyle paylaşır oldum; beni annesi zanneden, onu kızım sandığım Biciko. Simbiyotik bir anne-kız ilişkisi bizimki. Bedeninin uzatısıyım onun; bir an olsun ayrılmaz dibimden.

Daha bir lokmacıkken geçirdiği travmalar yüzünden olmalı (sokakta bulunmuş bebekken) çok korkak bir kedi Biciko. Zil çalmadan saklanıyor evde bellediği sotalara. Fazla insan, gürültü sevmiyor ama yaramazlıkta birinci. Arada cinlenip, geceyarıları bumerang gibi gidip geliyor, uçuyor evin içinde. Her şeyi benden iyi görüyor, benden iyi duyuyor, benden iyi biliyor.

Bazen, soğuk kış geceleri apartmana kediler sığınır, kapı eşiğinde onlara mama verirken kıskançlıktan, tıslayarak saldırmaya yeltenirdi. Ara sıra Madam inerdi bana, ya da evine çıkarken çalardı kapıyı. Çok sık çıkmazdı sokağa. Geleni gideni de olmazdı fazlaca. Bir ondan kaçmazdı, kapı önünde merakla bekler, gözlerini açarak bakardı Madam'ın ünlediği gibi "Ciciko"...

Bana da "Yavrimu" diye seslenirdi Madam pencereden. Sepeti sallar bazen pencereye hafifçe çarptırarak; duvara vurur geceleri iki kere, ürktüğünde bir şeyden... Balkondan bağırıyorsa birilerine, beni bekler sessizce, ortak etmek için kavgasına. Güçbirliği, ağızbirliği yaparız onunla sık sık. Kedisine âşık; bir bebek gibi nazlar, şımartır onu. Kimselerle anlaşamaz, gürültü yapanlarla, köpekleri, kedileri kovalayanlarla, sokağa çöp atanlarla atışır, bağırır çağırır, tansiyonu yükselir.

Ben sevdim ama Madamı, Harbiye'deki evden ayrılana kadar, on yıl boyunca. Evi emlakçıyla birlikte ilk o gezdirmişti. On yıl bana annelik, hamilik, kimi kez de birbirimize karşılıklı bekçilik, yarenlik edeceğimiz Madam Mary...

Arada tartışmalarımız oldu, müziğin sesini fazlaca açtım diye. Ben bayrak asmazdım milli bayramlarda eve, onunki penceremde dalgalanırdı; ben kutlamazdım onun bayramını o kutlar, lokum ikram ederdi, Noel için aldığı çikolataları elime tutuştururdu. Ben aramazdım onu göremediğim zaman, o hemen telefon ederdi bir gün eve gelmesem. Kocası Mösyö Paul hayattayken misafirleri olmuştum

bir öğle sonrası. Yıllar sonra ilk kez, on on beş dakikalığına da olsa komşuluğa çıkıyordum Harbiye'deki apartmanda. Bana eski fotoğraflarını gösterdi, kolejde okuduğu yılları anlattı, elleriyle yaptığı vişne liköründen sundu pralinle beraber. Tam kararındaydı burukluğu, tadı... Beğendiğimi anlayınca tarifini verdi; çok basitti...

Dondurulmuş değil, tam mevsiminde bir kilo taze vişne alıp çekirdeklerini çıkartmalıymışım. Sonra büyükçe bir kavanozun içine koyup, yarım kilo şeker ekleyerek kapağını sıkıca kapatmalı, bol güneş alan bir yerde, arada sırada sallayıp şekerini eritmek suretiyle bekletmeliymişim. Şeker tamamen eridiğinde 70 cc saf alkol ekleyip, sallayarak karıştırmalı, bu kez güneş almayan, oda sıcaklığında, karanlık bir yere yerleştirmeliymişim. Üç ay sonra hazırmış.

Tarifi uygulamak için birkaç kez niyetlendim ama Madam'ın nefis liköründen yapmayı hiç beceremedim. Ayarı kaçan apartmanımızın sorunlarını, sokağın gürültüsünü, öfkeleri, boşvermişlikleri, hayvan sevgisini paylaştık onunla; dedikodu yaptık kısık sesli. Bir gülmedik karşılıklı ağız dolusu, kahkahalarımız çınlatmadı ortalığı.

Kocasının ölümünden sonra kedisine daha bir düşer oldu madam, galiba biraz daha yorgun, bıkkın, aksi, asabi... Yöneticiydi yıllardan beri. Artık bu işi yapmak istemediğini söylüyordu sürekli. Sorunlu bir apartmandı; apartmanın da sokağın da semtin de çok bozulduğundan yakınıyordu. Hep temkinli, ikircimliydi. Yaşlandıkça gündüzleri de korkmaya başladı. Nereye gidip ne zaman döneceğimi sorardı minnettar bakışlarla. Dışarıda kalmamı istemezdi; güvendiği tek insandım ben. Olabildiğince yakındık. Ama madam mesafeli sevgisini hep korudu. Evini, yatak odasını, kucağını, hazmedemediklerini, gururuna dokunanları, üzüntülerini açtı bana. Sırları, anıları, çocukluğu hariç...

Yüzündeki çizgilerden, göğsündeki hırıltıdan, belinin bükülmüşlüğünden, gümüş çerçevelerdeki fotoğraflardan, öfkesinden, korkularından, susuşundan tamamlamaya çalıştım eksik kalanları. Kendi hakkında hiçbir zaman çok konuşmadı, anlatmadı. İstemedi.

Evden sabah çıkıp akşam, kimileyin gece yarıları döndüğüm için kimseleri görmezdim apartmanda. Aynı mekânı paylaşmamıza, birbirimizi duymamıza, aynı aidata, kömür parasına itiraz etmemize, hatta kimin ne pişirdiğini, gelenini gidenini bilmemize rağmen kimse kimseyi tanımaz, kimse zorunlu olmadıkça diğerinin zilini çalmazdı. Zaten on yıl boyunca o kadar çok insan gelip geçti ki. Ama apartmanımızda hiç çocuklu aile olmadı.

Taşındığım ilk yıl, apartman yöneticisi, yan komşum Madam Jenny'ydi. Küçücük, oyuncak gibi, yaşlanmış çocuk gibi bir kadındı. Onunla hafta sonları, ilk gençlik yıllarımda sürekli yaptığım gibi klasik müzik konserlerine gitmeyi hayal ederdim, ne zaman aidatı ödemeye gitsem, loş evindeki kuru yalnızlığı görsem. Kısa bir süre sonra taşındı Madam, bir yaşlılar yurduna gittiğini, orada daha rahat ettiğini öğrendim.

Uğur Apartmanı'na taşındığım günden ayrıldığım son ana kadar hep dostum, arkadaşım olan bir komşum daha vardı: Ardımdan Vivaldi'nin "Dört Mevsim"ini çalan, hâlâ arayıp hatırımı soran yazar komşum Sibel. Psikolojik sıkıntıları vardı Sibel'in; evi yeterince temiz, apartmandakilerle arası pek iyi değildi. En iyi arkadaşları kediler, köpeklerdi. On yıl boyunca, sayısını bilemeyeceğim kadar çok kedisi, köpeği oldu. Sokaktaki yaralı kedileri iyileştirdi, kimselerin yüz vermediği çirkin siyah kedileri şımarttı, kedilerine balık kızarttı mama alacak para bulamayınca.

Çöp kutularından bulduğu giysilerin, kendine küçük gelenlerini benimle de paylaşmak isterdi; hayret ederdim bulduklarını görünce. Koca bir hayatın tüm ayrıntıları, detayları çıkardı ortaya. Ne çok çöp üreten, kirleten, tüketen varlıklardık. İyiye, güzele dönüştürmeyi beceremeyen varlıklar... Canı sıkılınca bana çıkar, on dakika oturur, bir sigara içip evine inerdi Sibel. Morali bozuksa yüzü gülerek ayrılırdı; bana da iyi gelirdi rahatlığı, gökgürültüsüne benzer kahkahası, hayal dünyası, derin zekâsı, isyanı, öfkeleri, deliliği...

Birbirimizin lisanından iyi anlıyorduk. Biciko kaybolduğunda en büyük desteği ondan görmüştüm. Gecenin bir yarısı benimle beraber tüm ara sokakları dolaşıp, tüm arabaların altına yatıp bağırmıştı avazı çıktığı kadar. İkimiz de sabaha kadar oturanlardandık. Gecenin sesini iyi tanır, rengini tam görürdük ama son yıllarda sokaklar enikonu tekinsiz olmaya başladığından birbirimizi kılavuz tayin etmiştik.

Hayatı ters yaşıyorum ben; gece geliyor enerjim. Sabaha dek gözümü kırpmıyorum, ya ekran başındayım, ya elimde bir kitap, ya okuyorum ya film izliyorum. Tedbirsiz davranabiliyorum bazen. Sigaram bitiyor, kolam azalıyor. Evde yiyecek tek lokma bir şey olmuyor. Caddedeki Sultanahmet Köftecisi geç vakte kadar, Seven Eleven (yeni adıyla Marso) sabaha dek açık. Ama oralara gecenin bir yarısı gitmek cesaret ister. Giyiniyorum pantolonumu, yüzümde "deli" maskem, yabandomuzu gibi başım önde, boynum küt, hızlı adımlarla geçiyorum sokakları...

Kendini güvene almanın bir yolu deli olmak. Bir tür korunma mekanizması. O zaman bulaşmıyorlar, ilişmiyorlar pek, gülüp alay ediyorlar arkandan sadece. Hem alışıklar "delilere". Ellerinde mama torbalarıyla parkları, sokak aralarını, köşe başlarını, metruk evleri tutan kedici deli kadınlar, pejmürde giysilerle şarkılar söyleyip küfürler ederek bağıran deli adamlar... Bomonti'den Harbiye'ye Pangaltı'dan Kurtuluş'a, Feriköy'den Şişli'ye nereye gitsem bir sürpriz gibi karşıma çıkan, yıllar yılı benimle beraber yaşlanan delinin, konservatuvara girmeyi çok isteyip sınavı kazanamadığı için bu hale düştüğü de söylenirdi, sevdiği kızı babası vermeyince üzüntüden mecnun olduğu da... Hiç durmadan şarkı söyleyen ama ne dediği hiç anlaşılmayan bir başka sevimli deli, Artigiana'nın alt katlarından birinde otururdu. On yıl boyunca sokağa çöp attı, sabaha dek bağırarak şarkılar, marşlar söyledi, gelene gidene, geçmişe geleceğe söylendi durdu. Onunla göz göze gelmeye hep çekindim, başımı yana çevirdim...

Pangaltı ve Kurtuluş'ta gezinen "deli saraylı" da denilen Nermin Hanım vardı sonra. Yaz kış ne kadar elbisesi varsa üstünde taşır, yanından hiç ayırmadığı şemsiyesi ile bazı küçük saldırılarda bulunurdu. Bir de Cico Emine! İki büklüm olmuş kuru bir dala benzeyen bu yaşlı kadının özelliği, polis düdüğü ile dolaşmasıydı: Karşıdan karşıya geçmesi gerektiğinde düdüğünü çala çala sürücüleri uyarıp kendine yol açar sağ salim kaldırıma çıkardı.

Buraların delilerinden biri de bendim şüphesiz. Aklın içinden anlaşılamayacak bir delilikti üstelik hepimizinki...

Hava kararıktan sonra caddede yürümek mümkün değildi. Özel arabalar, taksiler duruyor, yavaşlıyor, bekliyor, rahatsız ediyorlardı. Hırsızlar, yankesiciler, siyah suratlı adamlar, takımelbiseli fedailer artmıştı. Travestiler tek başlarına korkutucu değillerdi. Hatta eğlenceli oldukları, ortaya kocaman bir pizza söyleyip kaldırımda bağıra çağıra yedikleri, mesai başlamadan sokakta futbol oynadıkları, şarkılar, tekerlemeler ünledikleri günler de vardı. İnsanı ürküten, erkek olduklarını anımsadıkları anda şişeleri kırarak, naralar atarak, silahları çekip, bıçakları parlatarak kavga eden müşterileriydi. Sokağa kristalleri saçılan camların kırılışından anlardım o gece kaç şişelik arıza olduğunu. Bazen dozu giderek artar, bazen eğlenceli birkaç kahkahadan, kaçışılan köşelerde topluca fısıldaşmadan öte gitmezdi gürültü. Polis, baş edemiyordu. Sürekli sokak aralarında dolaşıyor, etrafı anonslarıyla kolaçan ediyordu ama hiçbir şey azalmıyor, rahatlamıyor, güvenilir olmuyordu.

Gecenin karanlığını havaifişek gibi patlatan birkaç kavga dolayısıyla ve yaklaşık on beş kadar travestinin apartmanımızı işgal ettiği bir kuşluk vakti, epey tartışmıştım polislerle. Emniyetimizi sağlayacakları yerde, başka bir yere taşınmamızı öneriyorlardı. Bir zamanlar öykündüğüm semt, giderek daha gri, daha yabancı, daha tehlikeli görünmeye başlamıştı. Oysa en güvenilir olması gereken bölgenin tam ortasında; Harbiye Orduevi'nin yakınında, Askeri Müze'nin karşısındaydık.

Koleksiyonlarının zenginliği ve çeşidi açısından dünyanın önde gelen müzelerinden biri olan Askeri Müze'yi, Harbiye'ye taşınmadan önce birkaç kez gezmiştim. Müzede her yıl açılan ekolojik ürünler fuarınıysa hiç kaçırmadım. Tazeliğe, diriliğe, topraktan gelene özlemim gün geçtikçe artıyordu. Kırklı yaşlarımda ayakta kalmanın, hayata dayanmanın, aklını susturup kalbini dinlemenin bir alternatif yolu olarak seçtiğim yoga ve meditasyon sayesinde bir yaşam pratiğine dönüşecekti doğallık, akışla süzülmek, neyse o olmak...

Evimin tam karşısındaki yaşlılar yurdu, bu farkındalık döneminde, hayatın orta yerindeki yaş döngüsünde hayli yardımcı oldu bana. Uzun yıllar hüzün ve karamsarlık verdi yaşlı yüzler, bükülmüş beller. Ancak sonra sonra yaşlılığın, yaşanmışlığın en mükemmel ifade dönemi olduğunun farkına vardım.

Artigiana Düşkünler Evi İhtiyarlara Mahsus Cemiyeti Hayriye Derneği, 16 Mart 1838'de yardıma muhtaç yaşlı kimselere yardım etmek amacı ile Triesteli bir İtalyan olan Giacomo Anderlich tarafından kurulmuş. Evimin balkonundan, bin beşyüz metrekarelik bahçesini süsleyen ağaçların tepeleri görünürdü Artigiana'nın. U şeklinde bir avlusu ve bahçesi olan binanın kiremit damına dalları eğilen ağaçların döngülerini izlemek, her gün hüzünlü, külrengi yüzlere bakarak kararan içimi ışıtırdı. Hele sokağın hemen girişindeki incir ağacı! Köşesinde ağaç olan bir sokakta oturuyor olmak, her mevsim değişen yeşilini, yemişe duran dallarını, meyvesinin olgunlaşıp çürüyüşünü gözlemleyebilmek, ait olduğumu düşündüğüm doğanın içine doğru beni çeken çakıltaşlarıydı. Toprağa eğilen yemiş, altdünya meyve bahçesinin her tarafında çalan, kaynakları ve güçleri çağıran bir zil gibiydi. Beni kendi bahçeme sezgiyle götürecek yolun duraklarından biri olarak gördüğüm Harbiye'deki evde, ağacını arama, topraklanma, köklenme çağına dek yaşadım; yalnızca kendinde duran, sakince kendini olabilen ağaca yakınlaştığım şimdiki evimi, ailemi kurana dek...

Selbaşı Sokak, Uğur Apartmanı'nda deyime hakkını verircesine, göz açıp kapayana dek geçti on yıl... İlk gençliğim, yolun yarısı ve sonrasının eşiği... Huzurevinin pencerelerine bakarak yaşlanmayı hayal ettim on yıl, yüzlerce ay, binlerce gün ve her dakika... Sonra yok olmayı, bir başkasına yerimi devretmeyi... Kaç kişi öyle gitti, kaç kederli yüz eridi penceremin karşısında, kaç kemikli el bir daha örtemedi perdesini... Geceler yerini sabahlara bırakırken, kar sokağı tümden kaplamışken, yıldızlı gecelerde, sıcak ilkyaz sabahlarında hep onlara baktım, onları izledim. Aramızda belki çok zaman farkı vardı ama perdenin soğuk mesafesi yoktu. Camlarımız ayna gibi gösterirdi diğerini...

İşten döndüğümde tek isteğim eve gelmek ve pencerenin karşısına geçmekti. Çünkü orada akmış ama henüz kurumamış bir hayat vardı, ağrılı kemikler, eriyen kaslar, buruşan tenler vardı. Şen kahkahalar, cam önünde gizlice sigara tüttürenler, şarkılar, aryalar, türküler, sevimli deliler vardı. Onların henüz resme düşmemiş suretleri, yazılmamış hikâyeleri vardı.

Hayalet Gemi dergisi için yazdığım ilk öykü, hiç şüphesiz yaşlılar yurdundan etkilenmişlik sonucu çıktı ortaya. Arkadaşım Mehmet Açar uzun zamandır teşvik ediyordu beni dergi için yazmaya. Tema "kahkaha" idi. Son derece hüzünlü bir metin çıkmıştı ama ortaya:

"Acıyı paylaşmak, işte bu mümkün değil. Bilgelerin bilgesi kader hayır diyor. Eğer, şimdiden hüzünle dolu olan çocuklar bir de annelerinin yükünü sırtlarına alsalardı, kendi acılarına tasavvur edebildikleri diğer acıları katsalardı binalar yükselmezdi; yollar otların arasında kaybolurdu; müziğin ve resmin sonu gelirdi ve bir büyük iç çekiş göğe yükselirdi ancak. Kadınların ve erkeklerin davranışlarına yalnızca korku ve keder hâkim olurdu. Ama bu durumda her zaman ilgiyi dağıtacak bir şeyler bulunur - hastanenin köşesinde bir laternacı, insanın aklını çelen bir kitapçı ya da oyuncakçı dükkânı, atlıkarıncaların durmaksızın döndüğü ışıltılı bir lunapark, ateş yutanlar, jonglörler, palyaçolar, ip cambazları, kolu çıkmış bir et bebek...

Her insan, çocukluğunu taşır bilinçaltında!

Ufacık bedenini taşıyamayacak kadar yaşlanmış bir küçücük adamsın sen. Resimler, fotoğraflar, gazete kesikleri, dergiler, şiirler, gönderilmemiş mektuplar, ödenmemiş faturalar, ütüsüz gömlekler, rengi solmuş fötr şapkalar ve kurumuş çiçekler, sadece ve sadece korku ve kederin hâkim olduğu çocukluk ve eksik kalan bir senaryoyla birlikte ihtiyarladın, onlarla birlikte eskidin, duvarların boyaları dökülürken döküldü saçların. Bozuk

bir plaksın şimdi biteviye aynı sesi çıkaran. Figüran kahvelerinin civarında, öksüz kediler gibi dolanıp kendine güldürme insanları. Sen sadece temsillerde güldürmekle yükümlüsün."

Sonrasında birkaç yıl devam ettim Hayalet Gemi'ye yazmaya. Yazdığım tüm hikâyeler "sıkıntı" yüklüydü. Karanlık ve umutsuzdu. Zaten bir süre sonra da bırakacaktım hikâye yazmayı. Bir Şaman kadın, bir öykü perisi ile tanışana dek. Defterlerimi dürüp kapattığım esnada renk renk, boy boy defterler hediye etti bana; kitaplar, dergiler, renkli kalemler, biblolar, takvimler... Taze fesleğen kokusu ve yeni pişmiş ekmek sıcaklığıyla girdi hayatıma. Gözlerinin ışığını, kalbinin yumuşaklığını, edebiyatı sıkı sıkıya kavramış ellerini bana açtı Nâlân Barbarosoğlu... Daha çok okumamı, daha çok yazmamı, daha çok duyumsamamı sağladı. Yine eski çocuk olmuştum sayesinde. Özenle paketlenmiş hediyeler veriyorduk birbirimize, kartpostallar yazıyorduk, iyi dileklerde bulunuyor, sürprizler yapıyorduk. Onunla film izlemek, kitaplardan konuşmak yeni bakış açıları kazandırıyordu bana. Ne zaman paniklesem, sıkılsam, hastalansam yanımdaydı. Uzun yıllar sonra hayatıma giren en özel, en kırılgan, en hassas, en güzel dosttu Nâlân; karanfil gibiydi, incecik, zarif. Hüznü düğüm düğüm... Nane ruhu gibiydi sonra, şifalı, rahatlatıcı... Renklerden mordu, mistik bir yüceliğe sahip; notalardan "si". En çok gülüşünü severdim, müstehzi bakışlarını, ironisini… Empatisini! Gümüşi saçlarını örerdim; bir genç kız olurdu, gözlerini boyadığında alımlı bir kuzgun. Gece geç vakitte evine dönerken arkasından bakardım; ivecen adımlarıyla incecik silueti aşağı köşede kaybolurdu.

Gecenin İnsanları

Geceleri yetişkinlere özgü suskunluk ve yeis çökerdi evlere erkenden... Oyun vakti bitmiştir, uslu olmalı, geç olmadan uyunmalıdır. Gündüzün kurallarının artık işlemediği, tehlikenin ve toplumsalın tüm maskelerinden soyunduğu gecenin karanlığı, çocukluğumdan beri yakamı bırakmayan bir korku alanıydı. Toplumsal hafızadan bilincimize nakşolunan "hava kararmadan evde olmalı", "gece gezen kızlara hoş gözle bakılmaz", "her tür şer gece ortaya çıkar", "gece aynaya bakılmaz, tırnak kesilmez", "uyumazsan kurtlar kapar" temrinleri; kurtadamlar, hayaletler, canavarlarla, cinlerle bezeli masallar değil miydi, geceyi daima nevrotik bir halet-i ruhiyeyle yaşamama neden olan?

Ama gecede değişim vardır, görmemek için kör olmak gerek; inanılmaz sürprizler, gündüz yokolan mahlûkat ve uyuyan kentin olağanüstü sırları...

Yalnız başıma sokaklarda gezmenin rahatlığını, özgürlüğünü ve güvenini yakaladığım yıllarda, yaşadığım semtin gecelerini de merak ettim. Bomonti'de birkaç kebapçı, Feriköy'de müşterilerini futbol ve loto tutkunu emeklilerin oluşturduğu birkaç birahane, Kurtuluş'ta ise harika bir Rum meyhanesi vardı. Bir kadın olarak tek başına girip oturabileceğin, bir kadın tarafından işletilen bir meyhane...

Kurtuluş ve Pangaltı'da Rumlarla beraber meyhane kültürü de gelişmiş. 19. yüzyıl seyyahı *de Amicis*, 1870'lerde Pangaltı eteğinden geçen kuru derenin karşısındaki Rum mahallesinde bolca meyhane bulunduğunu yazıyor. Madam Despina'nın meyhanesi ise 1946 yılında kurulur. Meyhaneci kadınların idolüdür Despina, yedirip içirip hoşça vakit geçirtmekle kalmaz, kazancının büyük bölümünü hayır işlerinde kullanır.

1919 yılında İmroz'da doğar Despina Kanlı. 15-16 yaşlarındayken ailesi önce İstanbul'a, ardından Yunanistan'a göçünce İstanbul'da kalmak ister Despina ve dediğini yapar. 18 yaşında, Moda Teras Gazinosu'nda konsomatris olarak çalışmaya başlar. Güzelliği dillere destandır, salt meraktan onu görmeye gelenler çoğalınca, ünü artar, adı duyulur. Güzel olduğu kadar hırslı, zeki ve çalışkandır Despina, kendine bir işyeri açmayı kafasına koyar. Çevresinin de desteğiyle 1946'da "Despina'nın Meyhanesi" adlı ilk gazinosunu Esentepe'de açar.

Artin adlı bir otomobil satıcısıyla evlenip elini eteğini çeker iş hayatından 1965'te. Ancak kocası bir süre sonra aniden ölünce, 1970'lerin başında bu kez "Madam Despina" olarak Kurtuluş'taki meyhanesini yeniden devreye sokar ve eski günler geri döner. Bir süre sonra hastalanır Madam, meyhaneyi devreder. Mekânın aynen korunması tek şartıdır.

Meyhaneye devredildikten sonra hiç gitmedim. Ama kadınların işlettiği diğer meyhaneleri merak ettim, dönemin en namdar mekânlarını bir bir gezdim.

Sezen Aksu'nun makyözü olarak bilinen Suzan Kardeş'in Arnavutköy'deki meyhanesi Bekriya'da boğaza karşı kurulan, Balkan yemek ve mezeleriyle donatılmış upuzun bir sofraya konuk oldum. Organik beslenmenin, ekolojik tarımın bu denli farkındalık yaratmadığı yıllarda, mutfağındaki ot çeşitliliğiyle dikkat çekerdi Ece Aksoy. Yıllarca Arnavutköy'de hizmet sunan Ece'de, mutfağı hep açık oldu misafirlerine. Önce Beyoğlu Nevizade Sokak'taki Nilgün'ün yeri Gizli Bahçe, ardından feministlerin Beyoğlu İmam Adnan Sokak'taki üssü Kaktüs ve son olarak İstiklal Caddesi, Süslü Saksı Sokak'taki Şiirci takıldığım yegâne yerler olacaktı. Şiirci'yi işleten Nilgün vasıtasıyla ÖDP Beyoğlu Şubesi'nin kadın toplantılarına gitmiştim. Mor iğnelerim çantamdaydı. Pazartesi dergisine yazmaya, dik durmaya başlamıştım.

Ortaokul ve lise yıllarında korku mitolojimi destekleyici her tür kurmacaya zemin kuran Beyoğlu geride kalmış, keşfetmeye can attığım, her bilinmezliğiyle kışkırtıcı ve sürprizli İstiklal Caddesi'nin, Galatasaray'ın, Asmalımescit'in, Tünel'in tüm ara sokaklarının tozunu attırmaya başlamıştım. Eskilerin anılarda yazdığı, dillerinden düşüremedikleri o asil, o avangard Beyoğlu'nu hiç yaşamadım ben. Çocukluk yıllarımda çok kalabalık ve büyüktü, ergenlik dönemimde, ürkütücü ve tehlikeli. Üniversite çağında davetkâr, marjinal ve entelektüel. Sonrasındaysa ikinci ev olmuştu Beyoğlu bana.

Gezi Travel dergisinde çalıştığım yıllar boyunca, mesai saatinin bitiminde, haftanın beş günü gittiğim yerdi orası. Kitapçı, sinema, tiyatro, sergi, gösteri, konser, eğlence ya da sadece avarelik etmek için... İşbitimlerinde, akşama doğru İkitelli'den şehre indiğimizde ilk uğradığım yer, Sahaf Özay'ın dükkânı olurdu. Galatasaray'daki Aslıhan Pasajı'ndaki Ada Sahaf'ın sahibi Özay'dan, Gezi dergisi için Yurt Ansiklopedisi'nin tüm ciltlerini satın aldıktan sonra sıkı bir dostluk geliştirdik; bir günümüz aynı geçse, kitap kokusunun hafif rutubetle mayalandığı bu küçücük dükkâna bir gün uğramasam endişelenirdi. Ondan pek çok yeni yazar öğrendim, hiç durmadan kitap ve bilgi

alışverişinde bulunduk. Bir gün Murat Belge uğrardı, bir gün Orhan Pamuk başını uzatırdı kapıdan. Adını hiç duymadığımız kitaplar arardı, okumaktan hakikaten çıldıranlar...

Her oturuşumda bambaşka ayrıntılarını yakalardım rafların; her kitabın, her yazarın bir görülme, bir tanınma zamanı vardı burada. Akşam bastırıp pasajın kepenk kapatmasına birkaç saat kala da kerahet vakti gelirdi. Heyecanlanırdık; yan yana sıralanan dükkânlarda, boşları toplama, para denkleştirme telaşı başlardı. Aynı dükkânlarda, tahta taburelerin, kitap yığınlarının üzerinde sanki ortak bir muhabbet kıvamlanırdı da aynı anda kahkahalar patlar, eğlenceli nidalar çınlardı kapılar önünde. Özay'ın yan dükkânı Mihrican'ındı. Gün gelir, o kapatana kadar çöreklenirdim yanına. Masasının karşısındaki sandalyeye tüner, hiç durmadan gülerek konuşurduk, edebiyattan, hayattan, kadınlıktan... Ödünç aldığım kitaplar, öğrendiğim duruşlar vardı ondan; bir öğrenemediğim nikbinlik, sakinlik...

Pasajın en eskisi, en karakteristik sima Sıtkı Hoca'ydı şüphesiz... Hocaydı ya, ondan çekinir, saygıyla toparlanırdık dükkânının önünden geçerken bile. Evinde binlerce kitabı var derlerdi. Kitapları, karısına tercih etmiş denen o ki... Kadın çıldırmış; kitap kitap! Evde oturacak yer kalmadı. "Ya kitaplar ya ben" olmuş son sözü kapıdan çıkmadan önce. Kitapları seçmiş Sıtkı hoca, onların ayakları yokmuş çekip gidecek.

Öğretmenlik mesleğinden emekli olduktan sonra bütün zamanını, ilgisini, sevgisini kitaplara ayırmış. 17 Köy Enstitüsü'nden birinin kurulduğu Kayseri Pazaröre'de doğup büyüyen hoca kitaplara olan şefkatinin öyküsünü şöyle anlatıyor:

"Dört yaşımda iken Köy Enstitüsü kitaplarını, özellikle Milli Eğitim klasiklerini komünist kitapları diye lanse ettiler. Bir gün -dört yaşımdaydım- köyde bir bağırtı oldu. 'Enstitüde yangın var' diye bağrıldı. Ben de koştum. Yangın çatıyı sarmak üzereydi. Bu arada kitaplar yukarıdan aşağıya kuşkanadı gibi pırrr, pırrr diye ses çıkararak inmeye başlamışlardı. Ben kuşlar yanıyor' diye bağırmışım; teyzem söylüyor. Sanıyorum oradan da kaynaklanan bir koruma duygum, kitaplara ilişkin bir anaçlığım gelişti."

Evi gerçekten de söylentileri doğruluyor Sıtkı Hoca'nın. Yemek yiyip çay içmeye bir tek tepsi ayırmış kendine, bir tepsilik boş alan. Kalanlar kitapların. Yıllardır biriktirdiği 50 bin kitabıyla öyle mutlu, öyle kendi ki...

Çocuk sayılacak yaşlarımın Haşet Kitabevi, Sander Kitabevi, Alman Kitabevi yerini yenilerine bırakmıştı. Cağaloğlu kırtasiyeleri, Beyazıd ve Kadıköy sahafları, Beyoğlu'nun tüm kitapçıları, mutlaka haftada bir uğradığım ve uzun vakit geçirdiğim kurtarılmış mekânlar oldu benim için. Bazen o kadar çok kalırdım ki raflar arasında, saati unutur, ne zaman okuyacağımı hiç kestiremediğim bir sürü kitapla dışarı çıkarim. Bomonti'deki evde, aydınlığa/ karanlığa/ araya/ ışığa bakan küçücük odam, tıka basa dolmuştu bilgiyle; kitap, dergi, fanzinle...

Sahaf gezme merakı, Cingöz Recai serisi sayesinde gelişti sanırım. Peyami Safa'nın bu müstear isimle, polisiye, eğlencelik romanlar yazdığını öğrenmemle sahaflarla kurulacak ilişkim de başlamıştı. İçlerinden, İstiklal Caddesi Emir Nevruz Sokak'taki Sahaf Turkuaz, sevgimde hâla birincidir. Bir eski kitap dedektifi Nedret İşli, Püzant Akbaş ve Cevdet Serbest ile kitaplardan çok dostluğu, sohbeti, aile sevgisini paylaştık.

Tatil günlerinde ya da kutlamalarda ailecek gidilen yemeklerde, çocuk masasında otururdum ben. Çok da keyif alırdım bundan. Yemek bitiminde, yan masada ağdalanan sohbete katılmayı ihmal etmeden oyunlar oynatır, oyalardım çocukları. En çok, adam asmaca oynatırmışım; bugünkü aklımla farkına varıp kızıyorum kendime. İlkokul çağındaki çocukların kelime haznelerini geliştirmek için öğretilen/oynatılan bu oyun, ne denli faşizan olduğunun farkına varmadan okuduğumuz, kanıksadığımız masallar gibi tıpkı.

Beraber gidilen mekânlardan en çok Kuzguncuk'taki İsmet Baba'yı, Galatasaray'daki Merih Meyhanesi'ni severdim. Eski usül bir meyhaneydi Merih; sıcak ev yemekleri, çorbaları, mezeleri, hele hamsisi... Türk Sineması'na hizmet etmiş/eden figüranların barda, müdavimlerin köşe masalarda demlendiği Merih'te maç günleri oturacak sandalye bile bulmak mümkün değildir. Ya sofrayı mezeyle balıkla donatanlar vardır şen şakrak, ya bir duble rakıya kavun peyniri meze eden yalnızlık masaları...

Vahan Usta'yı, işte bu tek kişilik bekâr masalarında görürdüm sık sık. Çalışkan bir kaplumbağa gibi sırtlandığı kitap yükünü bazen Özay'ın dükkânına bırakır, bazen çanta gibi taşır yanında... Okuldan kaçmış küçük bir öğrenci gibidir. Her daim giydiği kepi, yüzünden eksik etmediği buruk gülücüğü, külü ha düştü ha düşecek sigarası, kibarlığı ve beyefendiliği ile sevilmek için yaratılmış bir maskottur sanki.

İstanbul'un en renkli sokak sahafı Vahan Usta (Kocaoğlu), Beşiktaş'a

taşımadan önce Galatasaray Lisesi'nin ara sokağının köşe başında açtı 40 yıl boyunca kitap sergisini. Sokakta kitap satarak yaşam mücadelesi veren Vahan Usta'nın kahramanı olduğu bir çizgi roman, hakkında çıkartılmış bir kitap, çeşitli televizyon, radyo, dergi ve gazetelerde yayımlanmış onlarca röportaj, resmedildiği tablolar var. Oktay Güzeloğlu, "Beyoğlu Devletinin Kültür Bakanı" diye tanımlamış, Sevan Ataoğlu, "Yaşlı bir kitap kurdu", Ümit Bayazoğlu "Kaldırım kütüphanesi" demiş. Ergun Hiçyılmaz'a göreyse Galatasaray'da yerden yükselen, modernleşme karşıtı bir halk anıtı.

Henüz 3 yaşındayken ailesi ile birlikte göç etmiş İstanbul'a 1928'de. O kadar yoksullarmış ki kiliselerde, mezarlıklarda yatıp kalkmaya başlamışlar ailecek. İlkokul birinci sınıfta bırakmış Mahrukyan Okulu'nu. Bahçıvan yardımcısı olarak çalışırken "Nat Pinkerton" adlı hafiye öyküleri rastlantı sonucu eline geçmiş. Bu öykülerle başlamış Vahan Usta'nın okuma aşkı, Dostoyevski'ye dek devam etmiş.

6-7 Eylül Olayları'na şahit olmuş Beyoğlu sokaklarında; dükkânların yağmalandığını görmüş, hiçbir zaman dükkân sahibi olmayı istememiş. Beyoğlu kaldırımlarını mesken tutmuş bu nedenle. Osmanlı Yokuşu'nda Karekin Varbed'in ayakkabı dükkânında çıraklık yapıyormuş olayların olduğu sıra. Şans o ki, o gece de dükkândaymış. Saat yedi gibi endişe verici bir uğultu duyulmuş, sesler çoğalmış, şahlanmış, 15-20 dakika sonra şiddetli darbe sesleri gelmeye başlamış. Kepenklerin ve camların kırılışı, dükkânlara ve evlere hücum çağrıları:

"Vurun, kırın, acımayın!"

Kaçsın mı kalsın mı çözümsüz, umutsuz... Tam kapana kısıldığını düşünürken yoldan geçen bir manga polisin ardına takılmış ve canını kurtarmış. Bunca acı, eziyet, yoksulluk gördüğü İstanbul'u yine de çok seviyor. Tek isteği, Beyoğlu'nun bir belgeselini çekmek...

Vahan Usta, Galatasaray'daki en salaş tektekçi meyhanesi Aspava'nın yanı sıra sık sık Süper Meyhane'ye de gelir, herkese selam verir, gülümser, birasını içer, sessizce giderdi...

Kimler gelip kimler geçmedi ki buradan? Gece yarılarına dek sohbet ettiğimiz kaç feminist kadın anne oldu, kaç şair kitabını yayımladı, kaç fanatik şampiyonluklar gördü, kaç karı koca ayrıldı, kaç aşk taçlandı, kaç hamsi tavaya atıldı, kaç şişe kırıldı kavgalar koptu, kaç usta yaşamanın yolunu kaybettiği bu durakta ölümü buldu...

Adil Nuri Erkoç'tu adı. Ama hepimiz Eflatun Nuri diye bilir, öyle

seslenirdik. Interpress dergi grubunda, Panorama ve Turkuaz dergilerinde çalıştığım dönem, 90'lı yıllarda tanışmıştım onunla. Hürriyet gazetesi'nden ayrılmış Panorama dergisine geçmiştim. İlk kez burada bilgisayar kullanacaktım; internet ile tanışmamıza ise daha uzun yıllar vardı.

Yıllarca voleybol antrenmanları için geldiğim, Eczacıbaşı Spor Kulübü'yle aynı sokaktaydı Gelişim Dergi Grubunun binası. Ekonomik Panorama yenileniyor, Avni Özgürel yönetmenliğinde bir ekip oluşturuluyordu; hummalı günlerdi... Her biri kendi türünde, klasik bir yer edinen Nokta, Rapsodi, Kadınca, Hello, Ekonomik Trend, Hıbır gibi dergilerin muhabirleri, yazar ve çizerleriyle yan yana, altlı üstlü çalışıyorduk. Tülay Bilginer'in yayın yönetmenliğini yaptığı Rapsodi ve Genç Olmak dergilerinin ekibiyle anlaşıyordum en çok.

Daha sonra tüm bina, arşivinden muhasebesine, yemekhanesinden stüdyosuna kadar arkadaşım, uğrak noktalarım olacaktı.

Yıllarca aynı binada çalışıp, aynı merdivenleri inip çıkıp, aynı yemekhane sırasını beklememize rağmen tanışmadığımız, fotoğrafa kendi ışığını katabilen, hayvanlarla kurduğu olağanüstü iletişimi fotoğrafa tüm doğallığıyla yansıtan Senih Gürmen ile de yıllar sonra tanışacak; kedilerimiz Biciko ve Zeytin ile bir aile olacak ve ben hayatımda ilk kez Anadolu yakasında, kentin görece sakin, bozulmamış yeşil bahçesinde oturacaktım.

İnsanların birbirini gözetlemediği, kimsenin diğerine rakip, magazin gazetecilerinin kral olmadığı bu yıllarda çalışmak dert değil, eğlence, fikir üretip gerçekleştirerek, tasarlayıp hazırlamak mutluluk yaratan ortak bir edimdi. Dergi çıkmaya başlayıp bir de "tutunca" her gece orada yatar kalkar olmuştuk. Aylık dergilerin mutat periyotları hariç, sanki her gün binada sabahlayan ekip Hıbır'cılardı. En sivri, en komik, en fenomen karakterler Nokta'nın ardından grubun bu en prestijli dergisinden çıkardı.

Hasan Kaçan tanıştırdı bir gün; çay içtik beraber. Sanki kırk yıllık dost gibi sohbet ettik hararetli, saatlerce. Bana Şile hikâyelerini anlatmıştı, pirinçten başka yiyecek hiçbir şeyin, elektriğin, ocağın bulunmadığı bir evde, pirinç tanelerini bir bir yiyip üzerine de bolca su içerek nasıl doyduğunu, şiştiğini... Her cümlesi bir hikâyenin gizirgâhıydı. Hangisi gerçekti anlattıklarının hangisi "hikâye" bilmiyorum, hiç bilmedim. O ilk tanışmanın ardından Beyoğlu'nda sayısız kere karşılaştık, konuştuk, beraber içtik, güldük.

7 yaşında başlamış çizmeye, 77'sine geldiğinde, yazdığı kitabı göstermişti bize. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki eğitimini yarım bırakarak mesleğe giren Eflatun Nuri'nin karikatürleri, ilk kez 1942'de Akbaba'da yer almış. Çocukluğumda babamın her hafta aldığı mizah dergilerinden biriydi Akbaba. Babam bitirince, hepsini yatağıma yığarak geceleri toptan okumak en büyük eğlencelerimden biriydi ilkokul yıllarında.

İki dedesini de tanımamış, ama Heidi izlediği yıllardan beri bir dedeye özlem duyan benim, bu eksikliğimi de gidermişti sanki Eflatun Nuri. Galatasaray'daki Asmaaltı'nda, Merih meyhanesinde, Süper'de, kitapçılarda, Tünel'de karşılaştığımız her defasında, aynı kibarlığı, aynı muzipliği, aynı çapkınlığı gördüm bakışlarında, anlattıklarında. Tek başına bir masaya oturur, bacak bacak üstüne atıp, birasını yudumlayarak kâğıtlara gömülür, bana da okuturdu bazen. Yaşadıklarından damıttığı, tanıklıklarla, anılarla dolu kitabı "Benim Adım Eflatun"u getirdiğinde yanında, "darısı başıma" demiş miydim içimden diye düşünüyorum şimdi onu özlemle anımsayınca. Kitabına adını veren olayı anlatmış, baş başa verip beraberce okumuştuk.

Akademiye devam ettiği 1946 yılında, okulun müdürü Burhan Toprak her yerde Eflatun'u aramaktadır. Haberi alan Eflatun'da şafak atar. Heyecanla koşar müdürün odasına bir çırpıda. Müdürün yüzü asıktır:

- Gel buraya. Sana ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Burası neresi? Koskoca güzel sanatlar akademisi değil mi? Sen de bir talebe değil misin? Hayır değilsin, senin ne kaydın, ne de kuydun var. Sonra akademinin duvarlarına da afişler yapıştırmışsın, akademi içinde de öğrencilere 'Gıcık' diye bir siyasi gazete dağıtmışsın. Dün akşam buraya kim geldi, biliyor musun? Emniyetten üç polis, seni arıyor. Senin adın ne?

- Benim adım Eflatun.

Müdür daha da kızar:

- Hayır, Eflatun diye biri yok, tamam mı? Ben de Eflatun diye birini tanımadığımızı, bu isimde bir öğrencinin olmadığını söyledim. Bütün öğrenci kayıtlarına baktılar. Allah'tan Eflatun Nuri diye birinin olmadığı ortaya çıktı. Ama seni iki yıldır Eflatun Nuri diye biliyoruz. Kimsin yahu sen?

Sakin sakin anlatmaya başlar:

- Asıl adım, Adil Nuri Erkoç. Eflatun Nuri takma adım. Bir gün ortaokulda jimnastik dersindeydik, öğretmenimiz, 'Herkes soyunsun' dedi. Hastayım diye kurtulmaya çalıştım. Olmadı. Mecburen indirdim pantolonumu. Bütün arkadalar, 'Eflatuuun!, Eflatuuun' diye hep bir ağızdan bağırdılar. Çünkü, affedersiniz, haminnemin eflatun renkli paçalı donunu giymiştim. O günden sonra herkes bana Eflatun dedi!

Evet öyle dedik; nur içinde yatasın Eflatun...

Süper Meyhane ve Mösyö Lambo'nun Yeri

Geceleri, en sık gittiğimiz mekân, gazeteci, yazar, şair, karikatürist ve avukatların müdavimi olduğu, herkesin birbirini bildiği, tanıdığı Süper adlı meyhaneydi. Turistlere de çok cazip gelen bu salaş meyhane, her iş çıkışında uğradığımız, kitap ve yazar dedikodusu yaptığımız bir buluşma noktasına dönüşmüştü. Hepimiz işlerimizden çıkar, burada gönüllü vardiyamıza başlardık. Kimin elinde hangi kitapçının torbası var, en son ne okudu, ne yazıyor, ne yazacak? Burada üniversite yıllarında yaşayamadığım, okul kantini atmosferini doyasıya yaşar, hemen her gece okuyan, yazan, isyan eden insanlarla tanışırdım.

Yapı Kredi Yayınları'nda editör olarak çalışan Tamer Erdoğan onlardan biriydi. Sürekli görüyordum onu gittiğim yerlerde; öğle saatlerinde Galatasaray'da, mesai bitimi Kaktüs'te, akşamları Süper Meyhane'de. Rahatsız edici, sinir bozucu gelmişti bana ilkin bakışları, tavırları. Çocuklukta inşa edilmiş bir savunma mekanizması besbelli; temkinli ol!

Oysa dünyanın en iyi, en melek, en hoşsohbet, yaptığı işi en hakkıyla yapan insanı olduğunu anladım tanıştıktan bir süre sonra. Virgül Dergisi'ne yazdığı makaleleri, benim yazmayı planlayıp bir türlü yazamadığım hikâyeleri konuşurduk en sık; bir heyecanı, bir masayı, en çok muzip, edepli kahkahaları paylaşırdık. "Enfant terrible" diye takılırdı bana. Onun önerdiği ne kadar çok kitap ve yazar adı karalamıştım nemli peçetelere. Orhan Pamuk üzerine bugüne dek yazılmış en okkalı eleştiriyi (Aynadaki Kitap, Kitaptaki Ayna) kaleme aldığını düşündüğüm Orhan Koçak, kadim dostuydu Tamer ağabeyin. Müthiş ikiliydiler, onları yan yana görünce asla dayanamaz, davetsizce masalarına eklemlenirdik. Sohbetin orta yerinde "Bu kız Sevin Okyay'ın gençliğine benziyor" diyecek olan Selahattin Hilav ile tanıştırmıştı beni bir dost meclisinde. Adap, usul bilen, görgü bilen eskiler neymiş, nasıl yer içer, ne konuşurmuş görmüştüm Bostancı meyhanelerinde. Her haliyle akılda kalacak bir adamdı Tamer ağabey. Kaç zamandır görmüyorum onu, eskisi kadar çıkmıyorum insan içine, eskisi gibi değil ne benim tadım, ne gidenlerden sonra Beyoğlu'nun...

Feminist kadın grupları dahil, Süper'e o kadar çok kadın gelirdi ki... Ben çoğunlukla yalnız gider, bir köşede kitabımı okur, altlarını çizer,

notlar alırdım. Ama yine de doğal değildi, alışıldık, sıradan, "normal" hiç değil. Bizlere gösterilen kuşkuyla karışık bir kabul, “hoşgörüydü”. Leyla Erbil'in, etkisinden kurtulamadığım romanı “Tuhaf Bir Kadın”daki Nermin'e gösterildiği gibi. Kamusal alanlardaki sıkıntıları, hayal kırıklıkları, düş ve düşünceleriyle Nermin'le özdeşleşmiştim bu kez de. Bir, annelerimiz farklıydı. Nermin'in annesi geleneksel ahlâk değerlerini temsil ederken, annem çağına göre gerçekten çok modern, çok ileri düşüncelidir. Hiçbir psikiyatrın yardım edemeyeceği sorunlarımı onunla konuşarak çözümler, sakinliğinden aldığım ışıkla kendimi akışa bırakabilirim halen.

"Aydın" sandığı insanlar arasında bulunmanın, sohbetlerine katılmanın, entelektüel gelişimine katkıda bulunacağına inandığından ve toplumun dayattığı cinsel baskıyı kırabilmek için okul çıkışlarında, şair ve yazarların toplandığı Lambo adlı bir meyhaneye gider Nermin. Ancak bir kadın olarak meyhanede yer alışı hoş karşılanmaz. Ne vakit şiirden, siyasetten söz açsa, ne vakit onlarla insanlık gereği bir dostluk kurmak istese ya da bildiği bir konu üzerinde ciddi olarak tartışmaya yeltense, müstehzi, üstten bakan bir havaya girerler. Erkek sanatçıların çoğu cinsiyetinden dolayı onu küçümser, cinsel içerikli dedikodular uydururlar hakkında.

Dedikodu çıkaranlarla yüzleştikten sonra Mösyö Lambo'ya dönüp kızgınlığını ve uğradığı haksızlığı dile getirir Nermin:

- Ayıp değil mi Mösyö Lambo, benim buraya erkek aramaya geldiğimi mi sanıyorlar?

- Eh, erkek bunlar, erkekler böyledir.

- Yani bana annemin dizinin dibinden ayrılma mı demek istiyor bu yobazlar, beni bir arkadaş olarak göremezler mi, ya da bir kız kardeş gibi!

- Olmaz bre kızım nasıl olur, erkek bunlar, sen onların kız kardeşi değilsin ki!

Mösyö Lambo'nun cevabı, Nermin için ikinci bir hayal kırıklığı olur. Kuş sesleriyle kadın sesleri cıvıldaşsa da sakin köşelerinde, kent erkektir, kentin kamusal alanları, mekânları ve vasıtaları da onlara ait. Toplumdaki hiyerarşik kamusal alan, cinsiyetçi iktidar ilişkileri nedeniyle eril bakışın egemen olduğu bir uzamdır.

Son derece aydın bir ailede doğup büyüsem de hayatımı kentin görece

elit, entelektüel semtlerinde çalışarak, yazarak, okuyarak, gece olsun gündüz olsun gezerek devam ettirsem de yaşayabilmek, ayakta kalabilmek için sıkı mücadele gerekiyordu. Beş yıllık aradan sonra ortaokul yıllarında yeniden döndüğümüz bu kentte, İstanbul'da hayat hiç dinmek bilmeyen, şiddeti azalan, çoğalan, yerini diğerine devreden, ama hiç yok olmayan bir korku miti çerçevesinde şekillendi.

Çok mutlu bir çocuktum, sonra bir kız çocuğu olmanın farkını, zorluk ve zorunluluklarını gördüm. Lisede anket yaptım kendi harçlığımı çıkarmak için, üniversitede çalışmaya başladım. Pentax K1000'im yadigârım, ses kayıt cihazları, not deflerleri, kitaplarla yüklü sırt çantamla farklı coğrafyalara seyahat ettim. Konuşmaya, bağırmaya, yazmaya, sokaklara çıkmaya, kavga etmeye yeltendim. Gece gezen kızlardan oldum. Nefes almadan çalıştım, soluksuz kalana kadar sinirlendim, çok mutlu oldum, kahkahalar attım, üzüldüm, sevindim, ne zaman yazılacağı belli olmayan hikâyelere yenileri eklendi, pek çok aşktan geçtim, yapraklar sarardı, ağaçlar meyveye durdu.

Bomonti anılardaki gotik imgesini hep korudu, Harbiye'deki yaşlılar yurdunda yüzler her yıl değişti ama bakışların ötesindeki yalnızlık ve keder değişmedi.

Masalın Yırtıldığı Yer

İktidarsız öznenin duygusal avunular hazinesinde önemli yer tutar anılar. Geçmiş çözülemez biçimde şimdiye bağlanmıştır. Adorno, tam da denetlenebilir hale gelip nesnelleştiklerinde, tam da öznenin onlardan tümüyle emin olduğu anda, anıların, güneşin vurduğu ince duvar kağıtları gibi solacağını yazar. Öte yandan unutuşun sığınağında güçlerini korudukları zaman da yaşayan her şey gibi ölüm tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

On yıl Harbiye'de oturmama rağmen Bomonti'yi, eski evimizi, ortaokulumu, babamla okula giderken her binasına dikkatlice baktığımız sokakları, çok sevdiğim kiliseleri, arkadaşlarımı, komşularımızı hiç ziyaret etmedim. Sanki kırmak istememecesine mühürlemiştim çocukluğumu oraya. Anılar kimsenin bizden alamayacağı tek mülkümüzdü oysa paylaşılsa da bizde kalırlardı.

Belki zamanın hızla geçiyor oluşuna duyduğum kızgınlıkla, belki bir nostalji temrinine dönüşeceği endişesiyle çocukluğumu geride tutmuş olmalıyım ki, kuşuçumu gidebileceğim Bomonti ve Feriköy'e uğramamıştım. Pangaltı'ya dek çıkmış, içinden geçmeye bayıldığım pasajlardan geçmiş, fırınından ekmek, manavından meyve almış, eşiğinden geri dönmüştüm Bomonti'nin... Hiç özlemediğimden mi bir kez olsun o en sevdiğim gotik binaları görmeye gitmemem? Bir daha o yaşlara dönemeyecek olmanın kabullenilememiş öfkesiyle, çocuk olmanın güzel bir yanı olmadığını düşünmem mi? Tezer Özlü, “Yaşlandığımız zaman, çocuk olduğumuz günleri hatırlamaktır güzel olan" diyordu. Çocuk olduğumuz günleri, o zamanın mekânları, kokusu, dokusuyla anımsamaktı güzel olan bence. İçimizde ölmeyen çocukluk, anın içinde durarak baktığımızda eski çocukluk imgelerini ve sahnelerini getirmiyorsa aklımıza, suretini salmaz dışarıya. Hatta kabuğuna daha yapışır, ürker metal yorgunluğundan.

Umutsuzlukta hep bir dönüşsüzlük vurgusu var; durum düzelmeyecek olduğu için değil, çürüyüş geçmişi de kendi girdabına çektiği için... Geçmişi şimdinin çamurlu akıntısından soyutlamaya, korumaya çalışmak da ama biraz safdillik, budalaca bir duygusallık olmayacak mıdır?

Hangisinin kartopu oynadığımız yamacı işgal ettiğini, hangisinin incir ağacının bereketinden çaldığını, hangisinin altında kaç

mikroorganizmanın, çiçeğin, böceğin bitkinin yattığını, hangisinin ilk, neyin yaşamına son verdiğini bilemeden geziyorum Bomonti'de. Anıların üzerine kara bir perde olup iniyor gökdelenler, apartman blokları. Değişmeyen, nasılsa aynı kalan mekânlardan, bitkilerden, esnaftan yardım istiyorum döndürsün beni çocukluğuma diye... Meyvesi kurumuş biriki cılız incir ağacından, nasılsa kökü sökülmemiş yabani kekikten, nalburdan, sokak tabelalarından, ortalıkta dolaşan kokudan, ciğercilerden...

Okulumun önünde çocuk oluyorum yine. Rumların, Ermenilerin mutfaklarından sokağa süzülen, tatlıyla tuzlunun harmanlandığı o vanilyalı kokuyu duyumsuyorum. Yaseminlerin yoğun rahiyası dağılıyor tenimde; ıhlamur içmişçesine yumuşuyor içim.

Ortaokulumun bulunduğu Havuzlu Bahçe Sokağı'nın adı değişmiş; Sadık Şenlik Sokak olmuş. Gövdesi yeşile boyanmış tarihi bina hâlâ yüksek duvarlarla çevrili. Yufkacı köşede yine; zar gibi, yuvarlak yufkaları kat kat vitrininin önünde. Kendime ilk simli çorapları aldığım tuhafiyenin sahibi yaşlanmış mı ne?

Yıllar önce kaybolduğum aynı caddedeyim. Önce sola, Arpa Suyu Sokağı'na kıvrılıyorum, o en sevdiğim sokak; kıvrılarak Feriköy ile Bomonti arasına bir berzah olan narin Bilgiç Sokak'a giriyorum. Karşılıklı iki sıra ağaç, akşamsefaları en koyu tonlarında, çocuklar bağrışarak sokaklarda, tekirler çoğalmış ama zayıflamış. Resimlerde usanmaksızın ve hiç ustalaşmaksızın hep aynını çizdiğim eve benzettiğim ev, ne mutlu ki pencerelerinden sarkıtmış çuhaçiçeklerini.

Bilgiç Sokak'ın Feriköy'deki girişi, Ergenekon Caddesi'ne bağlanıyor. Yıllardır semtin, maçkoliklerini, ayyaşlarını, gam, kasavet yüklülerini sırtında taşıyan, minicik, iki katlı Köşen Pub, aynı köşede, yanındaki, müthiş zerdeler yapan esnaf lokantası “marka” giymiş, vitrine çıkmış, ciğerci ve manav yan yana, tam ortasında kuyruğu havada kediler...

Nestle'nin çikolata fabrikası vardı buralarda bir yerde, kokusu gelir belki birazdan diye boşuna bekliyorum. Sokağı boylu boyunca kuşatmış Bomonti Park. Okula giderken önünden her geçtiğimde çikolataya bulanırdı sanki üstüm başım. İşçi kızlar, hiç gülüşmeden hep aynı ciddiyetle sigara içerlerdi fabrikanın kapısının önünde.

Köşebaşlarını tutmuş kuruyemişçilerin birinden sarı leblebi, üzüm alarak sokağımıza giriyorum. Gözlerim doluyor, boğazımda bir örgü; sarmal biçimde uzayıp kalbime dek inen hüsran! Tam karşımda, gökyüzüne batırılmış hançer gibi sipsivri üç gökdelen...

Büyük bir hararetle çalışan vinçlerden, beton üzerine beton, demir, kum taşıyan tırlardan, gökdelenlerin iskeletinden sarkan inşaat işçilerinden gözümü alıp sağ yanıma dönünce okuyorum Yüksel Apartmanı tabelasını. Üçüncü katı tarıyor gözlerim hemen: "Kiralık".

Derenin üzerine asfalt dökülmüş, tarlaların toprağı, bereketi kurutulmuş, çimenler kesilmiş. Geriye giderek cılızlaşan birkaç ağaç, dallarına konan bir iki kuş kalmış. İşte yeni Bomonti!

Genişçe salon, uzunca koridor, biri karanlık/aydınlığa bakan üç oda... Rutubetli odanın balkonu var, balkondan hâlâ aynı atölye gözüküyor; yağlı, isli ve karanlık... Bir tek salondan görülen manzara farklı! Ne sebze tarlaları, ne küçücük bahçeli gecekondular, ne hiç durmadan gürleyen dere, ne Fransız Fakirhanesi var bu manzaranın içinde. Her saat başı çan sesi duyulmayacak artık. Fakirhanenin önüne dikilen beton mezartaşları, sesi de kesecek, çoktandır azalan havayı da...

İnşaatların biri bitiyor diğeri başlıyor; hiç durmayan bir hareketlilik, hızla yayılan bir soyutlama, sterilizasyon ve hijyenikleştirme harekâtı. Hiç dinmeyen bir Batılı olma isteği, hezeyanı... Yapma çiçeklerle tanzim edilmiş bahçesine satıcıların giremeyeceği, yemek kokusunun, tertemiz yıkanmış çamaşır kokusunun duyulmayacağı, penceresinden bir yıllanmış ağacın görünmeyeceği iki yüz metreye yaklaşan kuleler, yüksek teknolojili binalar, rezidanslar, oteller, "markalı" evler...

İstanbul'un ilk sanayi bölgelerinden biriydi Bomonti, geçmişi 1892'ye kadar uzanan. Oldubitti çekim merkeziydi. Sanayileşme, 1955'e kadar ağır aksak ilerlediyse de yerel yönetimlerin ilgisini 1952'de çekince ağır hammadde kullanmayan ve ağır mamul madde üretmeyen sanayi kollarının, tekstil atölyelerinin ve çikolata, şekerleme fabrikalarının üretimlerini sürdürdükleri Bomonti Sanayi Bölgesi'ne dönüştü. 18 yıl, evimizin, mutlu ailemizin yaşadığı, barındığı semt oldu. Şimdiyse kâr amaçlı firmalardan, mühendislik şirketlerinden, uluslararası finans kurumlarından oluşan bir yönetim tarafından tekrar yapılandırılan bir uzay.

Sokaklarda hâlâ kedileri kovalıyor çocuklar... Belki de son kediler, yitip giden son kuşlar, azalan ağaçlar gibi. Diri sebzelerin uzaktan dahi seçilebildiği bereketli tarlalar, gür bahçeler yok. Kim bilir sahiplerine kaç daire verecek, tohumların fidana durduğu toprağı demir temelle körelten şirketler? Yeni gelenlerle uyum sağlayacak mı peki eskiler? Kimler elekte kalacak kimler cüruf olacak?

Bomonti, masalın da yırtılıverdiği yer şimdi. Eşitsizlik gerçeği üzerine kurulu, karanlık, ürkütücü bir içerik görünüyor yırtıktan; bulanık, kirli düşler, unutulmuş, unutturulmuş yönelişler kımıldıyor bu sızıntının içinde.

Sıkıntıdan yürüyemiyorum; sağ yanımda inatçı bir sancı... Dinlenmek için Ekolojik Pazar'ın girişindeki salaş çay ocağına oturuyorum; yavru kediler etrafımda. Karşımda Bomonti Apartman projesi. İstanbul'daki ilk apartmanların Şişli Bomonti bölgesinde inşa edildiği fikrinden yola çıkan proje sahibi şirket, son yılların gözde yaşam tarzı olan site tarzını değil, apartman tarzını esas alıyormuş. Yeşil yollar, parklar, çocuk oyun alanları, eğlence, dinlence, alışveriş merkezleri...

Bir proje olarak insan hayatının kategorize edilmesi ve yapılandırılması adına her şey mevcut!

Çayocağında, gece gündüz çalışan Erol Bey ile sohbet ediyoruz. Bomonti Fakirhanesi'ni göremediğimi söylüyorum ona; yoksa yıktılar mı? Parmağıyla tam karşımdaki kirli mavi binayı gösteriyor; arkasında kalıyormuş. Mimar yetiştiren bir üniversiteye yakışmayacak kadar çirkin bu bina, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin kampusü. Bira Fabrikası'nda, bana kurmacalar yazdıran o muhteşem binanın da yıllardır bir ışık olsun yanmamış içinde. Geçmişi şanlı, geleceği muğlak. Kimi Şişli Belediyesi'nin kültür sanat merkezine dönüştüreceğinden söz ediyor, kimi fabrikayı 49 yıllığına alan IC Holding'in buraya otel ve kongre merkezinin yanı sıra 40-45 katlı bir de residance kulesi inşa edeceğinden... Alacakaranlık yerini geceye bırakırken kalkıyorum tahta masadan. Çay parasını almıyorlar; misafirim. Erol Bey'in beni uğurlarken kurduğu şu cümle buruyor içimi:

"Doğup büyüdüğümüz semtte şimdi kayboluyoruz."

Bir yerde iki kere kaybolmak mümkün müdür? Ama kayboluyorum işte yine, oryantasyonumu yitiriyor, dengemi şaşırıyorum, bakmaya doyamadığım evleri, gotik çağrışımlı atölyeleri, fabrikaları göremiyorum. Yıllar önceki gibi, bir şeyi kaybederken başkaca bir şey de bulamıyorum en kötüsü. Geçmiş tek umudunu, yıkıma savunmasızca maruz kaldıktan sonra, onun içinden farklı bir şey olarak çıkma olasılığını da yitiriyor.

Manhattan rüyasını yaşamaya hazırlanadursun Bomonti, doğanın iletişim ağına katılmak, evimi bir örümcek gibi örmek istiyorum ben bir ağacın dalının altına. Tüm şartlanmaların yıkıldığı, doğal,

mütevazı bir dünya; deniz kıyısında, bahçeli bir kâgir ev... Sürüden ayrılınca kaybolmadığım, dahası kendimi bulduğum bir yurtluk.

İçinde doğulan evler gibi mekânlar, sadece verili değildir; anı izleriyle doludurlar. Bedenlerimiz ait oldukları ilk evi unutmaz. Ambarlı'daki lojmanın içini, odalarını güçlükle seçebiliyorum ama yemyeşil bahçesini, henüz kirlenmemiş denizi, babamın ektiği maydanozları, annemin hazırladığı piknik sepetlerini dün gibi anımsıyor, ait olduğum yeri arzuluyorum.

Şimdilik renkli boyalarla resimlerini çizdiğimiz o yer, kapısını denize açmış, serasını ormana yaslamış, pencereleri güneşli, bahçesinde yemişlerin fışkın verdiği, kedilerin, köpeklerin gezindiği bir köy evi; evimiz...

Biliyorum, burası "başlama yeri" olacak. Biliyorum; orada çocukluğumun güzel evlerini, korkunun gölge olup duvarlarda oynadığı odaları, soğuk geceler sığındığım soba sıcaklığını, neşeli ilkyazları, ömrüm boyu değdiğim insanları anımsayacak ve aileme sarılarak kendi içimde oturmayı öğreneceğim.